

T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE'DE ÖZELLEŞTİRME
UYGULAMALARI VE ŞEKER
FABRİKALARINDA ÖZELLEŞTİRMENİN
İSTİHDAM VE ÜRETİM ÜZERİNE
ETKİLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Enes POLAT

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Zülküf AYRANGÖL

Erzincan 2019

TEZ BİLDİRİMİ

"Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları ve Şeker Fabrikalarında Özelleşmenin İstihdam ve Üretim Üzerine Etkileri" isimli "**Yüksek Lisans**" tezim tarafımda intihal programı ile incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durum olmadığını taahhüt ederim.

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir biçimde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim. 11/07/2019

Enes POLAT

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĐÜNE

Bu alışma, İktisat Anabilim Dalının İktisat Bilim Dalında jürimiz tarafından **Yüksek Lisans** Tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman / Jüri : Dr. Öğr. Üyesi Zülküf AYRANGÖL

Jüri : Dr. Öğr. Üyesi Kurtuluş MERDAN

Jüri : Dr. Öğr. Üyesi Müge MANGA

TÜRKİYE’DE ÖZELLEŞTİRME UYGULAMALARI VE ŞEKER FABRİKALARINDA ÖZELLEŞTİRMENİN İSTİHDAM VE ÜRETİM ÜZERİNE ETKİLERİ

Enes POLAT

**Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat
Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Temmuz 2019**

Tez Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Zülküf AYRANGÖL

ÖZET

Dünya genelinde özelleştirme uygulamaları genel itibari ile 1970’li yıllardan itibaren ortaya çıkmıştır. İlk başta İngiltere ve Amerika’da ortaya çıkan özelleştirmeler, daha sonraları ise gelişmekte olan ülkelerde ve Doğu Avrupa ülkelerinde uygulanmaya başlanmıştır.

Türkiye’de ise 1980 yılından itibaren uygulanmakta olan özelleştirme uygulamaları sosyal, siyasal ve ekonomik anlamda birçok değişikliğe neden olmuştur. Sosyal, siyasal ve ekonomik anlamda yaşanan bu değişiklikler farklı yorumlara ve farklı anlamlara çekilmiş bazı karışıklıkların ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Özelleştirmeler ile ilgili en büyük karışıklık ise KİT’lerde yaşanmış ve yaşanmaya devam etmektedir.

KİT’lerin Türkiye ekonomisinde giderek artan ekonomik, sosyal ve siyasal sorunlara neden olması hem Türkiye ekonomisini hem de KİT’leri olumsuz olarak etkilemektedir. Türkiye’de özelleştirme konusunda ortak bir görüşe varılamaması özelleştirme sürecini daha zor bir hale getirmektedir. Özelleştirme ile alakalı tarafsız, bilimsel ve Türkiye ekonomisine uygun bir özelleştirmenin Türkiye ekonomisi için ne kadar önemli bir olgu olduğu ortaya çıkmaktadır. Özellikle KİT’lerde gerçekleştirilen özelleştirme politikası hem özelleştirilen KİT’lerde hem de Türkiye ekonomisinde gerçek anlamda istihdam, üretim ve verimlilik artışı sağlayıp sağlamadığı tartışma konusu olmuştur.

Bu çalışmada çeşitli tarihlerde özelleştirilen Amasya, Kayseri, Konya, Kütahya, Adapazarı, Erzurum ve Erzincan Şeker Fabrikalarında özelleştirmenin istihdam edilen kişi sayısında ve üretilen şeker miktarlarında nasıl bir değişime yol açtığı, özelleştirme öncesi ve özelleştirme sonrası üretim ve istihdam verileri ele alınarak analiz edilmiştir.

Yapılan analizler neticesinde özelleştirme sonrasında bahsedilen yedi şeker fabrikasında istihdam ve üretim açısından arzu edilen olumlu bir sonuç elde edilmediği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Özelleştirme, Şeker Fabrikaları, Kamu İktisadi Teşebbüsleri, İstihdam, Üretim

**PRIVATIZATION PRACTICES IN TURKEY AND THE EFFECTS OF
PRIVATIZATION IN SUGAR FACTORIES ON EMPLOYMENT AND
PRODUCTION**

Enes POLAT

**Erzincan Binali Yıldırım University, Institute Social Sciences, Department
of Economics Master's Thesis, July 2019**

Thesis Supervisor: Dr. Öğr.Üyesi Zülküf AYRANGÖL

ABSTRACT

Privatization practices in the world have started to be seen especially since the 1970's. The privatizations, which were done in the UK and the United States, were later implemented in Eastern European countries and developing countries.

The privatization practices applied since 1980 in Turkey has led to many changes in social, political and economic sense. These changes in the social, political and economic meaning have been drawn to different interpretations and different meanings, causing confusion. The biggest confusion has been and continues to be experienced in SOE's.

As SOE's cause increasing economic, social and political problems in the national economy SOE's negative effects not only SOEs in national but also Turkey's economy Turkey's economy has become increasingly worse since there is no consensus of opinion on the privatization in Turkey. Presence of privatization that impartial, scientific and appropriate to Turkey's economy a very important phenomenon for Turkey's economy. Is privatization policy has provided a real sense of productivity growth in Turkey's economy and privatized SOE's? Although this question has not find answer when 1980s that since start of the privatization process in Turkey studies on this subject are contining.

The main purpose of this thesis is to determine how privatization in Amasya, Kayseri, Konya, Kütahya, Adapazarı, Erzurum and Erzincan Sugar Factories, which

were privatized on different dates, leads to a change in the number of people employed for these factories and the amount of sugar produced.

As mentioned in the conclusion section, privatization practices did not have a positive effect on employment and production in these seven sugar factories, which were privatized despite some exceptions.

Key words: Privatization, Sugar Factories, State Owned Enterprises, Employment, production

ÖN SÖZ

Tez yazım süresince; her türlü yardımı, bilgiyi ve desteğini esirgemeyen değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Zülküf AYRANGÖL'e ve her zaman manevi desteğiyle yanımda olan eşime ve aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Enes POLAT

İÇİNDEKİLER

TEZ BİLDİRİMİ.....	I
TEZ KABUL TUTANAĞI	II
ÖZET.....	III
ABSTRACT	V
ÖNSÖZ.....	VII
İÇİNDEKİLER.....	VIII
KISALTMALAR.....	XI
ŞEKİL LİSTESİ	XIV
TABLO LİSTESİ	XV
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ÖZELLEŞTİRMEYİN DOĞUŞU, TANIMI, AMAÇLARI VE ÖZELLEŞTİRME YÖNTEM VE UYGULAMALARI

1.1. Özelleştirmenin Doğuşu ve Tarihsel Gelişimi.....	3
1.2. Özelleştirmenin Tanımı ve Niteliği	6
1.3. Özelleştirmenin Amaçları.....	9
1.3.1. Piyasa Ekonomisini Güçlendirmek	9
1.3.2. Sermaye Piyasasını Geliştirmek	10
1.3.3. Yabancı Sermayenin Ülkeye Girişini Sağlamak	11
1.3.4. KİT'lerin Bütçe Üzerindeki Yükünü Hafifletmek	11
1.3.5. Kamuya Ait Kurum-Kuruluş ve İşletmelerin Zararını Azaltmak	12
1.4. Özelleştirmenin Yöntemleri.....	15
1.4.1. Halka Arz Yöntemi	16
1.4.2. Bedelli Devir Yöntemi (İşletme Hakkı Devir)	16
1.4.3. Blok Satış Yöntemi	17

1.4.4. BİST Satış Yöntemi.....	18
1.4.5. Tesis Varlık Satışı Yöntemi	18
1.5. Türkiyede Özelleştirme Uygulamaları	19
1.5.1. 1980 Dönemi Öncesinde Türkiye'deki Özelleştirme Uygulamaları ..	21
1.5.2. 24 Ocak 1980 Kararları Sonrasında Türkiye' de Özelleştirme Uygulamaları	22
1.5.3. 2001-2008 Yılları Arasında Türkiye'de Özelleştirme Uygulamaları .	27
1.5.5. Özelleştirilen Kuruluşlar	30
1.5.4. Özelleştirme Süreci Devam Eden Kuruluşlar	32

İKİNCİ BÖLÜM

KAMU İKTİSADİ TEŞEBBÜSLERİN TANIMI, DOĞUŞ SEBEPLERİ, AMAÇLARI, GELİŞİMİ, YAPISI VE KURULUŞU

2.1. Kamu İktisadi Teşebbüsleri	34
2.1.1. Tanımı	34
2.1.2. Kamu İktisadi Teşebbüslerin Doğuş Sebepleri	37
2.1.2.1 Politik Sebepler	37
2.1.2.2. Sosyal Sebepler	38
2.1.2.3 Ekonomik Sebepler	39
2.1.3 Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Amaçları	40
2.1.4. Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Gelişimi	41
2.1.4.1. 1923-1932 Dönemi	42
2.1.4.2. 1933-1949 Dönemi	43
2.1.4.3. 1950- 1962 Dönemi	44
2.1.4.4. 1963- 1979 Dönemi	44
2.1.4.5. 1980 sonrası Dönem	45
2.1.5. Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Yapısı	45
2.1.6. Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Kuruluşu	48
2.1.7. Türkiye'de Kamu İktisadi Teşebbüsleri	49
2.1.7.1. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Kamu İktisadi Teşebbüsleri	49
2.1.7.2. 1923' ten sonra Türkiye'deki Kamu İktisadi Teşebbüsleri	51

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞEKER FABRİKALARINDA ÖZELLEŞTİRME ÖNCESİ VE SONRASI VERİLERİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

3.1. Çalışmanın Sınırlılığı	54
3.2. Literatür Taraması.....	54
3.2. Çalışmanın Amacı	65
3.3. Çalışmanın Önemi.....	65
3.4. Çalışmanın Kapsamı	65
3.5. Dünyada Şeker Üretimi ve Tüketimi Genel Görünümü.....	65
3.6. Şeker Fabrikalarının Kuruluşu, Gelişimi ve Özelleşme Süreci	68
3.6.1. Türkiye’de Şeker Sanayi Kuruluşu ve Gelişimi.....	68
3.6.2. Şeker Fabrikaların Özelleştirilme Süreci	71
3.7. Türkiye’de Şeker Sanayi ve Şeker Fabrikalarının Genel Durumu	76
3.8. Türkiye Şeker Fabrikalarına Ait Bazı Sayısal Veriler	81
3.9. Türkiye’de Özelleştirilen Yedi Şeker Fabrikasına Ait Bazı Sayısal Veriler	88
SONUÇ	112
KAYNAKLAR.....	120
İNTERNET KAYNAKLARI	129
EKLER.....	130

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
A. G. E	: Adı Geçen Eser
AGÜ	: Az Gelişmiş Ülkeler
AR- GE	: Araştırma ve Geliştirme
ÇAYKUR	: Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü
ÇİNKUR	: Çinkom Çinko Kurşun Metal ve Madencilik Sanayi Ticaret A.Ş
ÇİTOSAN	: Türk Çimento Sanayi
ÇUŞ	: Çok Uluslu Şirketler
DESİYAB	: Devlet Sanayi Yatırım Bankası
DHMİ	: Devlet Hava Meydanları İşletmeciliği
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
ETİBANK	: Eti Maden İşletmeleri
EMAF	: Elektromekanik Aygıtlar Fabrikası
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
KİK	: Kamu İktisadi Kuruluşları
KİT	: Kamu İktisadi Teşekkülü
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İDT	: İktisadi Devlet Teşekkülü

NBS	: Nişasta Bazlı Şeker
ÖİB	: Özelleştirme İdaresi Başkanlığı
ÖYK	: Özelleştirme Yüksek Kurulu
PTT	: Posta ve Telgraf Teşkilatı
PETKİM	: Petrokimya Endüstrisi Genel Müdürlüğü
SEK	: Süt Endüstri Kurumu
TAKSAN	: Takım Tezgâhları Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCMB	: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TEK	: Türkiye Elektrik Kurumu
TEKEL	: Türkiye Elektromekanik Sanayi Anonim Şirketi
TELETAŞ	: Telekomünikasyon Endüstri Ticaret A.Ş.
TEMSAN	: Türkiye Elektromekanik Sanayi A.Ş.
TESTAŞ	: Türkiye Elektro Sanayi ve Ticaret A.Ş.
TİGEM	: Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü
TSEK	: Türk Standartları Endüstrisi Kurumu
TŞFAŞ	: Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketleri
TPAO	: Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜMOSAN	: Türk Motor Sanayi Ticaret Şirketi
YDK	: Yüksek Denetleme Kurulu

YEMSAN : Manisa Yem Fabrikası Anonim Şirketi

DB : Dünya Bankası

ŞEKİL LİSTESİ

		Sayfa No
Şekil 1	Yöntemler İtibari ile Özelleştirme İşlemleri	19
Şekil 2	Türkiye’de Yıllar İtibari ile Özelleştirme Gelirleri Dağılımı	29
Şekil 3	2017/2018 Yılı Dünya Şeker Üretim, Tüketim, İthalat ve İhracatında Pay Sahibi Ülkeler	67
Şekil 4	Dünya ve Türkiye Şeker Üretim Miktarları Karşılaştırması	68
Şekil 5	Şeker Fabrikalarının Kâr- Zarar Durumu	87
Şekil 6	Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.’ de Kâr Edilen Yıllardaki Kârın Gayri Safi Milli Hasıladaki Yüzdellik Payı	87
Şekil 7	Amasya Şeker Fabrikası Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Çalışan Kişi Sayısındaki Değişim	89
Şekil 8	Amasya Şeker Fabrikası Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Üretilen Şeker Miktarlarındaki Değişim	90
Şekil 9	Kayseri Şeker Fabrikası Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Çalışan Kişi Sayısındaki Değişim	93
Şekil 10	Kayseri Şeker Fabrikası Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Üretilen Şeker Miktarlarındaki Değişim	93
Şekil 11	Konya Şeker Fabrikası Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Çalışan Kişi Sayısındaki Değişim	96
Şekil 12	Konya Şeker Fabrikası Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Üretilen Şeker Miktarlarındaki Değişim	97
Şekil 13	Kütahya Şeker Fabrikası Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Çalışan Kişi Sayısındaki Değişim	100
Şekil 14	Kütahya Şeker Fabrikası Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Üretilen Şeker Miktarlarındaki Değişim	100
Şekil 15	Adapazarı Şeker Fabrikası Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Çalışan Kişi Sayısındaki Değişim	103
Şekil 16	Adapazarı Şeker Fabrikası Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Üretilen Şeker Miktarlarındaki Değişim	103
Şekil 17	Erzurum Şeker Fabrikası Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Çalışan Kişi Sayısındaki Değişim	106
Şekil 18	Erzurum Şeker Fabrikası Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Üretilen Şeker Miktarlarındaki Değişim	106
Şekil 19	Erzincan Şeker Fabrikası Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Çalışan Kişi Sayısındaki Değişim	109
Şekil 20	Erzincan Şeker Fabrikası Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Üretilen Şeker Miktarlarındaki Değişim	109

TABLO LİSTESİ

		Sayfa No
Tablo 1	Kamu Payı Satış Yoluyla Özelleştirilenler Kuruluşlar	30
Tablo 2	Tasfiye veya Tüzel Kişiliği Sona Erdirilenler Kuruluşlar	31
Tablo 3	1986-2017 Dönemi Gerçekleştirilen Özelleştirme İşlemleri	32
Tablo 4	Özelleştirme Programında Bulunan Kuruluşlar	33
Tablo 5	Özelleştirilen Bazı Şeker Fabrikaları ve Özelleştirildiği Tarihler	70
Tablo 6	Şeker Fabrikalarının Coğrafi Bazlı Portföy Grupları	74
Tablo 7	Türkiye’de Pancardan Şeker Üreten Şirketler	79
Tablo 8	Türkiyede Nişasta Bazlı Şeker Üreten Şirketler Pancar ve Üretilen Şeker Miktarları	80
Tablo 9	2017/2018 Kampanya Döneminde T.Ş.F.A.Ş. Bünyesinde Çalışan Personel Sayıları	82
Tablo 10	2017/2018 Kampanya Döneminde T.Ş.F.A.Ş.’inde İşlenen Pancar ve Üretilen Şeker Miktarları Üretim Bilgileri	83
Tablo 11	2017/2018 Kampanya Döneminde T.Ş.F.A.Ş. Şeker Satış Bilgileri Durumu	84
Tablo 12	2017/2018 Kampanya Döneminde T.Ş.F.A.Ş. Yan ürünler Üretim Bilgileri	85
Tablo 13	T.Ş.F.A.Ş. Bünyesindeki Şeker Fabrikalarının Kâr- Zarar Durumu	86
Tablo 14	Amasya Şeker Fabrikası Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Çalışan Kişi Sayısı ve Üretilen Şeker Miktarları	88
Tablo 15	Amasya Şeker Fabrikasının Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Çalışan Kişi Sayısı ve Üretilen Şeker Miktarlarının Bir Önceki Yıla Göre Yüzdesel Değişimi	91

Tablo 16	Kayseri Şeker Fabrikası Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Çalışan Kişi Sayısı ve Üretilen Şeker Miktarları	92
Tablo 17	Kayseri Şeker Fabrikasının Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Çalışan Kişi Sayısı ve Üretilen Şeker Miktarlarının Bir Önceki Yıla Göre Yüzdesel Değişimi	94
Tablo 18	Konya Şeker Fabrikası Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Çalışan Kişi Sayısı ve Üretilen Şeker Miktarları	95
Tablo 19	Konya Şeker Fabrikasının Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Çalışan Kişi Sayısı ve Üretilen Şeker Miktarlarının Bir Önceki Yıla Göre Yüzdesel Değişimi	98
Tablo 20	Kütahya Şeker Fabrikası Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Çalışan Kişi Sayısı ve Üretilen Şeker Miktarları	99
Tablo 21	Kütahya Şeker Fabrikasının Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Çalışan Kişi Sayısı ve Üretilen Şeker Miktarlarının Bir Önceki Yıla Göre Yüzdesel Değişimi	101
Tablo 22	Adapazarı Şeker Fabrikası Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Çalışan Kişi Sayısı ve Üretilen Şeker Miktarları	102
Tablo 23	Adapazarı Şeker Fabrikasının Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Çalışan Kişi Sayısı ve Üretilen Şeker Miktarlarının Bir Önceki Yıla Göre Yüzdesel Değişimi	104
Tablo 24	Erzurum Şeker Fabrikası Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Çalışan Kişi Sayısı ve Üretilen Şeker Miktarları	105
Tablo 25	Erzurum Şeker Fabrikasının Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Çalışan Kişi Sayısı ve Üretilen Şeker Miktarlarının Bir Önceki Yıla Göre Yüzdesel Değişimi	107
Tablo 26	Erzincan Şeker Fabrikası Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Çalışan Kişi Sayısı ve Üretilen Şeker Miktarları	108
Tablo 27	Erzincan Şeker Fabrikasının Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Çalışan Kişi Sayısı ve Üretilen Şeker Miktarlarının Bir Önceki Yıla Göre Yüzdesel Değişimi	110

GİRİŞ

1970’li yıllarda yaşanan dünya petrol krizinden sonra ülkeler içinde buldukları olumsuz koşullardan kurtulmak için geçerli olan Keynesyen politikalarından umudu kesip KİT’leri özelleştirme yoluyla verimliliği artırıp ve bu zor durumlardan kurtulmak istemişlerdir. Bilindiği üzere ilk özelleştirme faaliyetleri İngiltere’de başlamış ve tüm dünyada etkisini göstermiştir. 1980’li yılların başında ise Türkiye’de etkisini göstermeye başlamış ve halen devam etmektedir.¹

Cumhuriyetin kuruluşuyla beraber ortaya çıkan Türk Şeker Sanayi, ekonominin asıl gücünü sanayileşmenin oluşturduğu günümüzde yarattığı istihdam ve yan sektörlerle sağladığı önemli katkılarla önemini sürekli korumuştur. Şeker üretimi, ülkemizin tarımında ve üretiminde önemli rol oynamaktadır. Tarım ve hayvancılığın yanı sıra; gıda, ilaç, kimya ve makine başta olmak üzere ekonomide önemli bir oranda yerli katma değer yaratmaktadır. Ancak 1980’li yıllardan sonra gelişen serbest piyasa ekonomisine ayak uyduramadığından fabrika bazında uzun zamandan beri ortaya çıkan zararlar şeker fabrikalarının özelleştirme sürecini de hızlandırmıştır.

Özelleştirme konusunda farklı yorumlar ortaya atılmış ve özelleştirme gerekçeleri ülkeden ülkeye farklılık göstermiştir. Türkiye’de ise özelleştirmenin ilk amacı olarak verimlilik artışı gösterilmektedir. Yalnız her özelleştirmeden de gerçek anlamda bir verimlilik elde edilememiştir. Bu gerçek, ciddi tartışmalara da sebebiyet vermektedir. KİT’lerde yaşanan bu tür sıkıntılar haliyle özelleştirme uygulamalarında da sıkıntı çıkarmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde özelleştirmenin tanımı yapılmış olup özelleştirmenin tanımından, tarihçesinden, gerekçelerinden ve yöntemlerinden bahsedilmiştir. Ayrıca Türkiye’de özelleştirme uygulamaları başlığı altında ne tür politikalar ve önlemler ile tarihe geçen özelleştirme uygulamalarına yer verilmiştir.

¹ Yaşar Süleyman, *Özelleştirme*, Creative Yayıncılık, Ankara 1997, s.9-11.

İkinci bölümde; KİT'lerin tanımından, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi yapısından, doğuş sebeplerinden, amaçlarından, gelişiminden ve Türkiye'deki KİT'lerle ilgili genel bilgilere yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde ise Türkiye'deki Şeker Fabrikalarının kuruluşu, gelişimi ve özelleştirilme süreci ele alınmıştır. Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketi bünyesinde bulunan Şeker Fabrikalarına ait özelleştirme öncesi ve özelleştirme sonrası istihdam ve üretim ile ilgili bilgilere yer verilmiş ve bunların karşılaştırmalı analizleri yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÖZELLEŞTİRMENİN DOĞUŞU, TANIMI, AMAÇLARI VE ÖZELLEŞTİRME YÖNTEM VE UYGULAMALARI

1.1. Özelleştirmenin Doğuşu ve Tarihsel Gelişimi

1929 yılındaki kriz sonrasında kamu kesiminin ekonomi içindeki payı artmış ve kamu maliyesinin önemi artmıştır. Yaşanan ekonomik krizin etkilerini atlatmak için var olan klasik iktisat politikası yavaş yavaş yerini Keynesyen politikalara bırakmıştır. Böylelikle devletin ekonomik yaşamdaki etkinliği artmıştır. İki büyük dünya savaşı devletin bu dönemde artan biçimde iktisadi yaşama girmesine sebebiyet vermiştir. Devletin böyle zorlu süreçlerde ekonomiye müdahil olması normal süreçlerde devletin piyasadan hemen çekilmesini zorlaştırmıştır. Hiçbir zaman da savaş öncesi dönemdeki boyutlarına gerilememiştir.²

Devletin 1929 ekonomik krizine kadar en önemli görevi ülkenin hem iç hem de dış güvenliğini sağlayıp ülkedeki eşitlik ortamını sağlamaktır. Büyük ekonomik krizden sonra uluslararası pazarlarda talep yetersizliği, sermaye miktarında azalma, hammadde fiyatlarını düşmesi vb. nedenlerden dolayı dünya ekonomisinde büyük sıkıntılar doğmuştur. Büyük krizden sonra çoğu ülke krizin etkilerini azaltmak ve krizden kurtulmak için kendi kaynaklarıyla üretim gerçekleştirmiştir. Çünkü, 1929 ekonomik krizinin ardından klasik ekonomi teorisinin varsayımlarının temelden sarsıldığı dönemde Keynesyen iktisat teorisi devletin maliye, para, kredi dış ticaret vb. politikalarla aşılabileceğini ileri sürmüştür.³

Kapitalizm 1929 ve 1970 de yaşanan büyük krizlerden oldukça etkilenmiş ve sarsılmıştır. Bu önemli krizlerden kurtulmanın yolu kamunun müdahalelerinde geçtiği ileri sürülmüştür. 1929 ekonomik krizi, liberal ekonomiyi destekleyen kişileri bile,

² http://www.ydk.gov.tr/%20egitim_notlari/ozellestirme.htm,%202005 (15.01.2018).

³ Metin Kilci, *Türkiye'de Özelleştirme Uygulamaları*, Ankara 1994, s.11.

piyasanın kendiliğinden dengeye oturacağı düşüncesini konusunda şüpheyi düşürmüştür.⁴

Birçok ülkede hükümet ekonomik faaliyetlerde daha büyük roller üstlenmiştir. Makroekonomik yapılanma ve yönetim üzerinde daha çok etkilerde bulunmuşlardır. Kamu sektörü bütçe paylarını, faaliyetlerini ve hacmini yavaş yavaş genişletmiştir. Kamu sektöründe bütçe paylarındaki bu artışların temel sebeplerinden biri askeri alanlarda devletin yapmış olduğu büyük çaplı harcamalardır bir diğeri ise az gelişmiş ülkelerde işletmeciler devlet modülünün yerleşmiş olmasıdır. Bu gibi ülkelerde bir yandan devlet büyümede ve kalkınmada önemli bir öncü olurken diğeri yandan da yerli ve milli endüstriler devlet tarafında işletilerek hedeflenen büyüme rakamlarına ulaşmak istenmektedir.⁵

İkinci Dünya Savaşından sonra devletin ekonomik yaşamdaki rolünü arttıran sebeplerden biri de devlet anlayışında meydana gelen değişikliklerdir. Sosyal devlet anlayışının giderek önemsenmesinin sebeplerinden bazıları; İnsan Hakları Bildirgesinin yayınlanması, Roosevelt'in Özgürlük adına paylaştığı dört mesajı ve 1941 Atlantik Belgesindeki "İnsanların temel özgürlüklerinin ekonomik gelişme ve sosyal haklarla sağlanabileceği" görüşüdür. Bu gibi sebepler kamu kurum ve kuruluşlarında "Sosyal refah devleti" anlayışının artmasına zemin hazırlamıştır.⁶

Gelişmekte olan ülkeler kendi bünyesinde bulunan KİT'lere gelişmiş ülkelerden teknoloji ve sermaye transfer ederek KİT'lerin üretime olan katkılarını artırmışlardır. Bu ülkeler GSYH deki paylarını Afrika ülkelerinde %17, Asya'da %15 ve Latin Amerika ülkelerinde %12 gibi seviyelere çıkarmışlardır.⁷

⁴ Yakup Kepenek, *100 Soruda Türkiye'de Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT)*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1993, s. 21.

⁵ Steve H. Hanke, *Özelleştirme Teorisi*, (çev. Fevzi Devrim), <http://www.canaktan.org/ekonomi/ozellestirme/kamu-ekonomisi-genisleme/devrim-ozellestirme-teorisi.htm>, (17/04/2018).

⁶ http://www.ydk.gov.tr/%20egitim_notlari/ozellestirme.htm,%202005 (15/02/2018).

⁷ Steve H. Hanke, *Özelleştirme Teorisi*, (çev. Fevzi Devrim), <http://www.canaktan.org/ekonomi/ozellestirme/kamu-ekonomisi-genisleme/devrim-ozellestirme-teorisi.htm>, (17/04/2018).

1970 yılından itibaren yeni bir ekonomik kriz karşılaşılmıştır. Bu kriz neticesinde hem fiyatlar yükselmiş hem de ekonomik durgunluk devam etmiştir. Bunun sonucunda işsizlik artmıştır. Keynesyen politika araçları bu krizi aşmada yetersiz kalmıştır. Çünkü Keynesyen anlayışa göre bir ekonominin hem işsizlik hem de enflasyon içinde bulunması yani bu iki olgunun aynı zamanda gerçekleşmesi olası değildir. Oysa 1970’li yıllarda yaşanan gelişmeler ile hem enflasyon hem de işsizlik aynı anda yaşanmıştır. Yaşanan bu krize “durgunluk içinde enflasyon” anlamına gelen “stagflasyon” denilmiştir.⁸

KİT’ler verimli ve etkin çalışmadıklarından doğal tekel olma avantajını etkili kullanmadıklarından, siyasi etkilerden fazlasıyla etkilendiğinden krizin baş müsebbibi olarak görülmüşlerdir ve dünyada özelleştirme faaliyetlerine sebebiyet vermişlerdir. Böylelikle özelleştirme faaliyetleri İngiltere, Avrupa ABD ve Güney Asya ülkelerinde hızla yayılmaya devam etmiştir.⁹

Bazı gelişmiş ülkelerde Keyneslerin ortaya koyduğu görüşler yavaş yavaş sorgulanmaya başlanmıştır.¹⁰

Devletin ekonomik yaşamda gittikçe daha etkin olması bazı problemlerin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Özellikle kaynakların tahsisi ve dağıtımı gibi durumlarda devletten çok serbest piyasaya olan güvenin artmasına neden olmuştur. Serbest piyasaya olan güven artışından dolayı ABD ve İngiltere gibi büyük ekonomiye sahip ülkelerde özelleştirme hareketleri hız kazanmıştır. Özellikle ABD ‘de merkezi ve mahalli idarelerde sıkça görülmüştür.¹¹

⁸ Nazım Öztürk, *Piyasa Başarısızlığından Kamu Ekonomisinin Başarısızlığına Ekonomide Devletin Değişen Rolü*, Palme Yayıncılık, Ankara 2007, s. 44-45.

⁹http://www.millidusunce.org/index.php?option=com_content&view=article&id=12:ozelleştirme nedir&catid=45:ekonomik-problemler&Itemid=25, (13.04.2018)

¹⁰ Steve H. Hanke, *Özelleştirme Teorisi*, (çev. Fevzi Devrim), <http://www.canaktan.org/ekonomi/ozelleştirme/kamu-ekonomisi-genisleme/devrim-ozelleştirme-teorisi.htm>, (25/04/2018).

¹¹ Steve H. Hanke, *Özelleştirme Teorisi*, (çev. Fevzi Devrim), <http://www.canaktan.org/ekonomi/ozelleştirme/kamu-ekonomisi-genisleme/devrim-ozelleştirme-teorisi.htm>, (25.04.2018).

Bazı özel şirketler savaş neticesinde sol kesimin iktidara gelmesinden dolayı özelleştirme politikası hareketine hız katmıştır.¹²

Kamu girişimlerini özelleştirme, gelişmiş ülkelerle birlikte eş zamanlı olarak, az gelişmiş ülkelerde de 1980'li yılların başından itibaren ortaya çıkmıştır. Özelleştirmenin ortaya çıkış sebeplerin başında 1970'li yılların sonundan itibaren çok sayıda Az Gelişmiş Ülkenin dış borçlarını ödeyemez duruma gelmesidir. Bunların başında Latin Amerika Ülkeleri gelmekteydi.¹³

Son 30 yıla bakıldığında Özelleştirme dünya gündeminde tartışılan en önemli konulardan biri olmuştur. İlk olarak Şili'de başlayan özelleştirme hareketi İngiltere'de önemli boyutlara ulaşmıştır. Kaynakların etkin kullanımı, ekonomi içerisindeki bireyin rasyonel davranımı ve piyasa mekanizmasının sağlıklı ilerlemesi özelleştirme politikasının en önemli özelliklerindedir.¹⁴

Gelişmekte olan ülkelerde özelleştirme ekonominin tamamında yeni bir yöntem aracı olarak görülmüşse de bu durum gelişmiş ülkelerde farklılık göstermektedir. Gelişmiş ülkelerde özelleştirme, devletin ekonomide var olan etkinliğini ve rolünü azaltma, özel sektörün işlerliğinden yararlanma ve ülke kaynaklarının etkin kullanım aracı olarak görülmüştür.¹⁵

1.2. Özelleştirmenin Tanımı ve Niteliği

Özelleştirme, çok geniş kapsamlı bir kavram olup üzerinde görüş birliği sağlanmış tek bir tanımı bulunmamaktadır. Ekonomik anlamda özelleştirme, devletin faaliyet gösterdiği alanlardan elini çekmesi veya faaliyetlerini azaltmasıdır. Dar

¹² Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonları, *Türk-İş Dergisi*, 1998, s.7.

¹³ Gülten Kazgan, *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*, Remzi Kitapevi A.S., İstanbul 2006, s. 282-283.

¹⁴ Rıdvan Karluk, *Cumhuriyet'in İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.S., 2007, s. 297.

¹⁵ Uğur KARAKAYA, *Özelleşme sonrası Firma Performanslarının Fransa ve Türkiye Deneyimleri Bağlamında Karşılaştırmalı Analizi*, (Danışman: Doç. Dr. Yusuf BAYRAKTUTAN), Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2008, s.51.

anlamda özelleştirme ise Kamu İktisadi Teşebbüslerinin mülkiyet ve yönetimlerinin özel kesime devrini ifade etmektedir.¹⁶

Özelleştirme, ekonomide kamu sektörünün varlığını ve etkinliğini azaltma ve kamuya ait olan teşebbüs araçlarının özel şahıslara devridir.¹⁷

Başka bir tanımda ise özelleştirme kamuya ait olan iktisadi varlıkların özel şahıs ve kurumlara devredilmesi veya ekonomik, mali ve sosyal alanda devletin ekonomideki payının azaltılması olarak tanımlanmıştır.¹⁸

Özelleştirme konusunun sadece KİT'lerle sınırlandırılması bu kuruluşların birçok ülke ekonomisinde 1930'lu yıllardan itibaren önemli bir yere sahip olmasından kaynaklanmaktadır. İktisadi düşüncelerde meydana gelen değişmelere devletin iktisadi hayata katıldığı KİT'lerden vazgeçmeme düşüncesinin ağır basması özelleştirme konusunun KİT'lerle ifade edilmesine sebep olmuştur. Aslında daha geniş bir düşünce devletin sadece kitleri özelleştirmesi ile ekonomik hacminin daraltılmayacağını bilinmesidir.¹⁹

Geniş anlamda özelleştirme, düşünülürken yalnız KİT'lerin devri anlamında düşünülmemelidir. Bu anlayıştaki özelleştirmede KİT'lerin dışındaki mal ya da hizmetlerin üretim izninin özele verilmesi söz konusudur. Yoksa mülkiyetin devri söz konusu değildir. Örnek olarak karayolları müdürlüğünün asfaltlama, yamalama işlerini ve diğer kurumların temizlik çöp toplama, servis taşımacılığı gibi işlerini özel kesime verilmesi şeklinde düşünülebilir.²⁰

¹⁶ R. Kardeş- H. Güzel, *Türkiye'de ve Dünyada Yaşanan Özelleştirme*, Vakıfbank Araştırma Dizisi No.2, 1994, s.3.

¹⁷ M. Akyüz, - N.ertel, *Ansiklopedik Ekonomi Sözlüğü*, Dünya Yayınları, İstanbul 1987, s.266.

¹⁸ Halil Seyidoğlu, *Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük*, Güzem Can Yayınları İstanbul 1992, s. 18.

¹⁹ Seyidoğlu, s.18.

²⁰ Özhan Çetinkaya, *Türkiye'de Devlet İşletmeciliği ve Özelleştirme*, Ekin Yayınları, Bursa 2001, s.169.

Özelleştirme, kelimesi son 30-40 yılda hayatımıza girmiş ve çokça tartışılan bir terimdir. İngiliz kaynaklarında ilk kez 1983 yılında kullanılmış ve “Kamu kesiminden bazı iktisadi unsurları alıp özel kesime devretmek” olarak tanımlanmıştır.²¹

Özelleştirme sadece kamu mülkiyetinde olan iktisadi unsurların özel şahıs ve kuruluşlara devri olarak görülmemelidir. Özelleştirme ek olarak kamu sektörüne ek para ve uzmanlaşma katmaktadır. Örneğin özel şirketlerle yapılan temizlik, güvenlik, ulaşım alanındaki antlaşmalar gösterilebilir.²²

Bu arada bazı yazarlar "özelleştirme ve özgürlük " kavramları arasında bir ilişki olduğunu öne sürmüşlerdir. Yazarlara göre devlet ekonomik alanda var olan etkinliğini arttırdıkça özgürlüklere kamçı vurmaktadır. Kamu kişisel özgürlükleri engelleyici bir araç ve amaç olmamalıdır.²³

Kamu kesiminden özel kesime geçiş anlamına gelen özelleştirme (privatization) kelimesini ilk kez 1983 yılında Webster's New Collegiate Dictionary 'nin 9.baskıda yer almış. Özelleştirme kelimesinin ilk kullanımı ise 1969 yılında Peter Drucker'a aittir.²⁴

Özelleştirme çalışmaları 1984 yılından itibaren yapılan hukuki düzenlemelerle birlikte, Türkiye'de de başlamış bulunmaktadır. Avrupa'da kamu sektörü 2.dünya savaşını takip eden 30 yıl içinde ülkeden ülkeye farklılık göstermekle birlikte ülkemizde de başlamış bulunmaktadır. Buna karşılık 1980 yılından itibaren kamu sektörünün belirgin bir şekilde, bir gerileme içine girdiği görülmektedir. Bu durum kamu sektörünün dinamizminin kaybolması veya mali sonuçlar nedeniyle değil daha

²¹ Robert W. Bailey, *Özelleştirmenin Gerekçeleri*, (çev. Aytaç Eker, Coşkun Can Aktan), Takav Matbaası, İzmir 1993, s.265.

²² Aktan-Eker, ç. s.266.

²³ Hulki Cevizoğlu, *Özelleştirme*, Beyaz Yayınları, İstanbul 1998, s.15.

²⁴ Uğur KARAKAYA, *Özelleşme sonrası Firma Performanslarının Fransa ve Türkiye Deneyimleri Bağlamında Karşılaştırmalı Analizi*, (Danışman: Doç. Dr. Yusuf BAYRAKTUTAN), Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2008, s.121.

çok devletlerin kamu sektörünün sınırlarını özel sektör yararlarına daraltma arzularından doğmuştur.²⁵

1.3. Özelleştirmenin Amaçları

Özelleştirme ile istenen amaçlarından biri; devletin ekonomik yapı içindeki rolünü azaltarak piyasa yapısını güçlendirmek, dolayısıyla ekonomik yapının etkinliğini artırmaktır. Devletlerin özelleştirme uygulamalarına gitmelerinin temelinde nüfusun ve ihtiyaçların hızla artması ancak kaynakların kıt olması yada artmaması denilebilir. Özelleştirme ile amaçlanan; devletin etkin olduğu piyasalarda mali kaynakları daha etkin kullanmak, iktisadi tıkanmaları aşmak, verimliliği artırmak ve Devlet'in esas görevlerini yerine getirmesini sağlamaktır. 1970 li yılların sonunda İngilterede ortaya çıkıp 1980'li yılların başında ABD'de ve bir çok ülkede uygulamaya giren özelleştirme ile devletin iktisadi nitelikte mal hizmet üretimlerinin özel sektöre devredilmesi sonucu büyük faydalar sağlanmış ve ulaşılmak istenen amaçlara büyük ölçüde ulaşılmıştır.²⁶

1.3.1. Piyasa Ekonomisini Güçlendirmek

Mülkiyette ve teşebbüste kamunun hâkim olduğu, tam rekabet şartlarının olmadığı, fiyatların arz ve talebe göre belirlendiği bir ekonomik modelin uygulanması sonucunda savurganlık, kayıt dışılık, rant sağlama, etkisizlik ve verimsizlik, fakirlik vb., sonuçların ortaya çıkması ile refahın azalması, toplumsal dinamiğin çökmesi ve durağanlığın artması söz konusu olmuştur. Tüm bu olumsuz gelişmelerin önüne geçmek toplumun refahını artırmak açısından kamunun ekonomideki ağırlığını azaltmak düşüncesi içindeki iktisat politikaları önem kazanınca, devletler zamanla yeni uygulamalara gitmişlerdir. Devletin iç ekonomik yapılarına bağlı olarak uyguladıkları politikalar değişmekle birlikte 1980'lerden sonra hâkim olan ortak

²⁵ Annales Ceep, *Türkiye'de Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme Sorunu*, (çev. Veysel Atasoy), Ankara 1993, s.181.

²⁶ Veysel Atasoy, *Türkiyede Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme Sorunu*, Nurol Matbacılık, Ankara 1993, s.184.

görüş, toplumun refahının artması için devletin piyasadan çekilmesi görüşüdür. Serbest piyasa ekonomisinin geliştirilmesinde bazı mal ve hizmetlerin üretiminin kamu tarafından özele devredilmesi yani özelleştirme önemli bir etkidir. Birçok mal ve hizmetin üretimini üzerine alan kamu ve bu alanlardan çekildiğinde rekabet, kalite, fiyat düşüklüğü ve tam rekabet şartları sağlanmış olacak, sonuçta toplumsal refah artacaktır.²⁷

1.3.2. Sermaye Piyasasını Geliştirmek

Özelleştirmenin en önemli amaçlarından biri de sermaye piyasasını geliştirmektir. Özelleştirme akabinde birincil piyasalarda yani doğrudan halka arzların yapıldığı piyasalarda satışlar, menkul kıymet borsalarında gerçekleşen işlemler, menkul kıymet borsalarındaki şirketlerin sayılarının artmasına ve halka açık şirketlerinin çoğalmasına neden olmaktadır. Manipülatif işlem yapma imkânları piyasadaki işlem hacimlerinin büyümesi sonucu azalmaktadır. Bilindiği üzere gerçekleşen özelleştirme faaliyetleri sonucunda yeni ekonomik modellemeler gelişme göstermeye başlamıştır. Büyük altyapı ve konut finansmanı finansal kiralama, gelir ortaklığı senetleri ve risk sermayesi yönetimleri ile kendine kaynak sağlamıştır.²⁸

Ekonomik anlamda üretim yapılabilmesi için sermayeye (para, hammadde vb.) gereksinim vardır. Girişimci sermayeye sahip değilse ya da yeterli sermayesi yoksa bunu sermaye piyasasından sağlamaktadır. Sermaye piyasası, ödünç verilen vadeli fonların, sahiplik niteliğine haiz belgelerin ve bazı kuruluşların arz ve talebinin karşılaştığı piyasa koşullarıdır. Gelişmekte veya az gelişmiş ülkelerde yeteri kadar menkul kıymet arzı sağlanmadığında sermaye piyasasında gelişme sağlanamamıştır. Özelleştirme kamununun iktisadi işletmelerinin paylara bölünerek hisse senedi şeklinde

²⁷ Mehmet Ali TOMBUL, *Özelleştirme, Türkiye Uygulamaları ve Devlet Yolları- Otoyollar Özelleştirmesine Farklı Yaklaşım*, (Danışman: Doç. Dr. Kürşat YALÇINER), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2010, s.14.

²⁸ Tombul, s.16.

sermaye piyasasında satılması ve mülkiyet yönetimin özel şahıslara devredilmesi ile sermaye piyasasını güçlendirecektir.²⁹

1.3.3. Yabancı Sermayenin Ülkeye Girişini Sağlamak

Özelleştirme milli sermayenin yetersiz olduğu, gelişmediği ya da ülkesine yabancı yatırımcı çekmek isteyen ülkelerde kullanılan bir araçtır. Yabancı yatırımcılar açısından bakılacak olunursa sıfır yatırımdan daha kârlı ve kolay bir yatırım aracı olarak görülmektedir. Yabancı yatırımın teşviki ile ülkeye döviz girişi sağlanacaktır. Dönüşüm ekonomilerinin gerçekleştiği ülkelerde sermaye stokunun yetersiz olmasından ve ekonomiye işlerlik kazandıracak tek yol olarak yabancı sermayenin ülkeye girişinin gerekli olarak görülmesi bu ülkeleri bu özelleştirme yöntemini kullanmaya yönlendirmektedir.³⁰

Özelleştirme ile özel yabancı sermaye yatırımlarının ülkeye girişini teşvik etme imkânı vardır. Böylece döviz gelirlerinin artacak olması, özellikle gelişmekte olan ülkelerde görülen ödemeler dengesi açığının kapatılması bakımından önem taşımaktadır. Yabancıların modern teknolojiyi getirmeleri beklentisi de vardır. Yabancı ülkelerde çalışanlara uygun ve cazip şartlarla hisse senedi satılması yoluyla da ülkeye döviz girişi sağlamak mümkündür.³¹

1.3.4. KİT'lerin Bütçe Üzerindeki Yükünü Hafifletmek

Bir ülkede enflasyonun ortaya çıkmasında önemli paya sahip olan faktörlerin başında KİT'ler gelmektedir. Ekonomik olarak kendi ayaklarının üstünde duramayan KİT'ler o ülkenin bütçesi ve hazinesinden destek almaktadır. Enflasyonu hızlandıran etkenlerden biri de KİT'lerin dış finansman ihtiyacını karşılamak için hazineden emisyon aracılığıyla yararlanması gelmektedir. Öte yandan KİT'lerin ek finansman

²⁹ Çetinkaya, s.172-174.

³⁰ Hamdullah Kültigin Karaca, *Türkiye'de Özelleştirme Uygulamaları ve Derince Limanının Özelleştirilmesi*, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010, s.29.

³¹ Çetinkaya, s.172-174.

gereksinimleri bu kuruluşların mal ve hizmet fiyatlarını ortaya çıkarmaktadır. KİT zamları böylece enflasyona sebep olmaktadır. Özelleştirme, mal ve hizmetlerin gerçek ve doğru maliyetlerine ulaşmak bakımından oldukça önemlidir. Kamudaki açıkların azaltılması Özelleştirmenin önemli gayelerinden biridir. Hazine Müsteşarlığı Kamu İktisadi Teşebbüslerine çeşitli yollarla (sermaye artırım-sübvansiyon) para vermektedir. Eğer hazineye ait olan vergi gelirlerinde azalma olursa doğal olarak Merkez Bankasının kaynaklarına başvurulacaktır. Bunun tabii sonucu da enflasyon olacaktır. Vergi geliri ve borçlanma devletin en önemli gelir kaynaklarının başında gelir. Bir ülkede oluşan aşırı borç yükü, dış ticaret açıkları ve bütçe açıkları daha fazla borçlanma yoluyla kapatılmamalıdır. Kamu Özelleştirme geliri aracılığı ile yeni bir gelire sahip olacaktır. 4046 Sayılı Özelleştirme Kanunu özelleştirme ile sağlanan gelirin yalnızca özelleştirme iş ve işlemlerinde kullanılabileceğini ön görmektedir.³²

Türkiye’de yapılan özelleştirme ve neticesinde elde edilen özelleştirme geliri ile bütçe açıkları kapatılmak istenilmektedir. Kısa vade için mantıklı görülse de uzun vadede mantıklı değildir. Çünkü yeni istihdam imkanları oluşturmak ve iç ve dış borç stokunu azaltmak uzun vadede daha kârlı olacaktır.³³

1.3.5. Kamuya Ait Kurum-Kuruluş ve İşletmelerin Zararını Azaltmak

Kamu işletmelerinin gerçekleştirdiği faaliyetler neticesinde siyasi, idari ve yönetsel sorunlar sebebiyle zararlar karşılımları devlet bütçesinden bu zararların karşılanması için ayrılan kaynakların artmasına sebep olmaktadır. KİT’lerin zararlı çalışan kuruluşlar olmasının önlenmesi bu kuruluşların rasyonel işletmecilik anlayışıyla çalışmalarının sağlanması ile gerçekleşebilir. Ancak devlet KİT’leri işletemez veya kârlı hale getirmenin yükünden kaçtığı zamanlarda KİT’in satılmasını daha kolay bularak özelleştirme adıyla satmaktadır. Devletin bünyesinde bulunan ve zarar eden KİT’leri satarak Devlet hem bu zarardan kurtulur hem de zarar eden

³² Kardeş-Güzel, s.6-7.

³³ Güray Küçükkocaoğlu, *Özelleştirme ve Kitler*, [Http://www.baskent.edu.tr/~gurayk/finpazcu/ma23.doc](http://www.baskent.edu.tr/~gurayk/finpazcu/ma23.doc). (04.01.2018).

KİT'lerin bütçeye olan aşırı yükünden kurtulmuş olur. Kâr eden KİT'lerde ise böyle bir durum söz konusu olmadığı için bu tür işletmelerin özelleştirilmesi ile devlete gelir sağlanmış ve böylelikle özelleştirmenin ekonomik amaçlarının sağlanması gerçekleştirilmek istenmektedir.³⁴

Aslına bakılırsa özelleştirmenin esas hedeflerinden bazıları sermayeyi tabana yaymak, gelir dağılımındaki adaletsizlikleri bertaraf etmek, serveti geniş kesimlere yaymak gelir. Bu tür hedeflere ulaşmak için KİT'lere ait hisselerin serveti ve geliri daha düşük olan kesimlerce alınmasına dikkat edilmelidir. Eğer halkın geniş bir bölümü dağıtılan bu refahlıktan pay alır ve sermaye de tabana yayılırsa o ülke için özelleştirme daha demokratik ve müreffeh olacaktır.³⁵

Eğer başarılı bir özelleştirmeden bahsetmek isteniyorsa özelleştirmeye ait sosyal boyutu dikkat almak gerekmektedir. Varsayalım ki devlete ait bir kurum veya işletme özelleştirildi. Peki, bu özelleştirme sonrasında bu kurum veya işletmede çalışıp da kendilerine çıkış verilen işçilerin durumu ne olacak? Eğer devlet bunun sonucunu düşünmeden özelleştirme yaparsa ekonomide etkinliği gerçekleştirmekten çok kamuya gelir sağlamış olur. Bu da kısa vadede iyi uzun vadede kötü bir uygulama teşkil eder.³⁶

KİT'lerin özelleştirilmesinde akla ilk gelen, konunun siyasi yanıdır. Kapitalizmde devletçilikten çok bireycilik ön plandadır. Kapitalizme göre ekonomi serbest piyasa koşullarına bırakılmalıdır. Sosyal demokrat olanlar iktidarı ele geçirince kurum ve kuruluşları devletleştirmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında ise sabit veya belirlenmiş bir ekonomik model bulunmamaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında sosyal ve ekonomik haklar devlet tarafından güvence altına alınmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında ve Türk toplumunda sorunların ve

³⁴ Çetinkaya, s.176.

³⁵ Kardeş-Güzel, s.6.

³⁶ Karluk, s.29.

adaletsizliklerin sebebi olarak sosyal devlet anlayışını göstermek pekte doğru bir yol değildir.³⁷

Özelleştirme ile amaçlanan hedeflere genel anlamda bakıldığında;

- Rekabet ortamının ve şirketlerin etkinliğinin artırılması,
- Yabancı yatırımlar aracılığı ile uluslararası siyasi ve ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesi,
- Sermaye ait yatırımların kâr oranını artırmak,
- Ekonomik verimliliği yükseltmek,³⁸
- Kamu kesiminin borçlanma ihtiyacını düşürmek,
- Yatırım kararlarında hükümet ile olan bağımlılığı azaltmak,
- Ekonomik sahipliği genişletmek,
- Gelir dağılımını düzenlemek,
- Verimlilik ve üretkenliği artırmak,³⁹
- Mal ve hizmetlerin nitelik, nicelik ve çeşitliliklerini artırmak,
- Mülkiyeti tabana yaymak,
- Gelir dağılımını düzeltmek,
- Sermaye piyasasını geliştirmek,
- Verimliliği, dolayısıyla sınai ve iktisadi etkinliği artırmak,
- Hisse mülkiyetini yaygınlaştırmak ve böylece dengeli ve adil gelir dağılımı sağlanmak,

³⁷ Güray Küçükkoçoğlu, *Özelleştirme ve Kitler*, [Http://www.baskent.edu.tr/~gurayk/finpazcu/ma23.doc](http://www.baskent.edu.tr/~gurayk/finpazcu/ma23.doc). (17.01.2018).

³⁸ Münevver Soyak, “Özelleştirme Olgusu ve Türkiye’nin Özelleştirme Olgusu Üzerine Bir Değerlendirme”, *MEMLEKET Siyaset Yönetim*, Mart 2010, s.187-209.

³⁹ Soyak, s.187-209.

- Gelişmiş teknolojiyi özendirmek,
- İşgücü verimliliğini artırmak,
- Ekonomideki kamu ve özel sahiplik arasındaki ilişkinin yönünü değiştirmek,
- Kamu kesiminin dış finansman ihtiyacını azaltmak,
- Hazine için ek fon yaratmak,
- Yabancı sermaye girişini artırmak,
- Milli bütçeye katkı sağlanmak,
- İktisadi çarpıklıkları gidermek,
- Sermaye piyasasının gelişmesini hızlandırmak,
- Kamu İktisadi Teşebbüslerine verilen finansal yardımı azaltmak,
- Kamu İktisadi Teşebbüslerinin vergilerini düşürmek,
- Kamu İktisadi Teşebbüsleri ile bağlantısı olan siyasilerin buraları yönetmesine izin vermemek,
- Kaynak kullanımında ve dağılımında etkinlik sağlamak.
- Devlete gelir sağlamak,
- Siyasi çıkarlar amacıyla kamuyu şişirmenin önüne geçmek,
- Teknoloji ve yeni yatırımları özendirmek.⁴⁰

1.4. Özelleştirmenin Yöntemleri

Bir ülkede sermaye piyasasının durumu, teşebbüsün özelliği, teşebbüsün içinde bulunduğu maddi şartlar ve ekonominin içinde bulunduğu genel durum özelleştirme yöntemlerinden hangilerine başvurulacağı hakkında önemli ipuçları vermektedir.

⁴⁰ İktisadi Araştırmalar Vakfı-Emlak Bankası Yayınları, *Özelleştirme*, s.21.

Bilinmesi gereken önemli bir mesele de hangi yöntem olursa olsun bu yöntemlerin ölçülebilirliği ve uygulanabilirliği siyasi iktidara bağlıdır.⁴¹

1.4.1. Halka Arz Yöntemi

Hisse senetlerinin halka satılması yöntemi en zor özelleştirme yöntemlerinden biri olarak görülmektedir. Zor bir özelleştirme yöntemi olmasına karşın özelleştirmenin en önemli amaçlarından olan sermaye piyasalarının gelişmesini ve mülkiyetin tabana yayılmasını sağladığından diğer özelleştirme yöntemlerinden daha çok kullanılmaktadır.⁴²

Sermayesi paylara bölünmüş, sermaye şirketine dönüştürülmüş ve şirket hisselerinin doğrudan halka satış imkânı bulunan Kamu İktisadi Teşebbüsleri kamuya ait anonim şirket hisselerinin bir bölümünün veya tamamının şahıs veya şirketlere satılması yoluyla özelleştirilebilir. Bu özelleştirme yönteminde ya hisseler sabitlenmiş fiyatlar üzerinden halka arz edilir ya da bir tavan fiyat belirlenerek ihale yoluna başvurulur.⁴³

İki yöntem arasındaki fark ise fiyatın tespitinden kaynaklanmaktadır. İngiltere modeline bakıldığında, fiyat tespitini piyasa mekanizması üstlenmektedir. Bu yöntemle satış hasılasını en üst seviyeye getirmek mümkün olabilmektedir. Diğer yöntemle bakıldığında ise özelleştirmenin başarısı açısından daha düşük bir fiyat tespit edilerek hisselerin kolaylıkla satışı sağlanabilmektedir.⁴⁴

1.4.2. Bedelli Devir Yöntemi (İşletme Hakkı Devir)

Mülkiyet devrinin söz konusu olmadığı bir yöntemdir. Özellikle belediye hizmetlerinin özelleştirilmesinde kullanılmaktadır. Hizmetlerin devredileceği özel

⁴¹ Erdoğan Alkin, ‘‘KİT’lerin Özerkliği ve Özelleştirme’’, *Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, Yıl:30, Sayı:3-4, 1993, s.43.

⁴² Şebnem Günel, *Avrupa Birliği Üyelik Sürecinde Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri ve Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Topluluğu Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi,2006, s.70-72.

⁴³ Atasoy, s.187.

⁴⁴ Atasoy, s.188.

şahıs ya da kuruluşların ihale sonucu belirlenmesinden dolayı daha verimli ve rasyonel olabileceği ortaya atılmaktadır. Devlet bir mal ve hizmetin kısmen veya tamamıyla üretimi konusunda özel bir firma ile sözleşme imzalamaktadır. Mal ve hizmetin üretilmesine karar verme yetkisi kamusal niteliktedir fakat mal ve hizmetin gerçek üreticisi ihaleyi alan özel şahıslardır.⁴⁵

Bu yöntemde mal ve hizmetler devlet tarafından değil özel kişi veya kurumlardan tarafından satın alınarak yerine getirilir. Devlet en çok mahalli idare hizmetlerinde bu yöntemde başvurmaktadır. Örnek verilecek olursa; mahallelerdeki temizlik, bakım, onarım, yeşillendirme, park alanlarının yapılması, otopark vb. hizmetler genellikle ihale yoluyla özel kişi ve kuruluşlara verilerek yaptırılmaktadır. Başta bahsedildiği gibi bu yöntemde mülkiyet teslimi gerçekleşmeyip yalnızca hizmet üretimi özel kesime geçmektedir.⁴⁶

1.4.3. Blok Satış Yöntemi

Bu yöntemde amaçlanan özelleştirme aşamasına gelen kurum ve kuruluşların tamamının veya bir kısmının pazarlık yöntemi aracılığı ile satmaktır. Özelleştirilmesi amaçlanan şirketler pazarlık yöntemi ile tek bir firmaya devredilebileceği gibi birden fazla firmaya veyahut ta konsorsiyuma devredilebilmektedir. Eğer bir şirketin özelleştirilmesinde kamuoyu desteği alınmazsa, satış ve ödeme koşulları iyi belirlenmezse ve özel tekellerin oluşmasına engel olunmazsa bu yöntem amacını aşmış olmaktadır. Bu yöntem halka açık bir şekilde yapılırsa bu yöntemde olan halk desteği de artmış olur. Bu yöntem daha çok Kamu İktisadi Kurumlarının özelleştirilmesinde kullanılmıştır.⁴⁷

Bu özelleştirme yöntemi ile özelleştirilen kuruluşların hisse senetleri daha sonradan halka satılabilir. Bu özelleştirme yöntemine “gecikmeli halka arz” da denir.

⁴⁵ Işıl Fulya Orkunoğlu, “Özelleştirme ve Alternatifleri”, *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, Aralık 2010, s. 8-10.

⁴⁶ Recep Kök, *KİT Özelleştirme Modelleri ve Türkiye Üzerine Bir Uygulama*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 1993, s.108.

⁴⁷ Nihat Talay, *Özelleştirme Tartışmaları*, Bağlan Yayıncılık, İstanbul 1994, s.28.

Halka arz yöntemiyle özelleştirmelere, halkın direkt hisse senedi alıcı pozisyonunun olmamasından ya da ülke sermaye piyasasının yeterince gelişmemiş olmasından dolayı da başvurulabilir. Eğer piyasada özelleştirme ile halka açılmak mümkün olmuyorsa bu yöntem tercih edilebilir bir yöntem olarak göze çarpar.⁴⁸

1.4.4. BİST Satış Yöntemi

Bu satış yönteminde özelleştirilmesine karar verilen kuruluşlardaki kamu hisselerinin tamamen veya kısmen BİST'te satışa sunulmasıdır. Bu yöntemde genel itibari ile daha önce blok olarak satılan veya halka arz edilen kurum ve kuruluşlarda görülmüştür. Borsada satış işlemi diğer yöntemlerin destekleyicisi olarak düşünülmüştür. Bu yöntemde hisseleri borsada satılan kuruluşların, borsa şirketi formuna uygun hale getirilmiş olması gerekmektedir.⁴⁹

1.4.5. Tesis Varlık Satışı Yöntemi

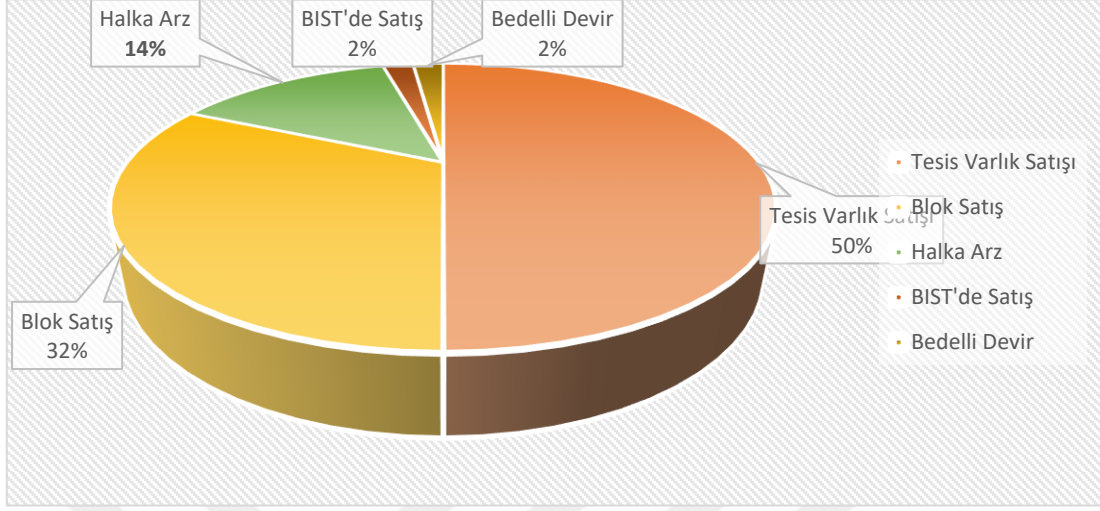
KİT bünyesinde bulunan yarım kalmış tesis ve işletmelerin bir bölümünün satılmasıdır. Bir başka anlamda ise bir bölümünün de defter değeri üzerinden ilgili kurumlara devredilmesidir. Bu kuruluşlar genel itibari ile gelişimi geri kalmış yerlerde bulunan yarım kalmış tesisler, istihdam ve üretim artışının gerçekleştirilmesi amacıyla kurulması düşünülen, fakat finansman, üretim ve istihdam planlarının iyi yapılmaması neticesinde, tamamlanamayan kuruluşlardır. Bu tip tesisler talep edenlere üretim ve işletmeleri yapmaları şartı getirilerek satılmaktadır.⁵⁰

⁴⁸ Rıdvan Karluk, *Türkiye'de Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme*, Esbank Yayınları İstanbul 1994, s.142.

⁴⁹ Kilci, s.31.

⁵⁰ Kilci, s.26.

Şekil 1: Yöntemler İtibari ile Özelleştirme İşlemleri

Kaynak: Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, (www.oib.gov.tr), (17-04-2018).

Şekil 1 incelendiğinde Türkiyede Nisan 2018 verilerine göre özelleştirme yöntemlerinde en çok kullanılanın %50 ile Tesis Varlık Satışı Yöntemi olduğunu görmekteyiz. İkinci sırada ise %32 ile Blok Satış Yöntemi gelmektedir. Üçüncü sırada %14 ile Halka Arz ve dördüncü ve beşinci sırada ise %2 ile BİST'te Satış ve Bedelli Devir özelleştirme yöntemleri gelmektedir.

1.5. Türkiyede Özelleştirme Uygulamaları

1973'te ki petrol krizi 1977 yılından itibaren Türkiye'de kendini iyiden iyiye hissettirmiştir. Türkiye'de 1980 yılında sonra korumacı politikalardan vazgeçilerek, dışa açık politikalar izlenmeye başlanmıştır. Özelleştirme 1980 sonrası ülkemizi de etkilemiş ve 24 Ocak kararları önemli bir düzenleme olarak kabul edilmiştir. 1980'de dönemin hükümeti Dünya Bankası ve IMF'nin desteği ile İstikrar ve Yapısal Ayarlama programlarını devreye almaya başlamıştır. 1980 ile 1984 yılları arasında beş tane Yapısal Uyum programını belirlenmiş ve ekonomiye kanalize edilmeye çalışılmıştır. Bu programlar ile Türkiye ekonomisi liberilize edilip ekonomik hayatta devletin

etkisi azaltılmak istenmektedir. Bu dönemde özelleştirme politika reformları içinde açıkça belirtilmemiştir.⁵¹

24 Ocak 1980 tarihinde alınan kararlar ile Türkiye'nin neo-liberalizme geçiş süreci başlatılmış ve daha sonra çıkarılan kanunlarla özelleştirme uygulamalarının yasal zemini oluşturulmaya başlanmıştır.⁵²

Türkiye'de ilk özelleştirme uygulaması, 1988 yılında Teletaş'ın yüzde 22'lik kamu hissesinin halka arz yöntemiyle satılması olmuş ve özelleştirme uygulamaları daha çok demir çelik sanayi, çimento sanayi, enerji sektörü ve kamu bankalarına doğru yönelmiştir.⁵³ Türkiye ekonomisi ve gündeminde özelleştirme 1980 sonrasında kendine yer edinmiş ve diğer ülkelerin büyük bölümünde olduğu gibi, ekonomik kaynaklı sorunların çözümü için başlıca çare olarak düşünülmüştür.⁵⁴

1980'lerden sonra yasal anlamda düzenlemeler çıkarılmıştır. Türkiye'de KİT'lerin özelleştirmesiyle ilgili çalışmalar 1980 yılından sonra hızlandırılmış ve bu amaçla bir dizi yasal düzenleme gerçekleştirilmiştir. Bunlardan ilki 20 Şubat 1984 tarihli ve 2983 sayılı "Tasarrufların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması Hakkında Kanundur. Bu kanunun getirdikleri arasında;

* "Özelleştirme Yüksek Kurulu" "Özelleştirme Fonu" ve "Özelleştirme İdaresi Başkanlığı" oluşturulmuştur,

* Özelleştirmeden doğan neticelerin sonucunda işsiz kalanlar için iş kaybı tazminatı ödenmesi şartı getirilmiştir,

* Özelleştirmenin alanı artırılmış ve bazı kurumlarında özelleştirilmesi için gerekli yasal düzenlemeler eklenmiştir,

⁵¹ Şennur Sezgin, "Politika Transferi ve Türkiye'de Özelleştirme", *Dergi Park*, Haziran 2015, s. 67-76.

⁵² Levent Demirelli, "2002 sonrasında Türkiye'de Özelleştirme ve Demiryolu Hizmeti", *Mülkiye Dergisi*, Haziran 2014, s.41-85.

⁵³ Çetin Yılmaz, "Özelleştirme Karşıtı Mücadele ve İşçi Sınıfı Bilinci: Petkim Örneği", *Ankara Üniversitesi Sbf Dergisi*, Mayıs 2017, s. 915-943.

⁵⁴ Özal Çiçek, "Özelleştirme Sürecine Sendikaların Bakış Açısı: Burdur ve Uşak Şeker -İş Sendikası Örneği", *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, Mart 2016, s. 130-132.

* Erken emekliliğe teşvik edici yasal düzenlemeler eklenmiştir. Örneğin emeklilik süresi dolup ta 2 ay içinde emekli olanlara %30 fazla ikramiye ödenmesi hükmü getirilmiştir,

* 506 sayılı Kanununun Ek 24'üncü maddesi gereğince ödenen sosyal yardım zamlarının, hazinece karşılanacağı hükmü eklenmiştir,

* Özelleştirme sonucu kadrosu iptal olan memurlara başka kuruluşlara geçme imkânı sağlanmıştır,

* Özelleştirmeden sağlanan gelirlerin, genel bütçe harcama ve yatırımlarında kullanılmaması kararı alınmıştır,

* Önemli ve kilit nicelikteki kuruluşlara imtiyazlı hisse bulundurma zorunluluğu getirilmiştir. 28 Mayıs 1986'da çıkarılan 3291 sayılı "Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Özelleştirilmesi Hakkında Kanun" ile "Et Balık Kurumu, Denizcilik Bankası, Sümerbank ve Güven Sigorta " gibi önemli kuruluşlar özelleştirilmiştir. 1985'ten sonra 393 taşınmaz, 8 otoyol, 6 Liman Şans Oyunları, 2 boğaz köprüsü, 22 yarım kalmış tesis özelleştirme kapsamına alınmıştır.⁵⁵

1.5.1. 1980 Dönemi Öncesinde Türkiye'deki Özelleştirme Uygulamaları

1923'ten sonra "Devletçilik" anlayışı hâkim olmasına rağmen özel sektörün büyütülmesi düşüncesi hep var olmuştur. Özel kesim aracılığı ile İkinci Dünya Savaşı sonrasında hatırı sayılır bir sermaye birikimi gerçekleşmiştir. Bu zaman diliminde özelleştirme uygulamalarından yana olan ve dünya piyasasına açılmak isteyen kişi veya kişiler ortaya çıkmıştır. 1950 yılından itibaren kamu bünyesinde bulunan Kamu İktisadi Teşebbüsleri aracılığı ile artan bir şekilde yatırımlar yapmıştır. Bunun sonucunda kamunun ekonomideki payı artmış, üretimde kullanılan kaynaklar etkin kullanılmamış ve bu gibi nedenler sonucu kamu kendi işletmecilik anlayışıyla uyuşmayan yöntemlerde ısrarcı olmuştur. Özelleştirme 1970'ten itibaren İngiltere,

⁵⁵ Ayhan Sarısu, Hükümetlerimiz ve Özelleştirme Uygulamaları, *Yaklaşım Dergisi*, Yıl:16, Sayı:190, Ekim 2008, S. 213-220.

ABD ve Doğu Ülkelerinde baş göstermiştir. Türkiye’de ise özelleştirme sürecinin uzamasının çok olumsuz ekonomik ve siyasi etkileri olmuştur. Türkiye de ise özelleştirme uygulamaları bazı ülkelere (Latin Amerika) göre erken başlamasına rağmen, siyasi, ekonomik ve sosyal nedenlerden dolayı önemli bir aşama kaydedememiş ve bu ülkelerin gerisinde kalmıştır.⁵⁶

1.5.2. 24 Ocak 1980 Kararları Sonrasında Türkiye’ de Özelleştirme Uygulamaları

Türkiyede özelleştirme faaliyetleri Turgut ÖZAL döneminde başlamış ve 24 Ocak 1980 de çıkarılan kararların içinde kendine yer bulmuştur. 1985 yılında DPT ile Morgan Guaranty Trust Company of Newyork şirketi arasında özelleştirmeye dair çeşitli sözleşmeler imzalanmıştır.⁵⁷

Morgan Guaranty Trust Company of Newyork şirketi ile imzalanan bu sözleşmeler ile esas amaçlar arasında Kamu İktisadi Teşebbüslerinin kamu üzerinde oluşturduğu baskıyı ve yükü tamamen olmasa da hafifletmek, bu KİT’lerde çeşitli iyileştirmeler yaparak onları serbest piyasanın çalışma koşullarına alıştırmak ve bu kuruluşlara yabancı sermaye girişini artırmaktır.⁵⁸

IMF ve Dünya Bankası gibi büyük ölçekli kuruluşlar 1970 de petrol krizinden sonra başta Türkiye ve bazı ülkelere olmak üzere KİT’lerde özelleştirmeyi hızlandırmada etkin olmuştur. Çünkü Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası gibi büyük ölçekli kuruluşlar kamu harcamalarının azaltılmasını, sermayeyi oluşturan faktör ve kaynakların kamudan özel kesime aktarılmasını ve bunların yanı sıra Kamu İktisadi Kuruluşlarının serbest piyasanın eline bırakılması istemiştir.⁵⁹

⁵⁶ Sarısu, s.213-220.

⁵⁷ Kepenek, s.150-151.

⁵⁸ Kepenek, s.149-150.

⁵⁹ Güneri Akalın, *KİT Ekonomisi*, Esbank Yayınevi, Ankara 1990, s.422.

Morgan Guaranty Trust Company of Newyork şirketinin Türkiye' de yaptığı araştırmalar ve raporlara ülkemizdeki 32 Kamu İktisadi Teşebbüsünü 3 ana başlık halinde ayırmıştır.

❖ 1. Grup Kamu İktisadi Teşebbüsleri

A. Türk Hava Yolları ve T.C Turizm Bankası A.Ş. tamamen satılabilir durumdadır.

B. ÇİTOSAN ve YEMSAN çoğunluğu satılabilir durumdadır.

C. ETİBANK, TİGEM VE TPAO büyük bir kısmı satılabilir durumdadır.

❖ 2. Grup Kamu İktisadi Teşebbüsleri

A. Sümerbank ve TSEK gibi bazı kısımları satılabilecek ya da bazı kısımları ise yenilenebilecek veya kapatılabilecek olanlar.

B. TEK VE PTT gibi kurumlar ise yavaş yavaş özelleştirilebilecek olanlardır.

C. Makine Kimya Endüstrisi Kurumu, Et Balık Kurumu ve Türkiye Kömür İşletmeleri ise satılması muhtemel kuvvetli olan KİT'lerdir.

D. Türk Demir ve Çelik İşletmeleri, Türkiye Taş Kömürü Kurumu, Türkiye Şeker Fabrikaları ve Çay İşletmesi Genel Müdürlüğü gibi kuruluşlar ise devletin yardımı ile satılabilecek kurumlar arasında yer alır.

3. Grup Kamu İktisadi Teşebbüsleri

A. Toprak Mahsulleri Ofisi, TCDD Devlet Malzeme Ofisi, Türkiye Denizcilik İşletmeleri ise kamu hizmeti görenler grubunda yer almaktadır.⁶⁰

Bilindiği üzere 1980-1983 yılları arasında ülkemizde özelleştirme pek mümkün olmamıştır. Turgut Özal'ın hükümetin başına geçmesiyle özelleştirme faaliyetleri artmış ve bu alanda ilk faaliyet ise Gelir Ortaklığı Senetleri Kurumu olmuştur. Bu

⁶⁰ Akalın, s.425.

kurumun kurulması tam anlamıyla özelleştirme sayılmasa bile tasarruf sahiplerinin tasarruflarını özelleştirmedeki hisse senedi satışlarına çevirmiştir. KİT'lerin kârlı çalışmaları, yenilenmeleri ve sahip olduğu çalışanların yeterli bilgi ve tecrübeye sahip olması için 1985-1989 yılları arasında yani Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında gerekli çalışmalar ve kanunlar çıkarılmıştır. Kamu İktisadi Teşebbüslerindeki esas hedef ekonomik etkinliğin arttırılması ve sermayenin tabana yaydırılması amaçları ise 1990-1994 yılları arasında Altıncı Beş Yıllık Kalkınma planında yer almıştır. 1995-2000 yılları arasındaki Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında ise özelleştirme ile alakalı bir rapor hazırlanmıştır. Bu raporda özelleştirme esasları ve değerleri yeniden incelenmiş, tam anlamıyla rekabetçi bir yapı olmadığından gerekli rekabetçi yapının oluşturulması, tüketici haklarının kaybolmaması ve fiyatlandırma, dağıtım ve yatırım aşamaları için bir hukuki yapının daha doğrusu bir kurumun kurulması için bazı öneriler sunulmuştur. Öne sürülen bu önerilerde esas amaç bireylerin, toplumun ve devletin çıkarlarının korunması, çalışanların mağdur edilmemesi, en doğru özelleştirme metodunun bulunmasını, özelleştirme sonucu ortaya çıkabilecek tekelciliğin olumsuz taraflarını bertaraf etmek ve tüm bu süreçlerin bir şeffaflık içerisinde yürütülmesidir. Hangi özelleştirme yönteminin seçileceğinin belirlenmesindeki esas dikkat edilmesi gereken, özelleştirme sonrasında özelleşen KİT'lerin sosyal ve ekonomik beklentilere cevap vermesi, KİT' in mülkiyet unsurlarının bozulmaması, teknolojinin yenilenmesi ve geliştirilmesi ve öz sermaye birikiminin sağlanabilmesidir. 24 Ocak 1980 de alınan kararlar Türkiye ekonomisinde büyük değişikliklere ve ilerlemelere yol açmış ve liberal ekonominin gelişmesinde büyük rol oynamıştır. 1983 yılında yapılan seçimleri kazanan Anavatan Partisi "Serbest Piyasa Ekonomisini" temel felsefe edinmiştir. Bu doğrultuda çeşitli uygulamaları yürürlüğe koymuştur. Bunlardan bir tanesi de KİT'lerin milli ekonomi üzerindeki yükünü azaltarak KİT'lerin daha serbest piyasalarda çalışarak sonradan tamamen özel sektöre devretmektir. Amerikan Morgan Guaranty Trust Kompany of Newyork firması yapılan ihale sonucu ülkemizdeki özelleştirme faaliyetlerini yürütmek üzere hükümet tarafından görevlendirilmiştir. Dünya bakanının finansman desteği ile sürdürülen özelleştirme master planı hazırlık aşamaları, yapılan anlaşma

sonucu Morgan Quaranty Bank öncülüğünde dört kuruluş (Sinai Yatırım ve Kalkınma Bankası, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası, PRICE WATER HOUSE ve Yatırım Finansman A.Ş.) ile birlikte yürütülmüştür.⁶¹

17.03.1984 yılında çıkarılan resmî gazete ile özelleştirme konusunda birçok düzenlemeye yer verilmiştir. Bunlar şu şekildedir;

✓ **17.03.1984 tarihinde çıkarılan kanun ile;**

- Gelir getiren kamu kurum ve kuruluşların (köprü, baraj, elektrik santrali, karayolu vs.) gelirlerine tasarruf sahiplerinin ortak olmaları sağlanarak elde edilecek kaynaklarla kamu yatırımlarının süratle gerçekleştirilmesi,

- Kamu kurum ve kuruluşlarının hisse senedi, gelir ortaklığı senedi, çıkarılarak tasarruf sahiplerinin bunları alması ayrıca işletmeler için işletme hakkı verilmesi uygulaması ile kiralamanın yapılması,

- Hisse senedi satışı, gelir ortaklığı senedi satışı ve işletme hakkı verilmesiyle elde edilen gelirlerin toplanacağı ve T.C. Merkez Bankası'nda "Kamu Ortaklığı Fonu" adı altında bir hesabın oluşturulmasıdır. Bu fonda toplanacak paralar, özelleştirmenin gerektirdiği harcamalara, gelir payı ödemelerine, alt yapı tesislerinin finansmanlarına ve gerektiğinde piyasadaki senetlerin toplanmasına kullanılacaktır,

- "Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Kurulu" kurulmuştur.⁶²

✓ **08.06.1984 Tarihinde çıkarılan KHK ile;**

- Ekonomik İşler Yüksek Koordinasyon Kurulu tarafından müessese, bağlı ortaklık ve teşebbüs gibi işletmelerin tasfiye, satış ve devir iş ve işlemlerine bakılacaktır.⁶³

⁶¹ Kardeş-Güzel, s.44.

⁶² RG.17.03.1984/18344

⁶³ RG.17.03.1984/18435

- ✓ **19.12.1984 tarih ve 3092 sayılı Çay Kanunu ve ile;**
- Çayın üretimi, işlenmesi ve satışı serbestleştirilmiştir.⁶⁴
- ✓ **28.05.1986 tarih ve 3291 sayılı Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Özelleştirilmesi Hakkında Kanun ile;**
- KİT'lerin özelleştirilmesine Bakanlar Kurulu izin verecek,
- Kamu Ortaklığı Kurulu ile Kamu İktisadi Teşebbüslerinin devlete ait hisselerin ve payların satışı ve devri gerçekleştirilecektir,
- Kamu Ortaklığı Kurulunun bir görevi ise Kamu İktisadi Kuruluşlarının hangi özelleştirme yöntemi ile özelleştirileceğine karar vermektir,
- Özelleşmesine karar verilen KİT'ler ve Bağlı Ortaklıklar doğrudan doğruya; diğerleri A.Ş. haline getirilip Başbakanlığa bağlanacaktır,
- Sermayelerindeki kamunun payı %50'nin altına düşünceye kadar bütün iş ve işlemler bu kurul tarafında takip edilip yürütülecektir,
- Özelleştirilecek kuruluşun sermayesindeki kamu payının %50'nin altına inmesi durumunda isterlerse buradaki işçiler emekli sandığına geçebilecektir,
- 1177 Sayılı Kanun'la özel kesime tütün ürünlerinin üretim ve satışını yapabilme hakkı verilmiştir.⁶⁵
- ✓ **06.03.1991 Tarihli kanun ile;**
- 414 sayılı KHK ile kamu ortaklığı kurulu başkanlığına verilen yetkiler iptal edilmiştir. Yüksek Planlama Kurulunun görevlerine devam etmesi kararına varılmıştır.⁶⁶

⁶⁴ RG.19.12.1984/18610

⁶⁵ RG.28.05.1986/19126

⁶⁶ RG.06.03.1991/20806

✓ **06.01.1992 tarihli KHK ile;**

• Bu kararname aracılığı ile özelleştirme faaliyetlerinde Kamu *Ortaklığı Yüksek Kurulu* adı altında görev yapacak bir organ oluşturulması kararı alınmıştır. Bu kurum özelleştirme ile ilgili olarak KİT'lerin özelleştirilmesi gerekli görülenler hakkında karar vermek'' ile yetkilendirilmiştir.⁶⁷

✓ **13.09.1993 tarih 513 Sayılı KHK ile;**

• TEK'in özelleştirilmesi yetkisi Bakanlar Kuruluna, müessese, bağlı ortaklık, işletmelerin özelleştirilme yetkisi YPK'ya verilmiştir. Bu kararname daha sonra 01.03.1994 Tarih ve 3974 Sayı ile kanunlaştırılmıştır.

1.5.3. 2001-2008 Yılları Arasında Türkiye'de Özelleştirme Uygulamaları

2001'li yıllardan sonra Türkiye ekonomisinde gelişme ve büyümeler baş göstermiştir. Bunların en önemli sebeplerinde birisi ise Avrupa Birliğine katılma yolunda atılan adımlardan ileri gelmektedir. 2008 yılından itibaren 17 kurum ve kuruluş özelleştirme kapsamına alınmıştır. Bu kurum ve kuruluşlar;

- 1- Kayseri Şeker Fabrikası A.Ş.
- 2- Türkiye İş. Bankası A.Ş.
- 3- Türk Arap Pazarlama A.Ş.
- 4- Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.
- 5- Türkiye Halk Bankası A.Ş.
- 6- PETKİM Petrokimya Holding A.Ş.
- 7- THY Türk Hava Yolları A.O.
- 8- Doğusan Boru Sanayi ve Ticaret A.Ş.

⁶⁷ RG.06.01.1992/21091

- 9- Karadeniz Bakır İşletmeleri A.Ş.
- 10- Ankara Doğal Elektrik Üretim ve Ticaret A.Ş.
- 11- Tütün, Tütün Mamulleri, Tuz ve Alkol İşletmeleri A.Ş.
- 12- Hamitabat Elektrik Üretim ve Ticaret A.Ş.
- 13- Sümer Holding A.Ş.
- 14- Soma (A) ve (B) Elektrik Üretim ve Ticaret A.Ş.
- 15- Sümer Halı A.Ş.
- 16- Denizcilik İşletmeleri A.Ş.
- 17- Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş.

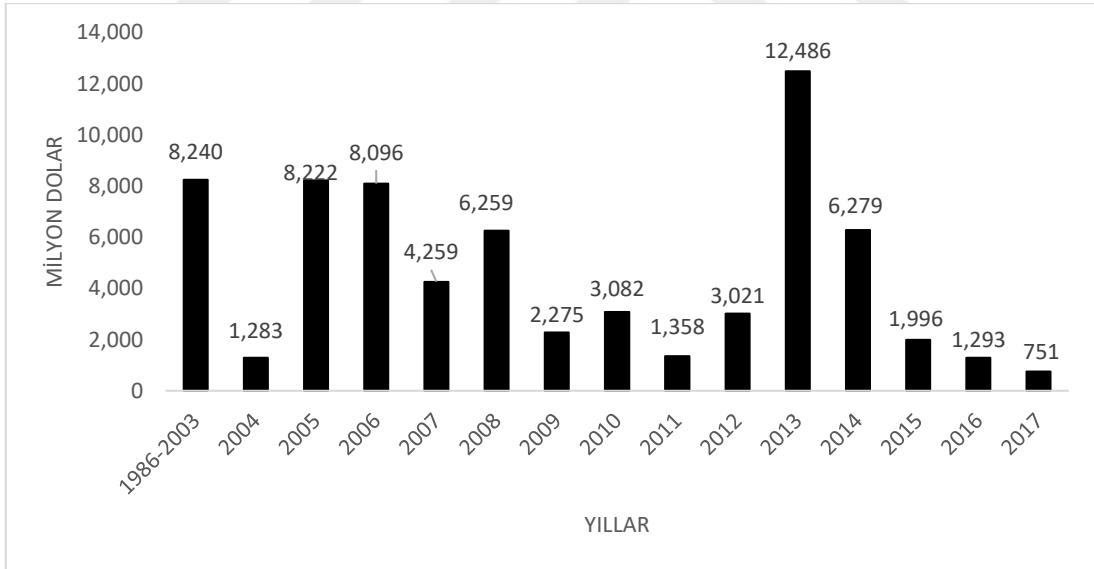
Cumhuriyetin ilanından sonra 1924’te T.C. Ziraat Bankasına bazı serbestiyetlikler verilmiştir, 1924’te İş Bankası, 1925’te Sanayi ve Maden Bankası ve 1927’de ise Emlak ve Eytam Bankası kurulmuştur. Bu Kamu İktisadi Teşebbüsleri ile özelleştirme faaliyetleri bir ivme kazanmıştır. 1933 yılındaki Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı da bu özelleştirme faaliyetlerine hazırlığın bir aşaması sayılabilir. Çünkü bu kalkınma planı devlete birçok işletme kurma fırsatı vermiş ve bunların ilkine Sümerbank (İktisadi Devlet Teşekkülü) örnek verilebilir.⁶⁸

Bu yıllarda devam eden özelleştirme faaliyetlerinde bu KİT’lere ait hisse senetlerinin sadece Türk Milletine satışı uygun görülmüştür. Bu adımla esas gerçekleştirilmek istenen amaç Türk Özel Yatırımcılığını gelişmesini sağlamak ve devletin doğrudan girmediği alanlara ve sektörlerle veya özel kesimin gerçekleştiremeyeceği alanlara da devletin girmesini sağlamaktır. Mustafa Kemal Atatürk de bir düşüncesinde ‘‘Piyasadaki bu yatırımların devlet eliyle yapılmasını ve bu yatırımların serbest piyasa koşulları etrafında yönetilmesi ve çalıştırılmasının çok önemli olduğunu belirtmiştir.’’. Karma Ekonomik Modeli çalışmaları 1930 yılından itibaren ülkemizde uygulamaya konulmuştur. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planıyla

⁶⁸ Cevizoğlu, s.69.

Kamu İktisadi Teşebbüslerinin ekonomiye girişleri hızlanmıştır. Demokrat Parti döneminde önceki yıllara nazaran Kamu İktisadi Teşebbüslerinin sayısı oldukça fazladır. Çünkü önceki dönemlerde özel kesime devredilebilecek olan KİT'ler öncelikle sermaye şirketine çevrilip daha sonra halka arz yöntemiyle satılmaktaydı. Bu da KİT'lerin özelleştirilmesini zorlaştırmaktaydı. Hatta bu dönemde Demir Çelik, Et ve Balık Kurumu, Devlet Malzeme Ofisi ve Devlet Demir Yolları vb. birçok işletme kurulmuş ve Kamu İktisadi Teşebbüslerinin yapısına geçirilmiştir. 1960 yılında DPT'nin kurulmasıyla Türkiye ekonomisinde KİT'lerin yeniden düzenlenmesi için gerekli plan ve çalışmalar yapılmıştır. Bu plan ve çalışmalar neticesinde birçok KİT kurulmuştur. Örnek verecek olursak İskenderun Demir Çelik Fabrikası, Çaykur ve Karadeniz Bakır İşletmeleri gösterilebilir. Kamu İktisadi Teşebbüslerine yönelik kanuni düzenlemeler yapılmış ve “Başbakanlık İktisadi Devlet Teşekkülleri Reform Komisyonu” kurularak bu alanda yapılan çalışmalara hız verilmiştir.⁶⁹

Şekil 2: Türkiye’de Yıllar İtibari ile Özelleştirme Gelirleri Dağılımı

Kaynak: Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, (www.oib.gov.tr), (14/04/2018).

1986-2003 yılları arasında toplamda 8.240 milyon dolar özelleştirme geliri elde edilmesine rağmen son 13 yılda bu rakam 60.660 milyon dolar seviyesine ulaşmıştır.

⁶⁹ Cevizoğlu, s.70-71.

En yüksek özelleştirme geliri elde edilen yıl ise 2013 yılıdır. Bu rakamlardan da anlaşılacağı üzere son yıllarda özelleştirme programlarına büyük önem verilmiştir.

1.5.5. Özelleştirilen Kuruluşlar

Özelleştirme uygulamalarının başladığı 1985 yılından itibaren yüz doksana yakın kurum ve kuruluş özelleştirilmiştir. Özelleştirilen kurum ve kuruluşlar Türkiye'nin üretiminde, büyümesinde, gelişmesinde ve ihracatında önemli bir yere sahiptir. Rakamlardan da anlaşılacağı üzere özelleştirme süreci hız kesmeden devam etmektedir. Türkiye'de çeşitli yollarla özelleştirilen kurum ve kuruluşlara Tablo 2' de gösterilmektedir.

Tablo 1: Kamu Payı Satış Yoluyla Özelleştirilenler Kuruluşlar

Sıra No	Kuruluşun Adı	Özelleştirilen Pay %	Sıra No	Kuruluşun Adı	Özelleştirilen Pay %
1	Adıyaman Çimento Sanayii T.A.Ş.	100,00	13	Gümüşhane Çimento Sanayii Ticaret A.Ş.	95,47
2	Anadolubank A.Ş.	100,00	14	Adapazarı Şeker Fabrikası A.Ş.	95,37
3	Aşkale Çimento Sanayii T.A.Ş.	100,00	15	TOE Türk Otomotiv Endüstrileri A.Ş.	91,66
4	Başkent Doğalgaz Dağıtım A.Ş.	100,00	16	ANSAN Ankara Gıda Meş. Ve Mey. Suları San. Tic. A.Ş.	88,33
5	Bozüyük Seramik Sanayii Ticaret A.Ş.	100,00	17	MEDA Meşrubat Dağıtım ve Ticaret A.Ş.	88,00
6	BURSAGAZ Bursa Şehir içi Doğal Gaz Dağ. Tic. Taah. A.Ş.	100,00	18	KÖYTAŞ Köy Tarım ve Sanayi Mak. San. ve Tic. A.Ş.	85,59
7	Denizbank A.Ş.	100,00	19	Ankara Anonim Türk Sigorta Şirketi	84,51
8	Denizli Çimento Sanayii T.A.Ş.	100,00	20	ACISELSAN Acıpayam Selüloz Sanayi ve Ticaret A.Ş.	76,83
9	Ergani Çimento Sanayii Ticaret A.Ş.	100,00	21	Adana Kâğıt Torba Sanayii T.A.Ş.	60,00
10	Eti Alüminyum A.Ş.	100,00	22	Başak Sigorta A.Ş.	56,67
11	Eti Bakır A.Ş.	100,00	23	Ataköy Otelcilik A.Ş.	56,49
12	Eti Elektrometalürji A. Ş	100,00	24	Baha Esat Tekand Kütahya Şeker Fabrikası A.Ş.	56,00

Kaynak: Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, (www.oib.gov.tr), (19/04/2018).

Özelleştirilen yüz doksana yakın kurum ve kuruluştan büyük bir çoğunluğunun görüldüğü üzere kamu payı %100 veya üzeridir. Özelleştirilen bu kuruluşlar Türkiye ekonomisinde önemli bir yere sahip kurum ve kuruluşlardır. Turizmden çimento

sanayine, gıdadan elektriğe, yem fabrikalarından bankalara, şeker fabrikalarından ekmek fabrikalarına kadar hayatımızın ilgilendiren çoğu alanda özelleştirilme yapılmıştır. Çalışma ile alakalı olarak özelleştirilen önemli kuruluşlar arasında Adapazarı Şeker Fabrikası %95,37, kamulaştırma payı ile öne çıkmaktadır.

Tablo 2: Tasfiye veya Tüzel Kişiliği Sona Erdirilenler Kuruluşlar

Sıra No	Kuruluş Adı	Pay %	Sıra No	Kuruluş Adı	Pay %
1	Boğaziçi Hava Taşımacılığı A.Ş.	100,00	17	Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları A.Ş. (SEKA)	100,00
2	Denizcilik Bankası T.A.Ş.	100,00	18	Türkiye Ziraî Donatım A.Ş. (TZD)	100,00
3	ETAĞ Etimesgut Ağaç Sanayii A.Ş.	100,00	19	YASATAŞ Turistik Tesisler San. Tic. Nak. İnş. A.Ş.	100,00
4	Güneydoğu Sanayii ve Ticaret A.Ş. (GÜNAŞ)	100,00	20	Yem Sanayii T.A.Ş.	100,00
5	KÖYTEKS Yatırım Holding A.Ş.	100,00	21	Türk Motor Sanayi ve Ticaret A.Ş. (TÜMOSAN)	99,99
6	Menderes Elektrik Dağıtım A.Ş.	100,00	22	Türkiye Öğretmenler Bankası T.A.Ş.	96,88
7	Orman Ürünleri Sanayii A.Ş. (ORÜS)	100,00	23	Keban Holding ve Ortakları Demir Çelik Sanayii A.Ş.	69,76
8	SEK Süt Endüstrisi A.Ş.	100,00	24	Gönen Gıda Sanayi A.Ş.	49,00
9	Sümer Halıcılık ve El Sanatları Sanayii ve Ticaret A.Ş.	100,00	25	Kıbrıs Türk Turizm İşletmeleri Ltd. Şti.	49,00
10	GAYRİMENKUL- TTA A.Ş.	100,00	26	Aras Tekstil Sanayi ve Ticaret A.Ş.	44,44
11	TESTAŞ Türkiye Elektronik Sanayi ve Ticaret A.Ş.	100,00	27	Türk Arap Pazarlama A.Ş.	12,50
12	TURBAN Turizm A.Ş.	100,00	28	DOYASAN Doğu Yağ Sanayi ve Ticaret A.Ş.	10,71
13	Türkiye Çimento ve Toprak Sanayii T.A.Ş. (ÇİTOSAN)	100,00	29	Ardem Pişirici Isıtıcı Cihazlar A.Ş.	10,00
14	Türkiye Demir ve Çelik İşletmeleri A.Ş. (TDÇİ)	100,00	30	Turhal Süt ve Yem Sanayii A.Ş.	2,58
15	Türkiye Gemi Sanayii A.Ş.	100,00	31	Aksaray Motor Sanayi ve Ticaret A.Ş. (AKMOSAN)	0,10
16	Türkiye Gübre Sanayii A.Ş. (TÜGSAŞ)	100,00			

Kaynak: Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, (www.oib.gov.tr), (19/04/2018).

1986-2019 yılları arasında toplamda otuz bir kuruluş ya tasfiye edilmiştir ya da tüzel kişiliği sona erdirilmiştir. Tasfiye edilen veya tüzel kişiliği sona erdirilen bu kuruluşların yarısından fazlasının payı %100 dür. Sekiz kuruluşun ise tasfiye veya tüzel kişiliği sona erdirmeye payı %50'nin altındadır.

Tablo 3: 1986-2017 Dönemi Gerçekleştirilen Özelleştirme İşlemleri

	1986- 2015	2016	2017	TOPLAM
	(\$)	(\$)	(\$)	(\$)
- Özelleştirme Programındaki Kuruluşların Hisse Satışları	21.754.496.990	0	134.707.904	21.889.204.894
- Özelleştirme Programındaki Kuruluşlara ait Bağlı Ortaklık, İştirak, Tesis ve Varlık Satışları	33.068.633.096	1.307.542.538	89.047.914	34.465.223.548
- Özelleştirme Programındaki Kuruluşların Halka Arzı	9.572.899.869	0	0	9.572.899.869
- Özelleştirme Programındaki Kuruluşların BIST'de Satışı	1.261.121.346	0	0	1.261.121.346
- Yarım Kalmış Tesis Satışı	4.368.792	0	0	4.368.792
- Özelleştirme Programındaki Kuruluşlar veya Kuruluşlara ait Bağlı Ortaklık, İştirak, Tesis ve Varlıkların Bedelli Devirleri	1.193.334.326	6.255.347	181.583	1.199.771.256
TOPLAM	66.854.854.419	1.313.797.885	223.937.400	68.392.589.705

Kaynak: Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, (www.oib.gov.tr), (19/04/2018).

2016 yılında elde edilen gelir toplam 1.313.797,885 \$'dır. 2017 yılında ise bu rakam 223.937,400 \$ olmuştur. 1986-2017 döneminde gerçekleştirilen özelleştirme işlemlerinden toplamda 68.392.589,705 \$ gelir elde edilmiştir.

1.5.4. Özelleştirme Süreci Devam Eden Kuruluşlar

Ülkemizde özelleştirme uygulamaları 1985 yılında başlamış olup geçen 34 yıllık süreçte kapsama alınan bu kuruluşların yarısından fazlası özelleştirilmiştir. Hükümet politikalarından da anlaşılacağı üzere bu özelleştirme faaliyetleri devam etmektedir. Bilindiği üzere özelleştirme programına alınan kuruluşlarda ki kamu payı kuruluşın kuruluşuna farklılık göstermektedir. Bu farklılıklar Tablo-1'de verilmektedir.

Tablo 4: Özelleştirme Programında Bulunan Kuruluşlar

Sıra no	Kuruluş Adı	Kapsamdaki Pay%	Sıra No	Kuruluş Adı	Kapsamdaki Pay%
1	Ankara Doğal Elektrik Üretim ve Ticaret A.Ş.	100,00	9	TÜMAŞ Türk Mühendislik Müşavirlik ve Müteahhitlik A.Ş.	49,00
2	Sümer Holding A.Ş.	100,00	10	Taksim Otelcilik A.Ş.	31,43
3	Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.	100,00	11	Security Papers Ltd.	10,00
4	Doğusan Boru Sanayi ve Ticaret A.Ş.	56,09	12	TRANSBAŞ Trabzon Serbest Bölge İşleticisi A.Ş.	4,64
5	Kıbrıs Türk Denizcilik Ltd. Şti.	51,00	13	Compagnie Financiere Ottomane S.A.	3,81
6	Kıbrıs Türk Tütün Endüstrisi Ltd. Şti.	51,00	14	Milli Reasürans T.A.Ş.	3,37
7	T. Denizcilik İşletmeleri	51,00	15	T. İş Bankası A.Ş.	0,002
8	Emek İnşaat ve İşletme A.Ş.	49,00			

Kaynak: Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, (www.oib.gov.tr), (11/04/2019).

Tablo-1'den de görüldüğü üzere 17 kurum ve kuruluşun özelleştirme süreçleri devam etmektedir. En dikkat çeken kuruluşlar ise kapsamdaki payı (%100) olan Ankara Doğal Elektrik Üretim ve Ticaret A.Ş., Sümer Holding A.Ş. ve Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'dir. Yarısından fazlası özelleştirilecek kuruluşlar ise Kıbrıs Türk Denizcilik Ltd. Şti, Kıbrıs Türk Tütün Endüstrisi Ltd. Şti. ile Türkiye Denizcilik İşletmeleridir. Geriye kalan sekiz kuruluşun özelleştirme kapsamındaki payları ise yarısından az durumdadır.

İKİNCİ BÖLÜM

KAMU İKTİSADİ TEŞEBBÜSLERİN TANIMI, DOĞUŞ SEBEPLERİ, AMAÇLARI, GELİŞİMİ, YAPISI VE KURULUŞU

2.1. Kamu İktisadi Teşebbüsleri

2.1.1. Tanımı

Kamu iktisadi Teşebbüsü 'nün (KİT) tam olarak tanımını yapmakta bazı zorluklar vardır. Bunun nedeni, bu kuruluşların zaman içinde gösterdikleri gelişim ve değişme süreci içinde yapılan değişik düzenlemelerde, kamu iktisadi devlet teşekkülü, KİT, kamu iktisadi kuruluşu gibi kavramların, bazı durumlarda benzer bazı durumlarda ise farklı tanımların yapılmasıdır. Literatürde KİT'lerle ilgili üretim, denetim ve sermaye yapıları temel alınarak yapılan tanımlar çeşitlilik göstermektedir. Bir tanıma göre; "KİT'ler maddi imkânların yarıdan fazlası kamu tarafından sağlanan, mal ve hizmet üretmek amacıyla kurulan, denetimi ve kontrolü ise yine kamu denetiminde olan işletmelerdir."⁷⁰

Bir başka çalışmada KİT'ler, "mal ve hizmet üretim sürecinde yer alan maddi desteğini kamudan karşılayan, maddi ölçekli kuruluşlardır. Ancak yine aynı çalışmada belirtildiği gibi bu tanım yalnızca genel ve katma bütçeli kurum ve kuruluşları kapsamakta olup il özel idareleri ve belediyeler bu tanım kapsamına alınmamaktadır."⁷¹

Bir diğer anlamda Kamu İktisadi Teşebbüsleri, sermayesinin yarısı devlete ait olan üretilen mal ve hizmetlerle geniş bir kâr amacı taşıyan kamu kurum ve kuruluşlarıdır.⁷²

⁷⁰ 24 Annales Ceep (Avrupa KİT Merkezleri), *Türkiye'de ve Dünyada Kamu İktisadi Teşebbüsleri*, (çev. Mustafa Aysan, Selahattin Özmen), İstanbul 1994, s.4.

⁷¹ Kepenek, s.9.

⁷² Halil Aksu, *Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Özelleştirilmesi*, Dünya Yayınevi, İstanbul 1987, s.11.

Diğer bir ifade ile “Kamu İktisadi Teşebbüsleri devlet tarafından kurulan veya pazarlanabilen, idaresindeki personelin devlet tarafından atandığı, gelirlerinin birçoğunu kendisi finanse eden, fayda maksimizasyonunu temel ilke edinen kurum ve kuruluşlardır.”⁷³

Kamu İktisadi Kuruluşları ile alakalı ilk tanım ‘Teşekküllerin Teşkilatıyla İdare ve Murakabeleri Hakkındaki Kanunla’ yapılmıştır. Bu kanunda; “sermayesinin bütünü kamuya ait olan tüzel kişiliği olan sermayesi sınırlı kuruluşlar olarak tanımlanmıştır. Bununla birlikte bu kurum ve kuruluşların sermayesi ve bilançolarının denetimi bu kanun hükmüne tabidir. “Kamu iktisadi Teşebbüsleri” kavramı ilk kez 1961 Anayasasının 127’nci maddesinde kendini göstermiştir ve “KİT’lerin TBMM tarafınca denetlenmesi hükmü yer almıştır. Ayrıca net bir KİT tanımı yapılmamıştır. 1964 yılında çıkarılan düzenleme ile KİT’ler “İktisadi Devlet Teşekkülü” ismiyle; “Sermayelerinin yarısından çoğu tek başına veya beraber devlete ve İktisadi Devlet Teşekkülleri ’ne ait olup, iktisadi alanda ticari esaslara göre faaliyet göstermek için kurulan ve kuruluş kanunlarında bu Kanuna tabi olacakları belirtilen teşebbüsler” olarak tanımlanmış ve Kamu İktisadi Teşebbüslerin böylece kapsamı genişletilmiştir.⁷⁴

KHK ile KİT’ler; İDT ve KİK olarak ikiye ayrılmış ve Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) için; İktisadi Devlet Teşekkülü (İDT) ile Kamu İktisadi Kuruluşunun (KİK) ortak adıdır hükmü verilmiştir. İktisadi Devlet Teşekkülü (İDT) için; sermayesinin tamamı Devlet’e ait, iktisadi alanda ticari esaslara göre faaliyet göstermek üzere kurulan Kamu İktisadi Teşebbüsü, Kamu İktisadi Kuruluşu (KİK) için; sermayesinin tamamı devlete ait olan ve tekel niteliğinde mallar ile temel mal ve hizmet üretmek ve pazarlamak üzere kurulan, kamu hizmeti özelliği taşıyan Kamu İktisadi Teşebbüsü, olarak tanımlanmıştır.⁷⁵

⁷³ Akalın, s.9.

⁷⁴ Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu, *Kit Genel Raporu*, Ankara 2002, s.2.

⁷⁵ Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu, s.2.

Bunlara ek olarak 233 sayılı KHK ile birtakım farklı tanımlar yapılmıştır. Müessese; “Sermayesinin tamamı bir iktisadi devlet teşekkülüne veya kamu iktisadi kuruluşuna ait olup, ona bağlı işletme veya işletmeler topluluğudur.”,

Bağlı ortaklık; “Sermayesinin %50 sinden fazlası iktisadi devlet teşekkülüne veya kamu iktisadi kuruluşuna ait olan işletme veya işletmeler topluluğundan oluşan şirketler”,

İşletme; “müesseselerinin ve bağlı ortaklıkların mal ve hizmet üreten fabrika ve diğer birimleri” olarak tanımlanmıştır.

İştirak; “İktisadi devlet teşekküllerinin veya kamu iktisadi kuruluşlarının veya bağlı ortaklıklarının, sermayelerinin en az %15 ine, en çok %50 sine sahip buldukları anonim şirketler”,⁷⁶

1994 yılında çıkarılan bir kanunla Kamu İktisadi Kurumunun tanımı “Sermayesinin tamamı kamuya ait olan, tekel niteliğindeki mal ve hizmetleri kamu yararı gözeterek üretmek ve pazarlamak üzere kurulan ve gördüğü bu kamu hizmeti dolayısıyla, ürettiği mal ve hizmetler imtiyaz sayılan kamu iktisadi teşebbüsüdür.” olarak tanımlanmıştır. Kamu İktisadi Teşekkülleri TBMM’nin denetimi yönünden de tanımlanmıştır ve TCMB, Kamu İktisadi Teşekkülünün dışında kalmıştır. 1994’te çıkarılan bir kanunla özelleştirme kapsamına alınan kurum ve kuruluşların özel hukuk hükümlerine tabi olduğu hükmü getirilmiştir. Özelleştirme kapsamına giren KİT’ler, sermayelerindeki kamu payı yüzde ellinin altına düşünceye kadar, TBMM ve Yüksek Denetleme Kurulu’nun denetimine tabi olmuşlardır. KİK gibi mal ve hizmet üretim süreçlerinde bulunan katma ve genel bütçeli idarelere ait üretim alanları da Kamu İktisadi Teşekkülü tanımı dışında tutulmuştur.⁷⁷

⁷⁶ Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu, s.2.

⁷⁷ Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu, s.3.

2.1.2. Kamu İktisadi Teşebbüslerin Doğuş Sebepleri

Kamu İktisadi Teşebbüslerinin doğuş sebeplerinin arasında politik, sosyal ve ekonomik sebepler gösterilebilir.

2.1.2.1 Politik Sebepler

Kamu iktisadi teşebbüslerinin doğuş sebepleri arasında en popüler olan politik sebepler, kendi içerisinde rastlantıya bağlı sebepler, devletin bağımsızlığını ve güvenliğini sağlamak ve politik ideolojiler olmak üzere üç başlık halinde incelenmiştir.

2.1.2.1.1. Rastlantıya Bağlı Sebepler

Kamu sektörünün genişlemesine yol açan, özel sektörün elinde bulunan işletmelerin zamanın yarattığı şartlar sonucu devletin eline geçmesine yol açan sebepler bu grupta yer alır. Birinci dünya savaşının sonunda 1918 yılında Fransa’da düşmanın elinde bulunan Alsace-Lorraine Demir yolları ve Alsas Potasyum Madenleri’ne, 1944 yılında da sahibinin düşmanlarla iş birliği yaptığı gerekçesiyle Renault Fabrikalarına devlet tarafından el konulması, savaş gibi bir istisnai durumdan ileri gelmektedir.⁷⁸

Bazı şartların getirdiği sebepler de rastlantıya bağlı sebepler arasında yer almaktadır. Bunlardan birçoğu kendiliğinden de ortaya çıkmaktadır. Örneğin devletin çeşitli araç ve amaçlarla ortak olduğu şirketlerde sermaye yapısında meydana gelen değişmelerin sonucunda çoğunluk hisselerinin devlete geçmesi, zor durumda kalan fakat faaliyetinde devletin yararı ve ihtiyacı olan şirketlerin ve küçük rant sahiplerinin kollarlanması, kısmen de olsa kamu hizmeti gören şirketlerin yaşatılması veya bu şirketlerin uluslararası prestij kaybını önlemek amacıyla yapılan kurtarma

⁷⁸ Güray Küçükkocaoğlu, *Özelleştirme ve Kitler*, [Http://www.baskent.edu.tr/~gurayk/finpazcu/ma23.doc](http://www.baskent.edu.tr/~gurayk/finpazcu/ma23.doc). (04.11.2018).

operasyonları, bu tür kamu şirketlerinin sayılarının artmasına ve kamu sektörünün genişlemesine yol açabilmektedir.⁷⁹

2.1.2.1.2. Devletin Bağımsızlığını ve Güvenliğini Sağlamak

Bazı kuruluşlar direkt olarak devlet işletmesi olarakta kurulsalar da bazı kurum ve kuruluşlar da daha sonradan devletin bağımsızlığını ve güvenliğini sağlamak amacıyla devlet bünyesine katılmaktadırlar. Bahsedilen bu duruma en iyi örnek ülkemizdeki Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu gösterilebilir.⁸⁰

2.1.2.1.3. Politik İdeolojiler

Kamu işletmelerinin yayılmasında önemli rol oynayan politik sebeplerin başında kapitalizme gösterilen sebepler gelmektedir. Özellikle başta İngiliz İşçi Partisi, Fransa'da Sosyalist ve Komünist Partilerin yanında birçok ülkede sendikalar kapitalizm ve kapitalizmin ortaya çıkardığı olumsuzluklara karşı gelmekte, bu sebeple kamu sektörünün özel sektöre nazaran daha fazla gelişmesi taraftarıdır. 1978 yılında yapılan seçimlere yeni bir millileştirme programı ile giren Sosyalist ve Komünist İttifak bu seçimleri kaybetmiş, ancak 1982 yılında yapılan seçimi tekrardan kazanmaları üzerine bir dizi millileştirmeyi gerçekleştirmişlerdir.⁸¹

Ayrıca politik ideolojilere ulusal güvenliği sağlamak, stratejik faaliyetleri kontrol altına alarak devletin siyasal otoritesini kuvvetlendirmek ve ülkedeki yabancı sermayenin egemenliğini kırmak gibi sebepler gelmektedir.⁸²

2.1.2.2. Sosyal Sebepler

KİT'lerin sayılarının artmasına ve kamu sektörünün genişlemesine yol açan önemli sebeplerden biri de sosyal sebeplerdir. Bilindiği üzere hem Türkiye'de hem

⁷⁹ Özer Erol, *Verimlilik ve Yerindelik Açısından Belediye İktisadi Teşebbüsleri ve İgdaş Örneği*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisan Tezi, 2003, s.13-14.

⁸⁰ Güray Küçükkoçaoğlu, *Özelleştirme ve Kitler*, [Http://www.baskent.edu.tr/~gurayk/finpazcu/ma23.doc](http://www.baskent.edu.tr/~gurayk/finpazcu/ma23.doc). (04.11.2018).

⁸¹ Güray Küçükkoçaoğlu, *Özelleştirme ve Kitler*, [Http://www.baskent.edu.tr/~gurayk/finpazcu/ma23.doc](http://www.baskent.edu.tr/~gurayk/finpazcu/ma23.doc). (04.11.2018).

⁸² Barış Övgün, *Türkiye'de Kamu İktisadi Teşebbüsü Olgusu*, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları Tezler Dizisi:18, Pozitif Matbaacılık, Ankara 2009, s.43-44.

de dünya genelinde faaliyet gösteren Kamu İktisadi Kuruluşlarının tamamı ekonomik amaçlar için açılmamıştır. Sosyal devlet anlayışının bir ilkesi olarak bazı KİT'leri kurmuştur.⁸³

Devlet kamu teşebbüsü kurmak yoluyla, gelirin sosyal gruplar arasında adil dağılımına, istihdamın gerçekleşmesine bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesine çalışılacaktır. Bu amaçla devlet ulaştırma, elektrik, sağlık tesisleri, iletişim, havacılık vb. alanlarda teşebbüsler kurarak sosyal yaşamın gelişmesine katkıda bulunmuştur. Örneğin kömür ocakları, toprak mahsulleri ofisi ve et balık kurumu bu amaçla kurulmuştur.⁸⁴

2.1.2.3 Ekonomik Sebepler

Ekonomik nedenlerin başında ülkedeki gelir dağılımını düzenlemek, ülkenin ekonomisini yönlendirmek, oluşan tekelleri devlet himayesine almak, özel sektörün yetersiz olduğu alanlara girmek, istihdamı artırmak ve ekonomik kalkınmayı sağlamak amaçları sayılabilir.⁸⁵

Ayrıca ekonomik nedenlerle alakalı; KİT'ler aracılığıyla özel tekellerin siyasi ve ekonomik gücüne karşı çıkılmak, ülkede meydana gelen gelişme farklılıklarını ortadan kaldırmak, yeni üretim yöntemlerini bulmak ve bu yöntemleri benimsemek, ekonomik kalkınmayı sağlamak, tekellerin işletilmesi sonucunda devlete ek gelir sağlamak ve haksız rantın önüne geçmek, özel sektöre öncülük etmek, özel sektörün giremeyeceği sektörlere girmek, ülke ekonomisine yön vermek, kaynakların daha etkin kullanılmasını sağlamak, fabrikalarda çalışacak olan işçi ve ustaları yetiştirmek, piyasa mekanizmasında ortaya çıkan aksaklıkları gidermek, ithal ikameci politikalar ile dış ticareti dengelemek gibi sebepler sayılabilir.⁸⁶

⁸³ Atasoy, s.27.

⁸⁴ Çetinkaya, s.78.

⁸⁵ Güray Küçükkoçaoğlu, *Özelleştirme ve Kitler*, [Http://www.baskent.edu.tr/~gurayk/finpazcu/ma23.doc](http://www.baskent.edu.tr/~gurayk/finpazcu/ma23.doc). (04.11.2018).

⁸⁶ Övgün, s.43-44.

2.1.3 Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Amaçları

Sosyal ve ekonomik anlamdaki ihtiyaçları karşılamak amacıyla KİT'ler kurulmuşlardır. Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasının akabinde siyasal anlamda elde edilen bağımsızlığın devamı için ekonomik anlamda da bağımsızlığı şart gören devlet bu amaçla çeşitli politikalar edinmiştir. 1929 dünya ekonomik bunalımı sebebiyle devlet çözüm arayışlarının içine girmiş ve bu nedenle ekonomik yaşamda fazlasıyla yer almış, sanayi üretim faaliyetlerine katılmış, üretim için çeşitli altyapılar oluşturmuş, sermaye ve bilgi üretiminde katkı sağlamış ve ekonomiye genel anlamda yön vermiştir.⁸⁷

KİT'lerin kuruluş amaçları arasında;

1. Devlet eliyle ekonomik kalkınmaya katkı sağlamak,
2. Mal ve hizmet fiyatlandırması yoluyla gelir dağılımını düzenlemek,
3. Özel sektörün yatırım yapmadığı alanlarda yatırım yaparak, dışsal ekonomiler oluşturmak,
4. Özel kesimin sermaye ya da bilgi birikimi gibi nedenlerle yetersiz olduğu ancak ihtiyaç duyulan alanlarda yatırım yapmak,
5. Devletin bağımsızlığı ve güvenliğini sağlamaya yönelik yatırım projeleri gerçekleştirmek,
6. Doğal tekelleri işleterek, rekabet olmaması nedeniyle ortaya çıkabilecek fiyat artışlarına engel olarak, ulusal ve sosyal faydaları gözetmek,
7. Bölgesel kalkınmayı sağlamak,
8. Elektrik, haberleşme hizmetleri gibi kamusal niteliği olan mal ve hizmetleri üretmek gelebilir.

⁸⁷ Murat Takva, *Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Ekonomideki Yerleri*, <http://economyandmana.mentbyatmaca.blogspot.com/2010/03/murat-takva-tez-calsmas.html> (04.11.2018).

Devlet ekonomik büyüme ve kalkınmayı sağlamak amacıyla KİT kurabileceği gibi son dönemde olduğu gibi ekonomik hayatı düzenlemek için de KİT kurabilir.⁸⁸

KİT'ler sadece kâr sağlamak amacı gözetmemekte, bunların yanı sıra özellikle hizmet sektöründe toplumsal faydayı da göz önünde bulundurarak faaliyetini sürdürmektedir.⁸⁹

2.1.4. Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Gelişimi

1980'li yıllardan itibaren çok konuşulmaya başlayan küreselleşme kavramı ile birlikte dünyada yaşanmaya başlanan değişim piyasa mekanizmasını ön plana çıkartarak her türlü müdahalenin kaldırılması gerekliliği vurgulanmaya başlamıştır. Bunların sonucu olarak da devletin öncelikle piyasa mallarının üretiminden çekilmesi, bunun yolu olarak da Kamu İktisadi Teşekküllerinin özelleştirilmesi uygulamaları hız kazanmaya başlamış tüm dünyada yaşanan bu dönüşüm Türkiye'yi de etkilemiştir. Cari işlemler dengesinde meydana gelen bozulmaların, yüksek enflasyon oranlarının, ticari işlemler hadlerinin bozulmasının temel sebebi 1973-74 yıllarında yaşanan dünya petrol şokudur. Yapılan her türlü uygulamaya rağmen başta kur politikaları olmak üzere Türk Lirasındaki değerlenmenin önüne geçilememiştir. Döviz kontrolleri arttırılmış ve ithalat azaltılmıştır. Her ne kadar da 1980' li yıllara kadar dışa kapalı bir ekonomik politika uygulansa da dış dünyanın maruz kaldığı krizlerden veya durgunluktan uzak kalınamamış ve etkilenilmiştir. Türkiye'de oluşan döviz darboğazı sebebiyle ara ve yatırım malları ithalatı kesintiye uğramış, işsizlik artmış ve toplam üretim azalmıştır. Bu gibi sebeplerden dolayı 24 Ocak 1980 tarihinde "24 Ocak Kararları" adı altında bir ekonomik program uygulanmaya konmuştur. İthal ikameci sanayileşme politikası 24 Ocak 1980 tarihinde programa alınan ekonomik program neticesinde yerini ihracata dayalı sanayileşme politikasına bırakmış ve serbest piyasa

⁸⁸ Tarık Vural-Erdoğan Teyyare, "Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Kuruluş Gerekçeleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi: Türkiye Taşkömürü Kurumu (Ttk) Çalışanları Üzerinde Bir Araştırma", *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık, 2011, s.69-86.

⁸⁹ Murat Takva, *Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Ekonomideki Yerleri*, <http://economyandmana.mentbyatmaca.blogspot.com/2010/03/murat-takva-tez-calsmas.html> (04.11.2018).

koşulları ülkede günden güne etkin olmaya başlamıştır. Alınan bu program kararı ile hedeflenen esas amaç fiyatların serbest piyasa ekonomisine göre oluşmasıdır. 24 Ocak Kararları'nın diğer bir hedefi, özellikle kamuda ve ikinci olarak da özelde Kamu İktisadi Teşekküllerinin faaliyet alanlarını kısıtlamaktır. Diğer bir öngörü ise kamu kesiminin daraltılması ile özel kesimin daha hızlı gelişebileceği ihtimalidir.⁹⁰

Kamu İktisadi Teşebbüslerini genel anlamda 5 ayrı dönem halinde incelenebilir.

2.1.4.1. 1923-1932 Dönemi

Bu dönemlerde bariz olan durumlardan en önemlileri ekonomideki büyük ve önemli sektörlerin yabancı sermayenin elinde olduğu, vatandaşların yoksulluk içinde olduğu ve eğitimsiz kaldıkları ve en önemli geçim kaynağının tarım sektörü olduğudur. 1923 yılında ülke ekonomisinde ciddi adımlar atmak amacıyla 1. İzmir İktisat Kongresi toplanmıştır.⁹¹

Bu kongrede alınan en önemli kararlardan bazıları; ekonomik hayatın özel kesime büyük oranda bırakılması, devletin yatırımları teşvik ve himaye etmesi ve ekonomiyi koruyucu olarak destek vermesi sayılabilir.⁹²

Alınan kararlardan sonra ilk iş olarak 1924'te T.C İş Bankası, 1925'te Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası açılmış ve 1927 de Teşviki Sanayi Kanunu çıkarılmıştır.⁹³

Ancak teknik bilgi yetersizliği neticesinde bu kanun başarısız olmuştur.⁹⁴

⁹⁰ Aysu Esenyel, *Türkiye'de Özelleştirme Uygulamaları: Çimento Sektörü Uygulamaları*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006, s.15-17.

⁹¹ Atasoy, s.62.

⁹² Ali Ceylan-Melek Vergiliel, *Türkiye'de Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme*, Uludağ Üniversitesi, Bursa 1989, s.25.

⁹³ Ceylan-Vergiliel, s.25.

⁹⁴ Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu, s.6.

1929 yılında Dünya Ekonomik Buhranı yaşandığından Türkiye’de bu durumdan fazlasıyla etkilenmiş ve yatırımlar vb. ekonomik faaliyetler durma noktasına gelmiştir.⁹⁵

2.1.4.2. 1933-1949 Dönemi

1929 da meydana gelen Dünya Ekonomik Buhranından sonra devletin ekonomiye müdahalede bulunması gerektiği anlaşılmıştır.1929 yılında ihracat ile ithalatın arasındaki fark iyice artmıştır. Devlet bu farkı azaltmak için devletçilik yani devlet eliyle üretim uygulamasına geçmiştir. Devletçilik politikasını esas olarak M. Kemal Atatürk başlatmıştır. Bu politika bireysel faaliyetleri esas almasına karşın ülkede yeteri kadar bireysel sermayedar bulunmamasından dolayı önemli ve kısa sürede büyümeye katkı sağlayacak sanayi işlerini devlet eliyle yapmayı öngörür. Eğer daha sonra şartlar uygunlaşırsa devlete ait bu kurum ve kuruluşların halka açık hale getirilebileceği ön görülmüştür.⁹⁶

1.Beş yıllık Sanayi Planıyla (1934- 1938) birlikte gerek sanayi gerekse imalat alanında önemli sayılabilecek adımlar atılmıştır. Önemli adımların başında Sümerbank aracılığıyla demir-çelik, dokuma ve cam sanayinde yapılan üretimler gelmektedir.⁹⁷

Bu çalışmaların neticesinde demir yolları, deniz yolları, rıhtım ve liman işletmeleri kısa sürede kamulaştırılmıştır. 1937 yılında Denizbank kurulmuştur. Her türlü tarım işleri ve sanatlarıyla uğraşmak üzere 7 Ocak de Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu, buğday işleriyle uğraşmak üzere 24 Haziran 1938 de Toprak Mahsulleri Ofisi kurulmuştur.⁹⁸

⁹⁵ Kepenek, s.21.

⁹⁶ Süreyya Hiç, *Türkiye Ekonomisi*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1994, s.159.

⁹⁷ Ceylan-Vergiliel, s.17.

⁹⁸ Güray Küçükkocaoğlu, *Özelleştirme ve Kitler*, [Http://www.baskent.edu.tr /~gurayk/finpazcu ma23.doc](http://www.baskent.edu.tr/~gurayk/finpazcu_ma23.doc). (04.01.2018).

2.1.4.3. 1950- 1962 Dönemi

Tek partili siyasi rejimden çok partili demokrasiye 1950 yılında geçilmiştir. Çok partili demokrasinin akabinde seçim sonrasında kurulan hükümet 1950 yılına kadar uygulanan devlet müdahalelerini eleştirmiş ve özel sektörün güçlenmesi gerektiği fikrini savunmuştur. Bu zamanda özel teşebbüsün ve özel yabancı sermayenin teşviklerine ağırlık verilmiş, Truman 4. Nokta Programı ve Marshall Planınca dış yardımdan ve dış borçlanmadan geniş anlamda yararlanılmıştır.⁹⁹

Bu zamanda Kamu İktisadi Teşebbüsleri yatırımları ve faaliyetleriyle ilgili politik ve sosyal müdahaleler önem kazanmaya başlamış ve devlet, gıda ve turistik alanlarında özel sektör ile anlaşarak çeşitli işletmeler açmıştır. Bu işletmelerin sermayesinin tamamı devlete ait olmadığından KİT kapsamına alınmamış ve devlet denetiminin dışında kalmış, bu da kamu kaynaklarında israfa sebebiyet vermiştir. Bu dönemde en önemli gelişme Kamu İktisadi Teşebbüslerinin iştirakleri konusunda yaşanmıştır. Bu zamana kadar sınırlı tutulan iştirak olgusu bu zamanda hızla yaygınlaşmış ve devlet sermayesinin özel sermaye birikimine büyük katkılar yapılmasına sebep olmuştur.¹⁰⁰

2.1.4.4. 1963- 1979 Dönemi

Planlı kalkınma modeli 1961 yılındaki yeni anayasa ile kabul edilip benimsenmiştir. Bu zaman diliminde KİT'lerde yapısal ve hukuki alanlarda düzenlemeler yapılmış ve KİT'lerin yatırım sorunlarını aşmak için 1964 yılında Yatırım Bankası kurulmuştur.¹⁰¹

1963-1979 yılları arasında Türkiye'de Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası (DESİYAB), Karadeniz Bakır İşletmeleri A.Ş, Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu (SEK), Çinko Kurşun Metal Sanayi A.Ş (ÇİNKUR), Türkiye Elektrik Kurumu (TEK), Çay

⁹⁹ Güray Küçükkoçaoğlu, *Özelleştirme ve Kitler*, [Http://www.baskent.edu.tr/~gurayk/finpazcu%23.doc](http://www.baskent.edu.tr/~gurayk/finpazcu%23.doc). (04.04.2018).

¹⁰⁰ Kepenek, s.33.

¹⁰¹ Atasoy, s.77.

Kurumu (ÇAYKUR) ve "SAN" lı Kuruluşlar" olarak bilinen TEMSAN, TÛMOSAN TAKSAN ve TESTAŞ da bu dönemde Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuştur.¹⁰²

2.1.4.5. 1980 sonrası Dönem

Liberal ekonomiye geçişler ilk olarak 24 Ocak 1980 tarihinde alınan ve “24 Ocak Kararları” olarak anılan ekonomik istikrar tedbirleri ile sağlanmıştır. Buradaki amaç serbest piyasa politikalarının ekonomiye hâkim olması ve dışa dönük sanayileşmenin artırımı ve sürekliliğin sağlanmasıdır. Bilindiği üzere Batıda ekonomik alanda özel sektörün payı gittikçe artmış ve Batıdaki bu gelişmeler doğrultusunda Türkiye’de de kamu sektörünün ekonomik sistem içindeki ağırlığını azaltmak üzere, KİT’lerin serbest piyasa koşullarında etkinlik esasına göre çalışmalarının sağlanması, özelleştirme ve Türk Lirasının konvertibl hale getirilmesi amaçlarıyla farklı sosyal ve idari düzenlemeler hayata geçirilmiştir. 1980 yıllardan sonra uygulamaya konulan beş yıllık kalkınma planlarının çoğunda KİT’lerin Özelleştirilmesi konusu en önemli başlık olmuştur ve sanayileşme her zaman bütünüyle özel girişimlere veya piyasa koşullarına bırakılmıştır.¹⁰³

2.1.5. Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Yapısı

KİT’lerin Türk hukukunda birçok anlamı ve tanımı bulunmaktadır. Kamu İktisadi Teşebbüsleriyle alakalı ilk yasal adım 17/06/1938 tarih ve 3460 Sayılı “Sermayesinin tamamı Devlet Tarafından Verilmek Suretiyle Kurulan İktisadi Teşekküllerin Teşkilatıyla İdare ve Murakabeleri Hakkında Kanunla atılmıştır. Bu Kanuna göre KİT’ler “sermayesinin tamamı kamuya ait olan ve kendi kanunlarında bu Kanuna tabi oldukları belirtilen, tüzel kişiliği haiz, idari ve mali açıdan özerk ve sorumluluğu sermayeleri ile sınırlı tutulan kuruluşlar” olarak tanımlanmıştır. KİT kavramının tanımına tekrar bakıldığında, tüzel kişiliği haiz, sorumluluğu sermayesi ile

¹⁰² Güray Küçükkoçaoğlu, *Özelleştirme ve Kitler*, [Http://www.baskent.edu.tr /~gurayk/finpazcu ma23.doc](http://www.baskent.edu.tr/~gurayk/finpazcu ma23.doc). (04.04.2018).

¹⁰³ Kepenek, s.38.

sınırlı, iktisadi alanda ticari esaslara göre, kârlılık ve verimlilik ilkeleri doğrultusunda, özerk bir tarzda yönetilen kurum ve kuruluşlar olduğu anlaşılmaktadır.¹⁰⁴

KİT teriminden, ilk kez 1961 Anayasasının 119.-126.-127. maddelerinde tanımlanmıştır. KİT'ler bu zamana kadar aynı şekilde örgütlenmiş kurum ve kuruluşlar olarak tanımlanmıştır. 1961 Anayasasına bakıldığında Kamu İktisadi Teşebbüslerinin direkt veya dolaylı bir tanımı yapılmamıştır. Sadece Anayasanın 127. Maddesinde Kamu İktisadi Teşekküllerinin TBMM tarafından denetlenmesine ilişkin madde hükümleri yer almıştır. KİT'lerle ilgili ikinci bir yasal düzenleme ise 1964 yılında çıkarılan 440 Sayılı İktisadi Devlet Teşekkülleriyle Müesseseleri ve İştirakler Hakkında Kanun ile yapılmıştır. Yine bu kanunda da doğrudan KİT ifadesi yer almamış. Ancak 1. Maddesinde, “İktisadi Devlet Teşekkülleri sermayelerinin yarısından fazlası tek başına veya birlikte kamuya veya iktisadi teşekküllere ait olup, iktisadi alanda ticari esaslara göre faaliyet göstermek üzere kurulan ve kuruluş kanunlarında bu kanuna tabi olacakları belirtilen teşebbüslerdir” hükmüne yer verilmiştir. 440 sayılı kanunda ise İktisadi Devlet Teşekküllerinin, diğer devlet kurumlarından ayrı tutulacağı ve devlet kaynaklarının yine T.B.M.M bilgi ve onayı ile kullanılması ilkesi korunacağı, fakat genel ve katma bütçeli idarelerin bünyesi içinde yer alan bazı işletmeciler kuruluşlar Kanununun kapsamı dışında bırakılacaktır. 1982 Anayasasında ise “Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Denetimi” kenar başlıklı 165. Maddesinde, “sermayesinin yarıdan fazlası doğrudan doğruya veya dolaylı olarak devlete ait olan kamu kuruluş ve ortaklıklarının Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce denetlenmesi kanunla düzenlenir.” Hükmüne yer verilmiştir. Bu maddeden anlaşıldığı gibi kesin bir KİT tanımı yapılmamış sadece denetiminin TBMM tarafından yapılacağı hükme bağlanmıştır. 1980'li yıllarda yapılan yasal düzenlemeler daha çok KHK ile yapılmıştır. Özellikle 233 sayılı KHK'de, Kamu İktisadi Teşebbüsü, iktisadi devlet teşekkülü ile kamu iktisadi kuruluşunun ortak adıdır” hükmüne yer verilmiştir. Bu

¹⁰⁴ Halit Suişmez, *KİT'lerde Verimlilik ve Kârlılık Analizi*, Produktivite Merkezi Yayınları: 541, Ankara 1994, s.2.

KHK, Kamu İktisadi Teşebbüslerini; İktisadi Devlet Teşekkülü ve Kamu İktisadi Kurumu olarak 2'ye ayırmıştır.¹⁰⁵

İDT için; sermayesinin tamamı devlete ait iktisadi alanda ticari esaslara göre faaliyet göstermek üzere kurulan kamu iktisadi teşebbüsü tanımı yapılmış, KİK için; sermayesinin tamamı devlete ait olup tekel niteliğinde mal ve hizmetleri kamu yararı gözeterek üretmek ve pazarlamak üzere kurulan ve gördüğü bu kamu hizmeti dolayısıyla ürettiği mal ve hizmetler ayrıcalıklı kabul edilen kamu iktisadi teşebbüsü tanımı yapılmıştır. Ayrıca KİK tanımı için, 1995 yılında çıkarılan “Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde değişiklik yapılmasına dair 4046 sayılı Kanunda” yer alan bir değişiklikle “Sermayesinin tamamı devlete ait olup, tekel niteliğindeki mal ve hizmetleri kamu yararı gözeterek üretmek ve pazarlamak üzere kurulan ve gördüğü bu kamu hizmeti dolayısıyla, ürettiği mal ve hizmetler imtiyaz sayılan kamu iktisadi teşebbüsü” tanımı yapılmıştır. Müessese tanımı için “sermayesinin tamamı bir iktisadi devlet teşekkülüne ait veya kamu iktisadi kuruluşuna ait olup, ona bağlı işletme veya işletmeler topluluğu olarak”, ve bağlı ortaklığı da “sermayesinin %50 'sinden fazlası İDT veya KİK ait olan işletme veya işletmeler topluluğundan oluşan anonim şirketleridir.” denmiştir. 1987 tarih ve 3346 sayılı Kamu İktisadi Teşebbüsleri ile Fonların TBMM'ce Denetlenmesinin Düzenlenmesi Hakkında Kanun'un 4. maddesi ile KİT'lerin denetimini TBMM'ne bırakılmış ve sermayesinin yarısından fazlası sağladıkları kurumları ve T.C. Merkez Bankasını KİT kapsamı dışında tutmuştur. Anayasanın 165. Maddesine karşın 233 sayılı KHK ve 3346 sayılı kanunla birtakım istisnalar getirilmiştir. Örneğin; KİT'ler gibi devlet kaynağı kullanmak suretiyle işletmecilik yapan genel ve katma bütçeli idarelerin, KİT kapsamı dışında tutularak farklı statü ve koşullarda faaliyette bulunması gibi. Ancak bu istisna KİT tanımına

¹⁰⁵ <https://www.baskent.edu.tr/tr/akademik> (04.10.2018).

aykırıdır ve devletin ekonomideki payının bir bütünlük içinde denetlenmesi ve değerlendirilmesi imkânını ortadan kaldırmaktadır.¹⁰⁶

440 sayılı Kanun ile 223 sayılı KHK arasında belirgin bir fark bulunmaktadır. 440 sayılı Kanunda, “sermayesinin yarısından fazlası tek başına veya birlikte devlete ve kamu iktisadi teşebbüslerine ait olan kuruluşlar, KİT olarak tanımlanmış olup gerek doğrudan ve gerekse dolaylı yollardan sermayesinin yarısından fazlası kamuya ait olan kurumların KİT ile ilgili mevzuata tabi olması sağlanmıştır. Ancak 440 sayılı Kanunda ise KİK’lerin kapsamı daraltılmış olup KİK’leri tanımlayıcı unsur olarak faaliyetlerinde kamu yararının gözetilmesi ve ürettikleri mal ve hizmetlerin imtiyaz sayılması usulü getirilmiştir. 4046 sayılı kanunla yapılan değişiklikle bazı kurumların statüleri yeniden şekil almıştır. KİK kapsamına TCDD, TEKEL, DHMİ, Posta İşletmeleri Genel Müdürlüğü ve Türk Telekomünikasyon A.Ş alınmıştır. THY, ÇAYKUR ve TİGEM’e İDT statüsü verilmiştir. 1994 yılında çıkarılan bir kanunla özelleştirme programına alınan kurum ve kuruluşlar özel hukuk hükümlerine tabi olup bunlar hakkında varsa kendi kuruluş Kanunları ile diğer Kanunlarda yer alan bu Kanuna aykırı hükümler ve 233 sayılı KHK hükümleri uygulanmaz” hükmü yer almıştır. Özelleştirme programına alınan KİT’ler, sermayelerindeki kamu payı %50’nin altına düşünceye kadar, TBMM ve YDK’nın denetimine tabidirler. Diğer konularda KİT’lerden tamamen farklı bir statü içinde faaliyet göstermekte ve KİT kapsamı dışında kabul edilmektedirler. Ayrıyeten, KİK gibi mal ve hizmet üreten genel ve katma bütçeli idarelere ait üretim yerleri de KİT kapsamı dışında tutulmuştur.¹⁰⁷

2.1.6. Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Kuruluşu

KİT’lerin ortaya çıkışı sosyal ve ekonomik hareketlerle birlikte görülmekteyken az gelişmiş ülkelerde ise ekonomik ve sosyal hareketlerin yanında bir de milliyetçi düşüncelerin etkili olmasıyla ortaya çıkmaktadır. Bu gibi ülkelerde, (özellikle

¹⁰⁶ Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu, s.4.

¹⁰⁷ [Http://www.ydk.gov.tr](http://www.ydk.gov.tr), (13.05.2018).

bağımsızlığını yeni kazanmış ülkelerde), yabancı sermayenin ülkenin bağımsız ulusal politikaları üzerinde yaptığı ve yapacağı zorlayıcı etkiden kurtulmak için yabancı özel teşebbüslere ait işletmeleri bir bölümüyle veya tümüyle kamulaştırmışlardır.¹⁰⁸

Dünyanın her yerinde devletin ekonomiye müdahalesi kaçınılmaz bir sondur. Ülkelerin sahip olduğu sistemlerine, var olan gelişmişlik derecelerine ve ulaşmak istedikleri hedeflere göre devletin ekonomik hayata müdahalesinin boyutu ve şeklide değişmektedir. Bu değişim sebebiyle KİT'ler farklı biçimlerde ortaya çıkmakta ve geniş amaçlara dayanmaktadır. Sermaye birikiminin yetersiz olduğu ve müteşebbis sıkıntısı çekilen az gelişmiş ülkelerde hızla sanayileşebilmek amacıyla KİT'ler oluşturulurken, gelişmiş ülkelerde, genellikle devletleştirme sonucu oluşan KİT'lerden daha çok kamu niteliği ağır basan alanlarda yararlanıldığı söylenebilir. Ayrıca KİT'lerin kurulma amaçları arasında gelirlerin istikrara kavuşturulması, işsizliğin azaltılması, nitelikli işgücünün yetiştirilmesi ve en önemlisi istihdamla alakalı bazı verilerin iyileştirilmesi sayılabilir.¹⁰⁹

Farklı zamanlarda ve ortamlarda ortaya çıkan KİT'ler bu gibi sebeplerden dolayı farklı amaçlarla ortaya çıkmıştır.¹¹⁰

2.1.7. Türkiye'de Kamu İktisadi Teşebbüsleri

Türkiye'de KİT'lerin geçmişi Osmanlı dönemi öncesi ve sonrası olmak üzere iki dönem olarak incelenmiştir.

2.1.7.1. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Kamu İktisadi Teşebbüsleri

Osmanlı döneminde sanayiye geçiş çok yavaş ve sancılı olmuştur. Büyük yatırımlar kamu desteği ile sağlanmış olup aracı olarak yerli ve yabancı şirketler kullanılmıştır.¹¹¹

¹⁰⁸ Ömer Acar, *Kamu Yönetimi*, Meram Yayın Dağıtım, İstanbul 1991, s.168.

¹⁰⁹ Fikret Artan, *Kamu İktisadi Teşebbüslerinde İstihdamın Analizi (1979-1989)*, DPT Yayın No:2238 Ankara 1991, s.59.

¹¹⁰ Süleyman Karataş, *Kamu İşletmeleri ve Yerel Yönetimler*, Veli Yayınları, İstanbul 1992, s. 21-22.

¹¹¹ Ceylan-Vergiliel, s.12.

“Top Asitanesi” Osmanlı döneminde KİT sayılabilecek ilk kuruluştur. Temel hedefi Sarayın ve Ordunun ihtiyaçlarını karşılamaktır ve 15. yüzyılda kurulmuştur. “Top Asitanesi” bugünkü Makina ve Kimya Endüstrisi Kurumu’nun temelini oluşturmaktadır. 1835’te kurulan Feshane ve Çuha, 1845’te kurulan Hereke İpekli ve Yünlü Dokuma Fabrikası ve 1850’de kurulan Bakırköy Pamuklu Dokuma Fabrikaları daha sonra Sümerbank bünyesinde uzun yıllar hizmet vermiştir. Ziraat Bankası ilk devlet bankası olma özelliğini taşımaktadır. Memleket Sandıkları 1863 yılında tarımı kredilendirmek amacıyla kurulmuştur. Memleket Sandıkları 1888’de Banka haline dönüştürülmüştür. 1937 yılında da bugünkü halini alıp günümüze kadar gelmiştir. 2000 yılında çıkarılan 4603 sayılı Kanunla T.C Ziraat Bankası özelleştirilerek yeniden yapılandırılmıştır.¹¹²

Osmanlı devletinde işletmecilik anlamında Ziraat Bankası önemli bir yer tutmaktadır. Bu işletme 1863 yılında Niş’in Pirot kasabasında Mithat Paşa’nın öncülüğünde Memleket Sandıkları adı altında kurulmuştur. 1888’de Ziraat Bankası’na dönüştürülmüş, çiftçiye kredi sağlama işlevini üstlenmiş ve 1937 yılında da bugünkü halini almıştır.¹¹³

Osmanlı Devleti zamanında birçok işletme ve fabrika açılmıştır. En önemlileri;

- 1810 yılında, Beykoz Teçhizatı Askeriye Fabrikası (Askeri kundura, çizme, palaska üretimi),
- 1835 yılında, Feshane Fabrikaları (Çuha, fes, battaniye üretimi),
- 1843 yılında, Hereke Fabrikası (Kadife, ipekli, kumaş, saten, tafta üretimi),
- 1850 yılında, Bakırköy Fabrikası (Pamuklu bez üretimi),
- 1863 yılında, Rusçuk Memleket Sandığı, Emniyet Sandığı,
- 1882 yılında, Menafi Sandıkları,

¹¹² Güray Küçükkocaoğlu, *Özelleştirme ve Kitler*, [Http://www.baskent.edu.tr /~gurayk/finpazcu ma23.doc](http://www.baskent.edu.tr/~gurayk/finpazcu ma23.doc). (14.12.2018).

¹¹³ Kepenek, s.19.

— 1888 yılında, Ziraat Bankası¹¹⁴.

2.1.7.2. 1923' ten sonra Türkiye'deki Kamu İktisadi Teşebbüsleri

KİT'ler 1923 ten sonra ekonomi içinde çeşitli değişkenlikler göstermiştir. 1923 yılında yapılan İzmir İktisat Kongresinde ihracata dayalı serbestleşme modeli benimsenmiş ve sanayide devletten çok özel sektöre yer verilmesi kararı alınmıştır.1923 yılından 1930 yılına kadar devlet direkt olarak piyasaya müdahalede bulunmamıştır. 1924 yılında Türkiye İş Bankası kurulmuş ve 1927 de Teşviki Sanayi Kanunu çıkarılmıştır. Cumhuriyet döneminin ilk KİT'lerinde olan Türkiye Sanayi Maden Bankası ise 1925 yılında kurulmuştur.¹¹⁵

I. Beş Yıllık Sanayi Planı 1934 yılında devreye alınmış ve birçok fabrika ve tesis açılmıştır. 1936 yılında ise 2. Beş Yıllık Sanayi Planı uygulamaya konulsa da 2.Dünya Savaşı sebebiyle uygulanamamıştır.1939 ve 1950 yılları arasında Türkiye ekonomisi uzun süreli bir durgunluk sürecine girmiştir. ¹¹⁶

Bütün bu gelişmelere rağmen ekonomideki iyileşme 1929 Dünya Ekonomik buhranından dolayı devam ettirilememiş ve özel sektörün gelişmesi istenilen düzeyde olmamıştır.¹¹⁷

Dünya ekonomik Buhranı ve 2. Dünya Savaşı sonucu ülke ekonomisi sıkıntıya girmiş, yatırımlar azalmış ve özel sektör durma noktasına gelmiştir. Bu tür gelişmeler devletin ekonomiye müdahalesini zorunlu kılmış ve devletçilik politikası önemini artırmıştır.¹¹⁸

¹¹⁴ Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu, *1995 KİT Genel Raporu*, Ankara 1997, s. 6.

¹¹⁵ DüNDAR SAĞLAM, *Türkiye'de Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Yapısı ve Zarar Nedenleri*, Kalite Matbaası, Ankara 1980, s.11.

¹¹⁶ Emin Barlas, *Türkiye'de Kamunun Varlığı: Özelleştirme Politikaları ve Sorunları*, T.C. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Mali İktisat Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Bursa 2002, s.77.

¹¹⁷ Kadir Şeker, "Türkiye'de Kamu İktisadi Teşekküllerine Bir Örnek: Keçiözümlü Kükürt Fabrikası", *Mehmet Akif Ersoy Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Aralık 2010, s. 93-102.

¹¹⁸ Afet İnan, *Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin 1. Sanayi Planı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, No:14 Ankara 1972, s.24.

1938 yılında çıkarılan bir kanunla devletçilik ekonomik modelinden özel kesime doğru geçişin önü açılmıştır.1933 yılında Karma Ekonomik Modele geçilmiştir. Daha sonradan ise bu model çerçevesinde Devlet Sanayi Ofisi ve Türkiye Sanayi ve Kredi Bankası kaldırılmıştır.¹¹⁹

Sümerbank kanunu ve hisse senedi uygulamaları ile sanayileşmenin devlet eliyle başlayıp özel sektöre devri esas amaç edinilmiştir. Bu amaç pekte amacına ulaşamamıştır. Çünkü hisse senetlerinin özel kesime satışı gerçekleşmemiştir. Devlet Sümerbank aracılığı ile işletmeciliğe adım atmış ve bu kuruluş aracılığı ile önemli sanayi yatırımları yapmıştır.¹²⁰

1935 yılında Etibank, Maden Tetkik Arama Enstitüsü ve Elektrik İşleri Etüt İdaresi kurulmuştur. Devlet Sümerbank ile imalat sanayi kurmuş ve geliştirmiş Etibank ile elektrik ve madencilik sektörlerine girmiştir. 1938 yılında KİT'ler (Sümerbank, Etibank, T.C. Ziraat Bankası, Denizbank, Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu, Türkiye Şeker işletmeleri, TMO ve TCDD) 3460 sayılı kanunla genel bir düzenlemeye tabi tutulmuştur. 1940 yılında 3780 sayılı Milli Koruma Kanunu çıkarılmıştır ve devletin ekonomideki ağırlığı artırılmıştır. Bu kanunla, öncelikle TBMM yetkisinde olan KİT kuruluşu, Bakanlar Kurulu yetkisine devredilmiş, ayrıca gerekli görülen özel kesim işletmelerine devletin el koyabilmesi mümkün hale getirilmiştir.¹²¹

1980 yılında çıkarılan 24 Ocak kararları Türkiye’de ekonomik anlamda büyük bir değişime neden olmuştur. 24 Ocak kararlarıyla dışa açılmanın önü açılmış, ihracata dayalı sanayileşme politikası tercih edilmeye başlamış ve devletin piyasadaki yerini

¹¹⁹ Barlas, s. 77.

¹²⁰ Güray Küçükkocaoğlu, *Özelleştirme ve Kitler*, [Http://www.baskent.edu.tr/~gurayk/finpazcu ma23.doc](http://www.baskent.edu.tr/~gurayk/finpazcu ma23.doc). (04.04.2018).

¹²¹ Güray Küçükkocaoğlu, *Özelleştirme ve Kitler*, [Http://www.baskent.edu.tr/~gurayk/finpazcu ma23.doc](http://www.baskent.edu.tr/~gurayk/finpazcu ma23.doc). (04.04.2018).

özel sektöre bırakması kolaylaşmıştır. Bu kararlar ile esas hedeflenen amaç ekonomide oluşacak fiyatların serbest piyasa koşullarına oluşmasını sağlamaktır.¹²²

Diğer bir amaç ise, genelde kamu kesiminin, özelde ise KİT'lerin faaliyetlerinin sınırlandırılmasıdır.¹²³

¹²² Kepenek, s.197.

¹²³ Kepenek, s.196-211.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞEKER FABRİKALARINDA ÖZELLEŞTİRME ÖNCESİ VE SONRASI VERİLERİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

3.1. Çalışmanın Sınırlılığı

Bu çalışmada farklı tarihlerde özelleştirilen yedi şeker fabrikası incelenmiştir. Özelleştirilen tüm şeker fabrikaları analize dahil edilmemiştir. 1991 yılında Amasya, 1992 yılında Kayseri ve Konya, 2004 yılında Kütahya, 2005 yılında Adapazarı ve 2018 yılında ise özelleştirilen Erzincan ve Erzurum Şeker Fabrikalarının özelleştirme öncesi ve sonrasına ait üretilen şeker miktarları ve çalışan personel sayıları incelenmiştir. Amasya, Kayseri, Konya, Adapazarı ve Kütahya Şeker Fabrikaları için özelleştirilme öncesine ve sonrasına ait 4-5 yıllık veriler baz alınmışken Erzincan ve Erzurum Şeker Fabrikaları için özelleştirilme öncesine ait 6 yıllık veriler, özelleştirme sonrasına ait ise bir yıllık veriler baz alınmıştır. Erzincan ve Erzurum Şeker Fabrikalarının özelleştirme sonrasına ait baz alınan verilerinin bir yıllık olmasının sebebi bu fabrikaların 2018 yılında özelleştirilmiş olmasıdır.

3.2. Literatür Taraması

Lisaniler, Eminer ve Rüstemoğlu (2013)'de Kuzey Kıbrıs'ta özelleştirmenin çalışanların parasal refahı üzerindeki etkisini özelleştirme kapsamında tasfiye edilen ulusal havayolu şirketi Kıbrıs Türk Hava Yolları (KTHY) örneği üzerinden analiz etmişlerdir. Çalışmada 303 KTHY çalışanına ait mikro verileri kullanmışlardır. Özelleştirmenin çalışanların parasal refahı üzerindeki etkisini ve boyutunu belirleyen faktörlerin tespitinde betimsel analiz yöntemi kullanmışlardır. Parasal refaftaki değişimin boyutunu belirleyen faktörlerin etkinliği özelleştirme öncesi ve sonrası ücret fonksiyonları çoklu regresyon yöntemiyle tahmin edilerek analiz etmişlerdir. Çalışma sonucunda çalışanların ortalama yüzde elli refah kaybına uğradığını tespit etmişlerdir. Eğitim düzeyi daha düşük, hizmet yılları daha yüksek, eski işlerinde sektöre özel beceri gerektiren işlerde ve yönetici pozisyonunda çalışanların daha

yüksek refah kaybına uğradığını tespit etmişlerdir. Refah kaybının en etkin belirleyenin yapılan işin niteliğinde meydana gelen değişim olarak tespit etmişlerdir.¹²⁴

Murat (1995)' de yaptığı bir çalışmada özelleştirmenin gerekli görüldüğünden bahsetmiştir. Fakat bu hususun, devletin piyasalara hiçbir şekilde müdahale etmeyeceği anlamına da gelmeyeceğinden bahsetmiştir. Gerek gelişmiş ve gerekse gelişmekte olan tüm dünyanın hızlı bir şekilde özelleştirmeye yönelirken, Türkiye'nin bu uygulamanın dışında kalmasının mümkün olmayacağından bahsetmiştir. Ancak milli bütünlük ve güvenliğe zarar verebilecek, plansız, programsız, bölgeler arası dengesizlik, gelir dağılımı ve çalışma barışını olumsuz yönde etkileyecek ve özel sektör tekelleşmesine sebep olabilecek bir şekilde özelleştirmeye gidilir ve muhtemel olumsuz sonuçları önceden belirlenip gerekli önlemlerin alınmadığı takdirde, bu uygulamanın faydasından çok zararı olacağı ve mevcut işsizlik ve ücret problemini daha da arttıracığından bahsetmiştir.¹²⁵

Sezer (2013)' de yaptığı bir çalışmada öncelikle, gelişmekte olan ülkelerde özelleştirme uygulamaları üzerinde durmuştur. Gelişmekte olan ülkelere Bangladeş, Nijerya, Arjantin ve Türkiye'de gerçekleştirilen özelleştirmelerin istihdam üzerindeki etkisini irdelenmeye çalışmıştır. Bununla birlikte örnek ülkelerin özelleştirme politikaları, özelleştirme yöntem ve prosedürleri ve özelleştirmenin olumsuz etkilerini azaltmaya yönelik olarak uygulanan aktif ve pasif istihdam politikalarına da yer vererek konuyu bütünsel olarak incelemeye çalışmıştır. Bu çalışmada yazar Türkiye'de uygulanan aktif ve pasif istihdam politikalarının, önemli bir bölümünün son 10-15 yılda uygulamaya geçirilmiş olmasına rağmen; oldukça kapsamlı, geniş kitlelere hitap eden ve toplumun sosyal refahını korumaya ve istihdamı arttırmaya

¹²⁴ LİSANİLER, Fatma Güven; -EMİNER, Fehiman; -RÜSTEMOĞLU, Hasan; ‘‘ Özelleştirmenin İstihdam ve Çalışanların Refahı Üzerindeki Etkisi: Kıbrıs Türk Hava Yolları Örneği’’ *Kıbrıs Araştırmaları Dergisi*, Cilt. 19 Sayı 43, Kıbrıs, 2017.

¹²⁵ MURAT, Sedat; ‘‘ İstihdam Açısından Kit'ler ve Özelleştirilmeleri’’ Sosyal Siyaset Konferansları, 40. Kitap, İ.Ü. Yayın No. 3867, 1995.

yönelik faaliyetleri içeren başarılı politikalar olduğu görüşündedir. Benzer uygulamaların Arjantin örneğinde de görüldüğünden bahsetmiştir. Ancak Bangladeş ve Nijerya’da uygulanan aktif ve pasif istihdam politikalarının kapsamının oldukça sınırlı, miktarları yetersiz ve yararlanan çalışan sayısının oldukça düşük olduğundan bahsetmiştir. Bu nedenlerle özelleştirmeler sonrasında yaşanan istihdam kayıpları ile çalışanların sosyal refah seviyesinin düştüğünü ve toplumsal huzurun bozulduğundan bahsetmiştir. Çalışmada elde edilen bulgulardan; “Ülkelerin gelişmişlik düzeyi arttıkça, özelleştirmeler sonrasında uygulanan aktif ve pasif istihdam politikalarının kapsam ve çeşitliliği artmaktadır” alt hipotezine ulaşmaktadır.¹²⁶

Karabiyik (2010)’ da yaptığı bir çalışmada özelleştirme politikalarının başladığı 26 yıllık bir süreçte, küçük iyileşmeler olmasına karşın gelir dağılımındaki bozukluğun hala önemli bir boyutta olduğunu, özelleştirme uygulamalarının yoğunlaştığı 2000’li yıllardan daha önce gözlemlenen iyileşmelerin de duraksamaya başladığından bahsetmektedir. Gini katsayısının, gelişmiş ülkelere göre hala çok yüksek olduğunu tespit etmiştir. Özelleştirme uygulamalarının hız kazandığı 2000 yılından itibaren işgücünün GSYH’den aldığı payın önce bir düşüş süreci yaşadığını, sonra ise %26 civarında istikrarlı bir noktaya geldiğinden bahsetmiştir. Özelleştirme uygulamalarının aşırı olduğu 2000’li yıllarda işsizlik oranının yükseldiğini ayrıca bu yüksek oranların istikrarlı bir şekilde devam ettiğinden bahsetmiştir. Aynı süreçte, sendikalı olan işçilerin toplam işçilere oranını gösteren sendikalaşma oranının, önceki döneme göre daha düşük bir oranda kaldığını tespit etmiştir. İstihdam, gelir dağılımı ve sendikalı olmak gibi göstergeler açısından ele alındığında ise, çalışma hayatının özelleştirme politikalarından olumsuz etkilendiğini tespit etmiştir.¹²⁷

¹²⁶ SEZER, Nuriye; “Gelişmekte Olan Ülkelerde Özelleştirme Uygulamalarının İstihdam Üzerine Etkileri: Bangladeş, Nijerya, Arjantin ve Türkiye Örnekleri” İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, 2013.

¹²⁷ KARABIYIK, İlyas; “ Türkiye’de Özelleştirmenin Çalışma Hayatı Üzerine Etkileri” *Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi*, 98, 1-13, 2011.

Bulut (2005) yaptığı bir çalışmada bazı rakamları incelemiş ve gerek dünyada gerekse Türkiye’de özelleştirme uygulamaları sonucunda, katma değer, verim, vergi geliri, yeni yatırımlar açısından olumlu gelişme olmadığını öne sürmüştür. Özellikle istihdam yönünden çok fazla düşüşler olduğunu belirtmiştir. Esnek çalışmanın, iş güvencesiz çalışmanın, sosyal güvencesiz çalışmanın, işçi sağlığı ve iş güvenliğinden yoksun çalışmanın özelleştirmeyle dayatılan bir yaşam biçimi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Özelleştirmenin en net sonuçlarını işsizlik, yoksulluk ve yolsuzluk olarak belirtmiştir.¹²⁸

Tümer (2004)’ de KİT’lerin temel sorunlarını yönetim, finans, verimli ve etkin bir üretim, personel ve teknoloji politikalarının oluşturulmamasına bağlamıştır. Ülkemizdeki KİT’lerin sorunlarının çözülmesinde uygulanacak yolların çok boyutlu düşünülmediği görüşündedir. Özelleştirme uygulaması öncesinde ve sonrasında KİT’lerde meydana gelen ücret ve istihdam farklılıklarının çalışanların sosyal hayatını etkilediğini ileri sürmektedir. Özelleştirmenin piyasaya işlerliğine etkisinden çok sosyal boyutunun ne denli önemli olduğunu belirtmiştir. Özelleştirme uygulamaları objektif bir bakış açısıyla değerlendirilmedikçe, ülkemizde uygulanmakta olan özelleştirme politikalarının sağlıklı bir hukuksal tabana oturmayacağını ve bu durumda da en çok zarar görenin yine KİT’lerde çalışanların olacağını ileri sürmüştür.¹²⁹

Gökdemir (2018)’ de Tarım ve Gübre, Gıda ve Şeker, Orman Ürünleri, Ulaştırma ve Havacılık, Sanayi, Demir-Çelik, Petrol, Bankacılık- Sigortacılık, Madencilik ve Çimento sektörü olmak üzere toplam 11 sektöre ait özelleştirme öncesi ve sonrası istihdamda meydana gelen artış veya azalışı analiz etmeyi amaçlamıştır. Analiz sonucu; Özelleştirmenin, Tarım ve Gübre, Orman ürünleri, Ulaştırma ve Havacılık, Demir ve Çelik, Petrol, Çimento ve Turizm Otelcilik olmak üzere yedi

¹²⁸ BULUT, Kemal; ‘‘ Özelleştirme Politikalarının İstihdam Boyutu ve Enerji Sektörü’’ İŞ-Kur, Uzmanlık Tezi, 2005.

¹²⁹ TÜMER, Ebru Öztüm; ‘‘ Türkiye’de Özelleştirmenin Ücret ve İstihdam Üzerindeki Etkisi’’, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, 2004.

sektörlerin istihdam seviyesinde azalmaya sebep olduğunu, Gıda ve Şeker, Sanayi, Bankacılık ve Sigortacılık ve Madencilik olmak üzere 4 sektörün istihdam seviyesinde ise artış yarattığı tespit etmiştir. Özelleştirme sonrası sektörlerde, istihdam seviyesinde en büyük yükselişin Bankacılık sektöründe, en büyük düşüşün ise Orman Ürünleri sektöründe olduğu tespit etmiştir. Özelleştirme sonrası bankacılık sektöründe oransal olarak %344 artış, Orman Ürünleri sektöründe ise %79 oranında azalış tespit etmiştir. İstihdam seviyesinde artışın olduğu sektörler içerisinde en az yükselişin Gıda ve şeker sektöründe, azalmanın olduğu sektörler içerisinde en az düşüşün ise Ulaştırma ve Havacılık sektöründe olduğunu belirtmiştir. Özelleştirme sonrası Gıda ve şeker sektöründe oransal olarak %11 artış, Ulaştırma ve Havacılık sektöründe ise %2 oranında azalış olduğu görülmüştür. Türkiye’de özelleştirmenin istihdam üzerinde olumlu sonuçlar doğurduğunu ve yeni yatırımlar açısından olumlu gelişmeler yaşandığını belirtmiştir.¹³⁰

Taşdoğan ve Taşdoğan (2012)’de 2009 yılında özelleştirme kapsamına alınan Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketi’ne bağlı 25 fabrikanın 1994-2009 dönemine ait ara malı ve nihai mal üretim etkinliğini, panel veri setine dayanan Malmquist Endeksi kullanarak incelemişlerdir. Bu çalışmaya göre bu fabrikaların 1994-2009 yılında ara malı ve nihai mal üretiminde özellikle teknolojik etkinlik açısından gerileme yaşadığını, özelleştirme sürecinin başladığı 2009 yılında ise bu gerilemenin daha da arttığını tespit etmişlerdir. Bu çalışmaya göre özelleştirmenin gerekçesi olan devlete ait işletmelerin etkisizliği iddiasının yetersizliğini ve etkisizliğin büyük ölçüde fabrikaların teknolojik gerilemesinden kaynaklandığını kanaatindedirler. Birde özelleştirme sürecinde ortaya çıkan etkinlik kayıplarının, istihdam ve üretimin azalması sorunlarının ise sorunu daha da ağırlaştırdığı sonucuna varmışlardır.¹³¹

¹³⁰ GÖKDEMİR, Sezai; ‘‘ Türkiye’de Özelleştirmenin İstihdam Üzerindeki Etkileri’’, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı Uluslararası Ticaret ve Para Yönetimi Bilim Dalı, 2018, İstanbul.

¹³¹ TAŞDOĞAN, Bilgen- TAŞDOĞAN, Celal; ‘‘ Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.’nin Malmquist Endeksi Çerçevesinde Etkinlik Analizi’’, Akdeniz Üniversitesi, İİBF Dergisi, Antalya, 2012.

Kostakoğlu, Keskin ve Büyük (2016)' da Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketi'ne ait 25 fabrikadan biri olan Eskişehir Şeker Fabrikasının özelleştirilmesine yönelik bir model oluşturmuşlardır. Bu çalışmada, Eskişehir Şeker Fabrikasının neden diğer kamu şeker fabrikalarından daha stratejik ve önemli olduğu araştırılmıştır. Ayrıca, bu fabrikanın özelleştirilme modelinin diğer kamu sahipliğindeki fabrikalar için oluşturacağı yaygın etkiler de ortaya konulmuştur. Yapılan bu çalışma ile kamu sahipliğindeki şeker fabrikalarının kooperatif- devlet ya da kooperatif – devlet- özel sektör ortaklığına devredilmesi ile etkinliğin sağlanacağı yönündedir. Sonuç olarak kamu sahipliğindeki üretim tesislerinin bu çalışma özelinde şeker fabrikalarının etkisiz çalıştığını tespit etmişlerdir. Bu tesislerin fiziki ve teknolojik altyapı yetersizlikleri göz önünde bulundurulduğunda bunların yenilenmesi de büyük bir maliyet içerdiği kanaatine varmışlardır. Fabrikaların özerk statüye kavuşturulmasının istihdam ve üretim açısından da başarı sağlayacağını garanti olmadığı kanaatindedir. Hatta başarısızlık daha yüksek ihtimalle ortaya çıkacaktır. Bu tesislerin kamu sahipliğinin tamamen özel sektöre devrinin tekelleşmeye yol açması sonucunu doğurabilir. Bu çalışmanın sonucunda, kamu sahipliğindeki şeker fabrikalarının kooperatif- devlet ya da kooperatif – devlet- özel sektör ortaklığına devredilmesi ile etkinliğin sağlanacağı yönündedir. Bu aşamada çiftçiler ve işçiler de küçük bir ortak olarak yer almalıdır görüşündelerdir.¹³²

Eştürk (2018)' de şeker pancarının, dünyada ve Türkiye'de tarıma dayalı sanayi üretiminde stratejik bir rol üstendiğini ortaya koymuştur. Şekerin sadece ekonomik bir üründen ibaret olmadığını, sosyal etkileri olan birçok sektöre girdi ve geniş istihdam olanağı sağlayan bir ürün olduğu görüşündedir. Şeker politikalarında; şeker arzının istikrarı, dışa bağımlılığın azaltılması ve gıda güvencesinin sağlanması açısından önem teşkil ettiği görüşündedir. Türkiye'de pancar şekeri üretimindeki yüksek maliyetlerin, düşük verim düzeyinin, eski teknolojinin ve yenileme yatırımları

¹³² Kostakoğlu, Fatih- Keskin, Uğur-Büyük, Köksal; ‘‘ Eskişehir Şeker Fabrikasının Özelleştirilmesine Yönelik Porter'ın Elmas Modeli Analizi’’ Kastamonu Üniversitesi, İİBF Dergisi, Kastamonu, 2016.

gerekliliğinin bütçe üzerinde baskı oluşturmasının sektörün karşı karşıya kaldığı problemler olarak görmektedir. Problemlerin çözümüne yönelik, özelleştirme uygulamaları gündeme geldiğini öne sürmektedir. Literatürde, özel sektör şeker işletmelerinin kamu sektörüne göre daha etkin ve verimli olduğu gözlenirse de şeker sektörünün önemi, istihdam edilen personelin durumu ve üretimde meydana gelecek vb. sorunlar nedeniyle kaygılar yaşanıldığı görüşündedir. Şekerin önemli bir ürün olması sebebiyle, özelleştirme uygulamalarında; devletin denetleyici ve koruyucu rolünün etkin olduğu devlet, özel sektör veya devlet kooperatif iş birliğinin olduğu bir model sektörün geleceği için uygun olabileceği görüşündedir.¹³³

Çiçek ve Acar (2018)' de süregelen bir araştırma sürecinin ilk nüvelerinin gözlemlenmeye çalışıldığı Burdur Şeker Fabrikasına yönelik özelleştirme tartışmalarının odağında; Türkiye'deki şeker fabrikalarının özelleştirilmesinden etkilenecek en temelde yer alan iki toplumsal kesim olan istihdam edilen şeker işçilerinin ve pancar çiftçilerinin yer aldığını belirtmektedirler. Bu iki kesimin temsilcileri görünümündeki Şeker-İş Sendikası ve Pankobirlik' in Burdur'daki temsilcileri genel itibarıyla işletme devri yöntemi yoluyla gerçekleştirebilecek ya da fabrikaların çiftçi- işçi ve devlet konsorsiyumunda oluşturulabilecek bir yapıya bırakılarak sosyal tedbirlerin uygulandığı bir özelleştirmeden yana olduklarını ifade etmişlerdir. Mevcut özelleştirme işlemlerinin ardından; Burdur Şeker Fabrikası'nda işçi sayısında azalmaların gözlemlendiği ve pancar çiftçilerinin ellerindeki şeker pancarını bir sonraki kampanya dönemi içerisinde nasıl teslim edeceklerinin giderek belirsizleştiği görüşündedirler. Burdur özelinde; bu bölgenin, zamanla pancar tarımından uzaklaşacağı ve şeker fabrikasının ortadan kaldırılmasıyla inşaat sektörüne

¹³³ EŞTÜRK, Özlem; "Türkiye'de Şeker Sektörünün Önemi ve Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme" Anadolu Üniversitesi, İktisat ve İşletme Dergisi, Eskişehir, 2018.

yönelik yeni bir rant sahasının oluşacağını ve bunun yanı sıra şehir genelinde işsizlik ve üretim sorunsalının belirgin hale geleceğini öngörmektedirler.¹³⁴

Demirbaş ve Türkoğlu (2002)' de özelleştirme kavramının tanımını vermişlerdir. Özelleştirmenin belli başlı amaç ve gerekçelerinden bahsetmişlerdir. Türkiye'de özelleştirmeye yönelik ilk yasal düzenlemelerden günümüze kadar çeşitli incelemeler yapmışlardır. Ancak Türkiye'de özelleştirme uygulamaları açısından yeteri kadar mesafe alınmadığını, tüm eksikliklere rağmen devletin yine de özelleştirme uygulamalarından vazgeçmediğini belirtmişlerdir. Özelleştirme uygulamalarına sosyal bir mahiyet kazandırılması görüşündedirler. Türkiye'nin önemli ekonomik problemleri arasında yer alan ve her geçen gün derinleşen gelir dağılımındaki adaletsizlik ve üretimdeki yetersizlik gibi ekonomik problemlerin çözümlenmesinde özelleştirme uygulamalarından yararlanılabileceği görüşündedirler.¹³⁵

Üzümcü (2007)'de her ülkeye uygulanabilecek tek bir özelleştirme yönteminin olmadığından ve ülkelerin ekonomik, sosyal yapı ve gereksinimlerine göre uygulamanın biçimlenmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Tekelleşmeyi önleyici ayrıntılı düzenlemeler yapılmadan, üretim, yatırım ve fiyat gibi konularda bağımsız düzenleyici kurumlar oluşturulmadan, ülkenin gelişmişlik düzeyi, piyasaların yapısı, gelişmişliği, teknolojinin durumu, gelir dağılımı ve bölgesel gelişmişlik farkları gibi hususlar dikkate alınmadan, kısa dönemde bütçe açıklarını kapatmak için, devlete gelir sağlamayı hedefleyen, öncelikleri doğru belirlenmemiş bir şekilde özelleştirme yapılmasının, ekonomide yarardan çok, zarar getireceğini görüşündedirler.¹³⁶

¹³⁴ ÇIÇEK, Özal- ACAR, Osman Kürşat; 'Türkiye'de Şeker Fabrikalarının Özelleştirilmesi ve İstihdam Üzerine Etkileri'' FSECON Uluslararası Sosyal Bilimler Bildiri Kongresi, 2018.

¹³⁵ DEMİRBAŞ, Muzaffer- TÜRKÖĞLU, Musa; 'Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Özelleştirmesi'' Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Isparta, 2002.

¹³⁶ ÜZÜMCÜ, Zeliha; 'Özelleştirme Politikası ve Türkiye Uygulamalarındaki Etkinliği'', (Danışman: Doç. Dr. Abdulkadir BULUŞ), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2007, s.230-240.

Ulusoy ve Yılmaz (2017)' de kamu açıklarının en önemli sebeplerinin başında KİT'lerin geldiği görüşündedirler. Doğu Karadeniz Bölgesi açısından önemli olan ve özellikle Rize ili için alternatifinin bulunmadığı çay bitkisinin bir anlamda garantörü durumunda bulunan ÇAYKUR'un özelleştirilmesi düşünülürken ekonomik faktörlerin yanında sosyal faktörlerinde dikkate alınmasının zorunlu olduğu görüşündedirler. ÇAYKUR'un tamamen özelleştirilmesinin mevcut şartlar altında sakıncalı olduğunu savunmaktadırlar. Bu kapsamda ÇAYKUR'un özelleştirilmesinde sosyal faydayı ön planda tutmak adına altın hisse uygulaması ile devletin imtiyaz hakkı saklı tutulabilir ya da işletme hakkı devri yöntemiyle özelleştirmeden beklenen ekonomik faydalarla beraber sosyal amacında göz ardı edilmemesi görüşündedirler. Bununla birlikte özel sektöründe yararına olacak ve gelişimine katkı sağlayacak aynı zamanda müstahsilin haklarını koruyacak ve çayın tarladan bardağa kadar olan tüm serüvenini regüle edecek bir düzenleyici ve denetleyici kuruma ihtiyaç olduğu düşüncesindedirler. Böyle bir uygulamaya gidilmesi halinde sektörde faaliyet gösteren kamu ve özel sektör firmalarının önlerini daha iyi görebilme, üretimde artış sağlanabileceği fırsatlar sağlanabileceği, ayrıca rekabetçi bir yapının oluşmasına da ön ayak olabileceği düşüncesindedirler. 1985 yılında sektör rekabete açık hale getirildiğinde, bölgede özel sektör tarafından kurulan Akfa ve Karçay gibi firmaların 1990'ların başında iflas ederek kapanması, hukuki zeminin yanı sıra ekonomik altyapının da oluşturulması gerekliliğini gözler önüne koymakta, aksi halde gerçekleştirilecek bir özelleştirme ve serbestleşme hareketinin başarısızlıkla sonuçlanacağı görüşündedirler.¹³⁷

Bhaskar ve Khan (1995)'de özelleştirmenin istihdam ve çıktı üzerindeki etkilerini analiz etmek için Bangladeş'teki jüt değirmenlerinden firma düzeyinde veriler kullanılmışlardır. Sonuçlar, özelleştirmenin istihdamı önemli ölçüde azalttığını, çıktıdaki azalmanın ise istatistiksel olarak anlamlı olmadığını göstermiştir. İstihdamdaki azalma öncelikle büro çalışanlarına ve idari çalışanlara

¹³⁷ ULUSOY, Ahmet- Yılmaz, Hikmet; " Özelleştirme, Türkiye'de Çay Sektörü ve Çaykur Üzerine Bir Değerlendirme", Bolu Abant Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Bolu, 2017.

(yani beyaz yakalı çalışanlar kategorisine) ve daha az oranda daimî çalışanlara yöneliktir. Orantılı istihdam azalması, beyaz yakalı çalışanlar arasında, sürekli çalışan işçilere kıyasla, büyük ölçüde (beş katına göre) daha büyük çıkmıştır. Sıradan el işçiliğinin istihdamı aslında özelleştirilen fabrikalarda artmış ve bu da el işçiliğinin genel istihdamında neredeyse hiç değişiklik olmamıştır. Sonuçlar, beyaz yakalı işçilerin kamu sektörü istihdamının özellikle aşırı olduğunu göstermiştir.¹³⁸

Mulva, Emrouznejad ve Murithi (2009)' da serbestleşmenin Kenya'daki Şeker endüstrisi üretimi ve etkinlik üzerindeki etkisini ölçmek amacıyla veri zarflama analizi (DEA) ve DEA matematiksel programlama tekniklerini kullanarak bir sonuç elde etmeye çalışmışlardır. 1980 ile 2000 yılları arasındaki verileri baz almışlardır. 1992 yılında Kenya hükümetinin şeker endüstrisini serbestleştirdiğinden bahsetmişlerdir. Yapılan verimlilik ölçme yöntemleri sonucunda 1992 yılında şeker endüstrisinde başlatılan serbestleşme sonucunda piyasanın rolünün arttığını, hükümetin fiyatları, ithalatları ve sektördeki diğer yönleri kontrol etme konusundaki rolünün azaldığını, yerel şeker üreticilerini diğer şeker üreticilerinden, özellikle de COMESA bölgesinden dış rekabete maruz bıraktığını ve 1992 yılından itibaren verimliliğin ve üretimin arttığını gözlemlemişlerdir.¹³⁹

McRoy ve Hearld (2016)' da Amerika Birleşik Devletleri'nde bir kamu hastanesinde bir çalışma yapmışlardır. Bu çalışmanın amacı, kamu hastanelerinin özelleştirilmesinin verimliliği ve üretkenliği artırıp artırmadığını incelemektir. 1997 yılından 2013 yılına kadar izlenen ve 436 hastaneden oluşan bir kohort (7.386 hastane yılı gözlemi) ile sonuçlanan ulusal bir federal olmayan akut bakım devlet hastanesi örneğini kullanmışlardır. Özelleştirme, kamudan kâr amacı gütmeyen özel veya kâr

¹³⁸ BHASKAR, V.;-KHAN, Mushtaq;" Özelleştirme ve İstihdam: Bangladeş'teki Jüt Endüstrisi Üzerine Bir Araştırma" Amerikan Ekonomik İnceleme , Amerikan Ekonomik Birliği, cilt. 85 (1), sayfa 267-273, Mart.

¹³⁹ MULVA, Mr; - EMROUZNEJAD, A. ; - MURİTHİ, Fm; " Impact of liberalization on efficiency and productivity of sugar industry in Kenya" Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Vol. 36 Sayı: 3, 2009, s.250-264.

amacı gütmeyen statüye dönüşüm olarak tanımlamışlardır. Verimlilik, mevcut varlık devir hızı (CATO), sabit varlık devir hızı (FATO), doluluk oranı, dolu yatak başına tam zamanlı eşdeğer (FTE) çalışanlar ve düzeltilmiş hasta günü başına çalışma saatleri ile ölçülmüşlerdir. Verimliliği, FTE başına vaka karması ayarlı kabullerle ölçülmüşlerdir. Örgütsel ve pazar faktörlerini kontrol etmişlerdir. Hipotezleri test etmek için hastane ve yıl sabit etki modelleri ile doğrusal regresyonları kullanılmışlardır. Sonuç olarak kamudan özel duruma özelleştirme, CATO ($\beta = 0.63$) ve FATO ($\beta = 0.23$) ile pozitif ilişkileri ve işgal altındaki yatak başına (per =-0.93) FTE çalışanları ile olan negatif ilişkileri bakımından artan verimlilikle ilişkilendirilmişlerdir. $P \leq 0.001$). Özelleştirme, verimlilik ve üretkenlik artışı ile ilişkilendirilmiştir ($\beta = 0.83$; $p \leq 0.001$).¹⁴⁰

Okten ve Arin (2003)' de Türkiye'den özelleştirilen çimento şirketlerinden oluşan zengin bir panel veri seti kullanarak, özelleştirmenin verimlilik, firma üretkenliği ve teknoloji seçimi üzerindeki etkilerini test etmişlerdir. Türkiye'den 22 çimento fabrikasının boyamsal veri setini kullanarak, özelleştirilen firmaların sermaye ve yatırımı artırıp istihdamı azalttıklarından daha sermaye yoğun bir teknolojiye geçtiklerini görmüşlerdir. Sermayenin çıktı üzerindeki değerine katkısı artarken, emeğin çıktı değerine katkısı şirketler özelleştirildikçe azaldığını tespit etmişlerdir. Sonuç olarak özelleştirmenin işgücü verimliliği ve üretimi üzerinde olumlu ve önemli bir etkisi olduğunu, birim maliyetler ve fiyatlar üzerinde olumsuz ve önemli bir etkisi olduğunu belirtmişlerdir. Özelleştirilen firmanın, özelleştirmeyi takiben sermaye ve sermaye işgücü oranı arttıkça ve istihdam azaldıkça, daha sermaye yoğun bir teknolojiye geçiş yaptığı görmüşlerdir.¹⁴¹

¹⁴⁰ MCROY, Lucate;- HEARLD, Larry; ‘‘ The Impact of Privatization on Efficiency and Productivity: The Case of US Public Hospitals’’, *Journal Of Health Care Finance*, 2016, s.1-20.

¹⁴¹ OKTEN, Çağla; - ARİN, Peren; ‘‘ How Does Privatization Affect Efficiency, Productivity and Technology Choice? Evidence from Turkey’’, Ankara ve ABD, 2003, s.1-33.

3.2. Çalışmanın Amacı

Bu çalışmada ilk olarak özelleştirmenin tarihi yapısı ve gelişiminden bahsedilmektedir. Daha sonra özelleştirmenin tanımından, nedenlerinden, amaçlarından ve yöntemleri ele alınmıştır. Akabinde Türkiye'deki özelleştirme süreci cumhuriyet öncesi ve cumhuriyet sonrası şeklinde incelenerek özelleştirme ile ilgili yapılan bazı çalışmalara değinilmiştir. Araştırmanın amacı; Türkiye'de gerçekleşen özelleştirme çabaları sonrası özelleştirilen yedi şeker fabrikasının özelleştirilme tarihi öncesi ve sonrasında istihdamda ve üretimde meydana gelen değişimleri ve etkileri incelemektir.

3.3. Çalışmanın Önemi

Bu çalışma ile şeker fabrikalarının özelleştirilmesinin istihdam ve üretim üzerine olan etkileri incelenerek ülkemizde özelleştirme uygulamalarının ne derece etkili olduğu ve üretim ve istihdam noktasında nasıl katkı sağladığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Yapılan bu çalışma ile elde edilen sonuç ve bulguların bu konu ile ilgili gelecekte yapılacak olan çalışmalara yön verileceği düşünülmektedir.

3.4. Çalışmanın Kapsamı

Özelleştirilen Amasya, Kayseri, Konya, Kütahya, Adapazarı, Erzincan ve Erzurum Şeker Fabrikalarının özelleştirme öncesi ve sonrasına ait üretilen şeker miktarları ve çalışan personel sayıları incelenmiştir.

3.5. Dünyada Şeker Üretimi ve Tüketimi Genel Görünümü

Dünyada şeker, şeker kamışı ve şeker pancarından üretilmektedir. Toplam 120 ülkede şeker üretimi gerçekleştirilmektedir. Şeker pancarı genel itibari ile ılıman, şeker kamışı tropikal ve subtropikal¹⁴² iklim kuşağında yetiştirilmektedir. Şeker üretiminde kamışın payı yaklaşık %70, pancarın payı ise %30 seviyelerindedir. Genel olarak şeker kamışı üretici ülkelerin çoğu Avustralya, Amerika, Afrika ve Güney Asya'da yer

¹⁴² Subtropikal bölgeler dünyanın tropik kuşağının hemen kuzey ve güney sınırında kuzey ve güney 23,5 °paralellerinde yer alan Yengeç dönencesi ve Oğlak dönencesi ile sınırlanmış coğrafik bölgelerdir.

almaktadır. Şeker pancarı üreticisi ülkelerin çoğu ise Kuzey Amerika, Avrupa ve Kuzey Asya'da yer almaktadır. Şeker üretimi genel itibari ile ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ile ilgili olarak beyaz veya ham şeker halinde gerçekleştirilmektedir. Beyaz şeker işleme rafinerilerine sahip gelişmiş ülkelerce, ham şeker ise genelde işleme rafinerileri bulunmayan gelişmekte olan ülkelerece üretimi yapılmaktadır. Ham şeker fiyat avantajı nedeniyle önceleri daha fazla talep edilirken son yıllara gelindiğinde dağıtım şebekesinin gelişmesi sonucu daha güvenilir ve ucuza taşınabiliyor olması gibi sebeplerden dolayı talep beyaz şekere doğru kaymıştır. Dünyada, beyaz şeker üretimi 1996 yılında %7,0, 1997 yılında %0,2, 1998 yılında ise %1,4 artış göstermiştir. Dünya Şeker Tüketimi son kırk yılda dünya şeker tüketimi üç kat artmıştır. Tüketim artış hızı İkinci Dünya Savaşı sonrasında %2 seviyesindeyken takip eden yıllarda ekonomik iyileşme sebebiyle yılda %5 gibi bir orana ulaşmıştır. Daha sonra düşme eğilimine girerek 1990-1995 arasında %1'in altına inmiştir. Bunun en önemli sebepleri aşırı şeker kullanımının sağlık sorunlarına yol açacağı endişeleri, sanayileşmiş ülkelerde alternatif tatlandırıcılara yönelme ve bu ülkelerdeki düşük nüfus artış hızıdır. Ayrıca Doğu Bloku ülkelerinde önceki rejimde var olan şeker fiyatlarına uygulanan sübvansiyonun kalkması da tüketimi olumsuz yönde etkilemiştir. Son yıllarda şeker tüketimi artmakla birlikte, artış hızı düşüş göstermektedir. Dünya tüketimi, 1996 – 1998 yıllarında sırasıyla %3, %2 ve %1 seviyelerinde seyretmiştir. Günümüzde şekerin yaklaşık %60'ı gelişmekte olan ülkelere, %40'ı gelişmiş ülkelere tüketilmektedir. Uluslararası Londra ve Paris borsalarında beyaz şekerin fiyatı belirlenmektedir. Ham şeker ise New York ve Londra borsalarında işlem görmektedir.¹⁴³

¹⁴³ Gıda Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporu Şeker Sanayii Alt Komisyon Raporu,2001,45-50.

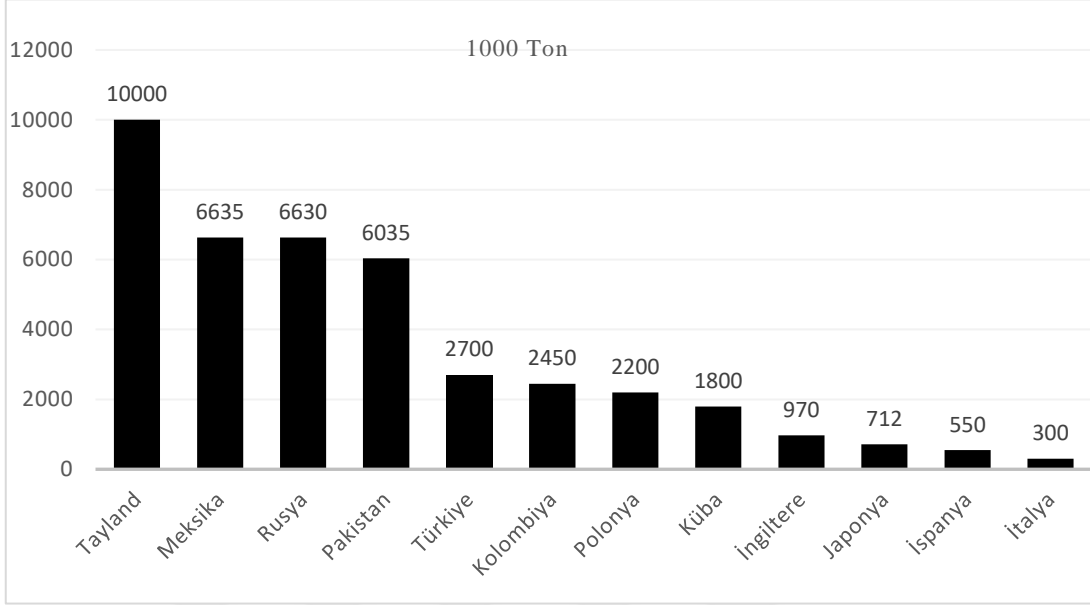
Şekil 3: 2017/2018 Yılı Dünya Şeker Üretim, Tüketim, İthalat ve İhracatında Pay Sahibi Ülkeler

ÜRETİM	TÜKETİM	İTHALAT	İHRACAT
Brezilya-Hindistan-AB-Çin-Tayland-ABD-Meksika-Rusya-Pakistan-Avusturalya	Hindistan-Ab-Çin-Brezilya-ABD-Endonezya-Rusya	Çin-Endonezya-AB-ABD-Bangladeş-BAE-Hindistan-Kore	Brezilya-Tayland-Avustralya-Guatemala-BAE
Dünya Toplam Üretiminin %75'i	Dünya Toplam Tüketiminin %62'si	Dünya Toplam İthalatının %47'si	Dünya Toplam İhracatının %84'ü

Kaynak: Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş, (www.turkseker.gov.tr), (27/02/2019).

2017/2018 yıllarında dünya şeker üretiminin %75 i Brezilya, Hindistan, AB, Çin, Tayland, ABD, Meksika ve Rusya tarafından sağlanmaktadır. Bu ülkeler dünya şeker üretiminde büyük bir paya sahiptir. Dünya şeker tüketiminde ise Hindistan, AB, Çin, Brezilya, ABD, Endonezya ve Rusya gibi büyük nüfuslu ülkeler ilk sıralarda gelmektedir. Bu ülkelerin dünya şeker tüketimindeki payı ise %62'dir. Çin, Endonezya, AB, ABD, Bangladeş, BAE, Hindistan ve Kore ise dünya şeker ithalatını %47 sini oluşturmaktadır. Dünya Şeker ihracatında ise 5 ülke Brezilya, Tayland, Avustralya, Guatemala ve BAE %84 lük payla büyük bir kısmı elinde bulundurmaktadır.

Şekil 4: Dünya ve Türkiye Şeker Üretim Miktarları Karşılaştırması

Kaynak: Pankobirlik, (www.pankobirlik.com.tr), (28/02/2019).

Şekil 4'te Şeker üretim miktarlarına bakıldığında 10.milyon tonla Tayland ilk sırada gelmektedir. Tayland'ı 6.635 milyon tonla Meksika, 6.630 milyon tonla Rusya, 6.035 milyon tonla Pakistan takip etmektedir. Son 3. sırada ise Japonya, İspanya ve İtalya takip etmektedir. Türkiye ise 2.700 milyon tonla orta sıralarda yer almaktadır.

3.6. Şeker Fabrikalarının Kuruluşu, Gelişimi ve Özelleşme Süreci

Türkiye'deki şeker fabrikaları kuruluşu ve gelişimi ve özelleşme süreci olmak üzere iki aşamada incelenmiştir.

3.6.1. Türkiye'de Şeker Sanayi Kuruluşu ve Gelişimi

Türkiye'de şeker sanayiye yönelik ilk girişimler Arnavut köylü Dimitri Efendi, 1867 yılında Davut oğlu Karabet, 1879 da Micheal Paşa, 1847 de Yusuf Bey ve 1899 da Rauf Paşa birtakım girişimlerde bulunmuşlardır fakat başarılı olamamışlardır. Özellikle Rauf Paşa ülkemizde Şeker Fabrikalarının kurulması için oldukça çaba

göstermiş ve Almanya'dan 6 kişilik bir ekip getirip bu kişilerden teknik bilgi ve destek almıştır.¹⁴⁴

Tüm bu gelişmelere rağmen şeker fabrikaları ile ilgili büyük bir adım atılamamıştır. Bu durumun en önemli nedenlerden biri Osmanlının içinde bulunduğu sosyal, siyasal ve ekonomik yapının şeker sanayinin kurulmasına uygun olmamasıdır. Türkiye'nin ilk şeker fabrikası 19 Nisan 1923 tarihinde Uşakta Mollazade Nuri Bey tarafından kurulmuştur. Daha sonra bu fabrika ilk olarak devlet malzeme ofisine sonrada Sümerbank'a devredilmiştir. 1925 yılında Alpullu Şeker Fabrikası 1933 yılında Eskişehir Şeker Fabrikası ve Turhal Şeker Fabrikası kurulmuştur. İlk açıldıkları yıllarda aşırı sermaye yetersizliği sorunuyla uğraşan Şeker Fabrikaları için 1925 yılında çıkarılan bir kanunla bazı ayrıcalıklar verilmiştir. Şeker Fabrikalarında üretim ve taşıma aşamalarında vergi alınmaması, 5 hektar kadar bir alana kadar ücretsiz arazi verilmesi en önemli imtiyazların başında gelmektedir. Devlet 1926 yılında çıkardığı "Şeker İnhisar Kanunu" ile devlet şeker ithalinde tekel konumuna gelmiş ve ülkede şeker üretim ve satımında kontrolü eline almıştır.¹⁴⁵

Dünya ekonomik bunalımı neticesinde Türkiye Şeker Fabrikaları da nasibini alarak büyük bir ekonomik vurgun yemiş ve şeker üretimi düşmüştür. Bu dört şeker fabrikası krizin etkilerinden kurtulmak için farklı adımlar ve önlemler almaya çalışsalar da pek bir etkisi olmamıştır. Yurt dışından getirilen bilim adamları bir rapor hazırlayıp o günkü hükümete sunmuşlardır. Raporda yapılacak hiçbir şeyin olmadığı vurgulanmaktadır. Bu durum üzerine harekete geçen bakanlık çok önemli bir karar alarak "Şeker Rasyonalizasyon Komitesini" kurmuştur.¹⁴⁶

1953 yılı şeker fabrikalarının ikinci kuruluş devresi olarak geçer. Çünkü Atatürk'ün 17 Kasım 1937'de Pertek'te yaptığı "Şeker fabrikalarının sayısı yirmiye

¹⁴⁴ Mehmet Karayaman, "Osmanlı Devleti'nde Şeker Fabrikası Kurma Teşebbüsleri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Temmuz 2010, s. 300-309.

¹⁴⁵ Ünal, s.10-15.

¹⁴⁶ Cumhuriyetin 50.Yılında Şeker Sanayimiz, *Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. Yayınları no:181*, Ankara 1973, s.20-26.

çıkılmaz ve şekeri ekmek kadar kolay alınır hale getirmezsek, gürbüz çocuklara hasret kalacağız” şeklindeki konuşması şeker fabrikalarının önemini daha da artırmıştır. Bunun sonucu olarak Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. kurulmuş ve 11 yeni şeker fabrikası açılması kararları alınmıştır. 1953 yılında Adapazarı, 1954 yılında Konya, Amasya, Kütahya, 1955 yılında Susurluk, Burdur, Kayseri, 1956 yılında Erzurum, Erzincan, Malatya, Elazığ şeker fabrikaları kurulmuştur.¹⁴⁷

1963 yılında ise Türkiye’deki toplam şeker fabrikası sayısı 17’ye çıkmıştır.¹⁴⁸

Türkiye’deki şeker fabrikalarının sayısının artmasına rağmen şeker pancarının üretim ve dağıtım işleri hala aksaklığa uğramaktadır.¹⁴⁹

1984 yılında çıkarılan kararname ile Adapazarı Şeker Fabrikası A.Ş. ile Kütahya Şeker Fabrikası A.Ş. Türkiye İş Bankası hisseleri Türk Şekere devredilerek bağlı ortaklık haline getirilmiştir.¹⁵⁰

233 sayılı kanun hükmünde kararnamenin 4/4 maddesine göre, 1994’te 10 trilyona çıkan teşekkülün nominal sermayesi ‘‘yeniden değerlendirme değer artışı fonunun sermayeye ilavesi kaydıyla’’ Yüksek Planlama Kurulunun 9.8.2015 tarih ve 95/T-58 Sayılı Kararıyla 20 trilyon liraya çıkarılmıştır.¹⁵¹

Amasya Şeker Fabrikası 28.12.1991/20-4 tarihli, Kayseri Şeker Fabrikası 25.9.1992/16-1 tarihli, Konya Şeker Fabrikası ise 18.8.1992 tarihli yönetim kurulu kararıyla Türkiye Şeker Fabrikaları AŞ’ye verdiği vekalet yetkisi kaldırılarak özelleştirmeye doğru ilk adımını atmış ve özel A.Ş. Statüsüne kavuşmuştur.¹⁵²

¹⁴⁷ Firdes Temizgüney, “Erzurum Şeker Fabrikası’nın Açılışı”, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Mart, 2010, s. 329-343.

¹⁴⁸ Nevin Turgut Gültekin, “Kültürel ve Endüstriyel Miras Olarak Ankara Şeker Fabrikası”, *Kent Araştırmaları Dergisi*, Mayıs, 2016, s. 906-935.

¹⁴⁹ Oktay Güvemli-Mehmet Karayaman, “Uşak Şeker Fabrikasının Kurulması ve Gelişmesi”, *Muhasebe ve Finansal Tarih Araştırma Dergisi*, Haziran, 2017, s.45-50.

¹⁵⁰ Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş., 1988 Yılı Faaliyet Raporu, s.7.

¹⁵¹ Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş., 1995 Yılı Faaliyet Raporu, s.7.

¹⁵² Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş., 1991 Yılı Faaliyet Raporu, s.8.

3.6.2. Şeker Fabrikalarının Özelleştirilme Süreci

Şeker Fabrikalarıyla ilgili özelleştirme çabaları ilk olarak 1991 yılında ortaya çıkmıştır. Amasya, Kayseri ve Konya Şeker Fabrikalarının yönetim yetkisini kaldırılarak Pankobirlik bünyesine geçirilmişlerdir. Bu fabrikalar ilk özel şeker fabrikaları olarak piyasada faaliyet göstermişlerdir. 1999 yılında IMF ile imzalanan stand-by antlaşması ve 2001 yılında çıkarılan Şeker Kanunu ile özelleştirme süreci hızlandırılmıştır.¹⁵³

25273 sayılı resmî gazetede yayımlanan 2004 yılı programının KİT'lerle ilgili makro ekonomik hedefleri rekabet gücünün artıracak gerçekçi fiyatların tespiti, cari giderlerde azami tasarrufun sağlanması ve zarar eden birimlerin tasfiyesi, bazı tarım ürünü kotalarının daraltılarak stokların azaltılması ve alternatif ürünlere geçilmesi ve tarım politikaları doğrultusunda tarımsal kitlerin gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra özelleştirilmesi olarak belirtilmiştir. Bu doğrultuda, TŞFAŞ özelleştirme kapsamına alınarak, şirketin yaptığı destekleme alımları daraltılmış ve şirketin bünyesindeki bağlı ortaklık ve sekiz iştiraki 27.06.2003 tarihli ÖYK kararı ile özelleştirme programına alınmıştır. Şirketin Şeker Kurumu'nca belirlenen kotaları hammadde, işletme ve satış politikalarını önemli ölçüde sınırlandırılarak şirketin daraltılan pancar üretim kotalarından arta kalan yerlere mısır, ayçiçeği, soya fasulyesi gibi alternatif ürünlerin ekimi kararlaştırılmıştır.¹⁵⁴

ÖİB'nin 2000/92 sayı ve 20/12/2000 tarihli TŞFAŞ Hakkında Verdiği Özelleştirme Kararları ile TŞFAŞ'nin özelleştirme programına alınması Özelleştirme iş ve işlemlerinin 6 ay içinde tamamlanmasına karar verilmiştir.¹⁵⁵

¹⁵³ Bankacılık Yüksek Denetleme Kurulu, *Rapor 2008*, s.100.

¹⁵⁴ Bankacılık Yüksek Denetleme Kurulu, *Rapor 2004*, s.59.

¹⁵⁵ TŞFAŞ (www.turkseker.gov.tr) ve ÖİB (www.oib.gov.tr) bilgilerinden derlenmiştir.

Diğer özelleştirme işleri şu şekilde devam etmiştir;

❖ ÖYK'nin 2000/92 sayılı kararı ile Adapazarı Şeker Fabrikası A.Ş.'nin Tasfiyesine karar verilmiş ve özelleştirmiştir. Sebep olarak 1999 yılındaki depremde büyük hasar görmesi gösterilmiştir.

❖ ÖYK'nin 27/06/2003 ve 2003/40 sayılı karar ile de Kütahya, Kayseri ve Amasya Şeker Fabrikaları AŞ'lerin özelleştirilmesine karar verilmiştir.

❖ 03/08/2004 2004/63 Amasya Şeker Fabrikası TŞFAŞ hisselerinin özelleştirmesi. %15 oranındaki hissenin S.S. Amasya Pancar Ekicileri Kooperatifi'ne satılması kararlaştırılmıştır.

❖ ÖYK'nin 30/09/2004 tarih ve 2004/93 sayılı kararı ile Kütahya Şeker Fabrikası AŞ'de bulunan %56 oranındaki hissenin özelleştirilmiş ve Hisseleri Torunlar Gıda Sanayi ve Ticaret AŞ'ye verilmiştir. İlk özelleştirilen Şeker Fabrikasıdır.

❖ ÖYK'nin 31/1/2005 tarih ve 2005/17 sayılı kararı ile Adapazarı Şeker Fabrikası AŞ.'nin özelleştirme programına alınmıştır.

❖ ÖYK'nin 13/06/2005 tarih ve 2005/66 sayılı karar ile Afyon Şeker Fabrikası özelleştirme kapsamına alınmıştır.¹⁵⁶

❖ ÖYK'nin 13/06/2005 tarih ve 2005/73 sayılı kararı ile Malatya Şeker Fabrikası'nın bazı taşınmazlarının özelleştirme kapsamına alınmış ve fabrikaya ait taşınmazların 18 ay içinde özelleştirilmesine karar verilmiştir.

❖ ÖYK'nin 11/10/2005 tarih ve 2005/119 sayılı kararı ile Adapazarı Şeker Fabrikasının hissenin özelleştirilmesi şirkete ait %95,37 oranındaki hissenin S.S. Adapazarı Pancar Ekicileri Kooperatifi'ne satılmasına karar verilmiştir.

❖ ÖYK'nin 1/12/2005 tarih ve 2005/130 sayılı kararı ile Bor, Ereğli ve Ilgın Şeker Fabrikasının özelleştirme programına alınmış Bor, Ereğli ve Ilgın Şeker

¹⁵⁶ TŞFAŞ (www.turkseker.gov.tr) ve ÖİB (www.oib.gov.tr) bilgilerinden derlenmiştir.

Fabrikalarının tüm çalışanlarıyla birlikte özelleştirme kapsamına alınarak 18 ay içinde satılmasına karar verilmiştir.

Bu özelleştirme kararları sonrasında kararının iptali ve yürütmesinin durdurulması istemiyle açılan davaların neticesinde Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulunun 05/04/2007 tarih ve 2007/87 sayılı kararı gereği ÖİB'nin 2005/130 sayılı kararı iptal edilerek şeker fabrikaları eski statüsüne iade edilmiştir. ÖYK'nin 14/07/2008 tarih ve 2008/42 sayılı kararı ile Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. ye ait varlıklar coğrafi bazlı 6 portföy grubu haline getirilmiş, EMAF, Afyon, Erzincan, Turhal, Ankara, Eskişehir makine fabrikalarının özelleştirilmesine ve özelleştirmenin 2 yıl içinde tamamlanmasına karar verilmiştir. Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulunun 12/6/2008 tarihli ve 2008/497 sayılı Kararı ile bu özelleştirme faaliyetleri durdurulmuştur. Ancak 12/08/2008 tarih ve 2008/50 sayılı karar ile bu fabrikalar tekrar özelleştirme programına alınmıştır.¹⁵⁷

Tablo 5: Özelleştirilen Bazı Şeker Fabrikaları ve Özelleştirildiği Tarihler

Amasya	1991
Kayseri	1992
Konya	1992
Kütahya	2004
Adapazarı	2005
Erzincan	2018
Erzurum	2018

Kaynak: Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş., (www.turkseker.gov.tr), (20/06/2019).

TŞFAŞ'nin sermayelerinin tamamına sahip olduğu fabrikalarıyla ilgili özelleştirme sürecinde ÖYK'nin 27.6.2003 tarih ve 2003/40 sayılı kararınca özelleştirilmeye yeni bir yol kazandırılmıştır. İlk adım olarak özelleştirme programına alınacak şeker fabrikaları ile ilgili portföy gruplarının belirlenip satış yoluyla

¹⁵⁷ TŞFAŞ (www.turkseker.gov.tr) ve ÖİB (www.oib.gov.tr) bilgilerinden derlenmiştir.

özelleştirilmelerine ilişkin ihalelerin 31.12.2004 tarihine kadar tamamlanmasına karar verilmiştir. ÖYK'nin 31.5.2005 tarih ve 2005/17 sayılı kararı ile de özelleştirmenin ikinci adımı atılmış ve süre 2006 yılı sonuna kadar uzatılmıştır. ÖYK'nun 1.12.2005 tarih ve 2005/130-133 sayılı kararı ile Ereğli, Ilgın ve Bor şeker fabrikaları ve Sarmısaklı Tarım İşletmesi özelleştirme programına alınmış ve Sümer Holding'e devredilmiştir fakat açılan yürütmeyi durdurma davası sonucu özelleştirme iptal edilmiştir. ÖYK'nin almış olduğu karar gereği tüm özelleştirme faaliyetleri 31/12/2008 tarihine kadar ertelenmiştir.¹⁵⁸

Ancak ÖYK'nin 12.08.2008 tarih ve 2008/50 sayılı kararı ile TŞFAŞ tekrar özelleştirme kapsamına alınmıştır. ÖYK'nin 12.8.2008 tarihli ve 2008/50 tarihli son kararı fabrikaların coğrafi bazlı portföy grupları halinde, satış yöntemiyle iki yıl içinde özelleştirilmesine karar verilmiştir.¹⁵⁹

Tablo 6: Şeker Fabrikalarının Coğrafi Bazlı Portföy Grupları

A Portföyü	B Portföyü	C Portföyü	D Portföyü	E Portföyü	F Portföyü
Kars	Elazığ	Kastamonu	Bor	Uşak	Ankara
Erciş	Malatya	Çarşamba	Ereğli	Alpullu	Kayseri
Ağrı	Erzincan	Çorum	Ilgın	Burdur	
Muş	Elbistan	Kırşehir		Afyon	
Erzurum		Turhal		Susurluk	
		Yozgat			

Kaynak: Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş., (www.turkseker.gov.tr), (28/02/2019).

Afyon, Erzincan ve Turhal Makine Fabrikaları 27/12/2007 tarihinde özelleştirme kapsamından çıkarılmış ve TŞFAŞ'a tekrardan bağlanmıştır.¹⁶⁰

Türkiye'deki şeker fabrikalarına ait arsaların yaklaşık büyüklüğü 14,3 milyon m²' dir. Şeker fabrikalarına ait olan bu arsaların çoğu şehir merkezlerinde bulunmakta

¹⁵⁸ TŞFAŞ, *Faaliyet Raporu*, 2009, s.86.

¹⁵⁹ Bankacılık Yüksek Denetleme Kurulu, *Rapor 2007*, s.VI.

¹⁶⁰ TŞFAŞ Faaliyet Raporu, 2009, s.32-53.

ve değerine değer katmaktadır. Bu gibi sebepler özel ve resmi kuruluşların dikkatini şeker fabrikalarının üstüne çekmektedir.¹⁶¹

Şeker fabrikalarındaki özelleştirme uygulamalarının açık bir sonucu göze çarpmaktadır. Şöyle ki; şeker fabrikalarındaki arazilerin çoğu satılmış, tarım alanı olan arsaların imar planları kısa sürede onaylanmış ve arazilere ait rayiç bedellerinin oldukça düşük tutulduğu görülmüştür.¹⁶²

Yukarıda bahsedilen portföy gruplandırma sistemi 2003 yılında AB ülkeleri ve ABD gibi büyük şeker üreticisi ülkeler ile ED&F Man gibi uluslararası bir “Şeker Kartelleri ’nin’’ danışmanlığında hazırlanmıştır. Fakat bu sistem ne kamu yararı sağlamakta ne de güncelliğini korumaktadır.¹⁶³

Tüm bunlara rağmen gelinen noktada TŞFAŞ’ın 2009 yılı itibari ile özelleştirilmesi için ÖİB ’ye devredilmiştir. ÖİB ’nin Portföy D ’nin (Bor, Ereğli, Ilgın) özelleştirilmesinin iptali üzerine özelleştirme sonrası beş yıl üretim şartının bulunacağını ve özelleştirmeye Portföy A ’dan başlayacağını kararını almıştır. Gerekirse portföy gruplarının A.Ş. statüsüne sokularak satılmasını öngören bu plan doğrultusunda satış ihalesi yapılan ve teklif gelmemesi üzerine iptal edilen Portföy A, kârlı olmayan fabrikaların özelleştirilemeyeceklerini ispatlamaktadır. Sunulan özelleştirme gerekçelerine göre hareket edilip Alpullu, Çarşamba, Susurluk, Malatya, Elazığ gibi hem pancar şeker oranının düşük hem bölge pancar üretiminin yetersiz hem de düşük kapasiteli ve eski teknoloji fabrikaların özelleştirme çalışmalarında neden önceliklendirilmediği anlaşılabilir.¹⁶⁴

Oysa özelleştirme kapsamına alınan Bor, Ereğli ve Ilgın pancarlarının şeker oranlarının ve üretim kapasitelerinin yüksekliği dışında bilgisayar destekli otomasyon

¹⁶¹ BYDK Raporları, 2003, s.75.

¹⁶² BYDK Raporları, 2003, s. IX.

¹⁶³ Türkiye Gıda ve Şeker Sanayi İşçileri Sendikası, Şeker-İş Dergisi, 2011, s.11-15.

¹⁶⁴ BYDK Raporları, 2003, s.XIV.

ve rafineri otomasyon gibi yeni ve modern teknolojilere sahiptir. Dolayısıyla bu fabrikalar büyük ölçekli, düşük maliyetli, kâr marjı yüksek fabrikalarıdır.¹⁶⁵

Devlet harcamalarının azaltılması, yaratılacak rekabet ortamı ile üretim ve fiyat verimliliğinin sağlanması, zarar eden KİT'lerin kamu maliyesine getirdiği yüklerin azaltılması, sermaye mülkiyetinin tabana yayılması gibi gerekçelere uyularak yapılan özelleştirme uygulamalarına bakıldığında, zarar eden kuruluşların özel sektör tarafından satın alınmasının hiçbir mantık taşımadığı, sadece kârlı veya tekel konumunda olan şirketlerin özelleştirildiği görülmektedir. Türkiyede çiftçiyi destekleme araçlarından birisi olarak faaliyet gösteren TŞFAŞ'nin özelleştirilmesi ile sadece özel pancar şekeri fabrikalarına yer açmak hedeflenmemektedir. Bu süreç alternatif ürünlerde yaşanan süreç gibi yabancılaşmaya da yol açmakta ve devlet sınırları içindeki uluslararasılaşmayı kolaylaştırmaktadır. Bu şekilde güç kazanan çok uluslu şirketlerin ülkenin kamu politikaları açısından birer aktör olarak yer almaları ve devletin politika geliştirmedeki hareket alanını daraltmaları özellikle şeker sektöründe sağlık açısından taşıdığı olumsuzluklara rağmen kotası arttırılan nişasta bazlı şeker görülmektedir.¹⁶⁶

3.7. Türkiye'de Şeker Sanayi ve Şeker Fabrikalarının Genel Durumu

Bilindiği üzere insanoğlu, günlük yaşantısını ve sosyal ve ekonomik yaşamını sağlıklı bir şekilde yürütebilmesi için un, yağ, protein, tuz ve şeker vb. içerikli besin maddelerini düzenli ve sağlıklı bir şekilde tüketmek zorundadır. Bunların başında ise şeker gelmektedir. Şekerin hammaddesi ise şeker pancarıdır.¹⁶⁷

¹⁶⁵ BYDK Raporları, 2006, s.92.

¹⁶⁶ Sabrina Kayıkçı, *Bir Kamu Politikası Süreci Analizi: 1980 Sonrası Türkiye'de Tütün Politikası*, 2003, s.15-19.

¹⁶⁷ Hakan Koç-İhsan Bulut, "Türkiye Şeker Pancarı Üretiminde Yozgat İlinin Yeri ve Önemi", *Türk Coğrafya Dergisi, Kasım, 2016*, s. 33-40.

Şeker pancarı yüksek kalorili ve ucuz bir gıda olduğundan dolayı tüm ülkeler açısından önemli ve stratejik bir üründür. Önemli bir ürün olduğundan dolayı ülkeler kendi imkânları ile kendi içinde bu ürünü üretmek ve tüketmek istemektedirler.¹⁶⁸

Ülkemizde şeker fabrikalarının kurulmasının ana hedeflerinden bazıları; ülkemizin şeker ihtiyacının karşılanması ve çiftçiye kalkındırmaktır. Şeker pancarı tarımı tüm ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de sosyal ve ekonomik hayatta önemli bir yere sahiptir. Bu durum şeker üretimini önemli hale getirmiştir. Şeker pancarı sadece sanayi hammaddesi değil, aynı zamanda besi hayvancılığında çok değerli gıda olan yaprak, baş ve posa ile bir yem bitkisidir. Şeker pancarının gelişmesi, et ve süt üretimini artırır bu da gıda kalitesinin artmasına neden olur. Ayrıca üretilen şeker pancarı ile taşımacılık, tarım alet ve makinaları ve endüstriyel gibi birçok sanayi dalının gelişmesine de etki eder. Şeker pancarı üretiminin artı bir yanı da sağladığı ekim alanı ve orman sayısı ile 3 kat daha fazla oksijen üretip hem canlılarda hem de ürünlerde verimliliği artırmaktır. Çiftçiye mekanizasyonu, gübreyi ve tarım ilacını kullanmayı öğreten şeker pancarı tarımı, çiftçiye köye ve tarlaya bağımlı hale getirerek ailenin bütün fertlerine iş imkânı vermekte, göçün önlenmesinde, bölgelerarası gelişmişlik farkının azaltılmasında ve kırsal kesimin kalkınmasında önemli bir rol oynamaktadır.¹⁶⁹

Şeker pancarı tarımı; Doğu Karadeniz, Ege Bölgesi ve Akdeniz Bölgesinin sahil şeridi ve Güney Doğu Anadolu Bölgesi dışındaki tüm bölgelerde yapılmaktadır. Şeker pancarı yetiştiriciliğinde en ideal ekim alanları ülkemizin Orta Anadolu karasal iklim bölgesi ile Ege tipi geçit iklim bölgesidir.¹⁷⁰

Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. şu anda şeker üretiminde ülkemizde en büyük şirket konumundadır. Faaliyetlerini 4634 sayılı Şeker Kanunu ve 233 sayılı KHK'ye

¹⁶⁸ *Türkiye'de Şeker Pancarı Üretiminde Mevcut Durum Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları bo:1997-12, İstanbul 1997, s.26.

¹⁶⁹ TŞFAŞ *Sektör Raporu*, 2017, s.30.

¹⁷⁰ Nejla Yardımcı-Handan Çulal Kılınç-Gözde Ürgen, "Eskişehir İli Şeker Pancarı Üretim Alanlarında Görülen Bazı Virüs Hastalıklarının DAS-ELISA Yöntemiyle Belirlenmesi", *Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, Aralık, 2011, s. 42-50.

göre yürütmektedir. Genel merkezi Ankara'dadır. Tarım, İmalat-Gıda, İmalat-Kimya, İmalat-Elektriksiz Makine sektörlerinde de faaliyet göstermektedir. Üreticilerle yapılan Üretim Sözleşmesi gereği her yıl şeker üretimi yapılmaktadır. Şeker Kurulu tarafından belirlenen kota, mevcut stokların durumu ve fabrikaların kapasiteleri dikkate alınarak şeker üretimi yapılmaktadır. Türkiye Şeker Fabrikalarının bünyesinde 15 Şeker Fabrikası, 4 Alkol Fabrikası (Erzurum, Eskişehir, Malatya ve Turhal), 5 Makine Fabrikası (Ankara, Eskişehir, Afyon, Turhal ve Erzincan), 1 Elektromekanik Aygıtlar Fabrikası (EMAF), 1 Tohum İşleme Fabrikası ve 1 Araştırma Enstitüsü bulunmaktadır. 15 Şeker Fabrikasının bulunduğu yerler; Alpullu, Ankara, Burdur, Çarşamba, Elazığ, Erciş, Ereğli, Eskişehir, Iğın, Kars, Kastamonu, Malatya, Susurluk, Uşak ve Yozgat Şeker Fabrikalarında günlük pancar işleme kapasiteleri 1750-7750 ton/gün arasında değişmektedir. Erzurum, Eskişehir, Malatya ve Turhal Alkol Fabrikaları toplam 57 Milyon 600 bin litre/yıl kapasiteye sahiptir. Alkol Fabrikalarında üretim Şeker Üretiminin yan ürünü olan Melas¹⁷¹ ile yapılmaktadır. Bünyesinde bulunan Makine ve Elektromekanik Aygıtlar Fabrikası ile Bir Şeker Fabrikasının mali bazda %95'i yerli olarak imal edilebilmektedir. Yıllık bazda 14 bin 900 ton kurulu kapasiteye sahip bu fabrikalar ile Şeker Fabrikalarının makine ve tesisleri, bakım ve onarım, yedek parça ve imalatı ve tamirâtı gibi işlemler yapılmaktadır.¹⁷²

¹⁷¹ Şeker üretiminde, billurlaşan şeker alındıktan sonra geri kalan, içinde belli oranda şeker bulunan, hayvan yemi, gübre vb.de kullanılan posa.

¹⁷² TŞFAŞ *Sektör Raporu*, 2017, s.35.

Tablo 7: Türkiye’de Pancardan Şeker Üreten Şirketler

Fabrika Adı	Kamu-Özel
Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.	(15- Kamu)
Adapazarı Şeker Fabrikası	(Özel)
Kütahya Şeker Fabrikası	(Özel)
Amasya Şeker Fabrikası	(Özel)
Kayseri Şeker Fabrikası	(3 Fabrika-Kayseri, Turhal ve Boğazlayan)-(Özel)
Konya Şeker Fabrikası	(2 Fabrika-Konya ve Çumra)-(Özel)
Aksaray Şeker Fabrikası	(Özel)
Kırşehir Şeker Fabrikası	(Özel)
Afyon Şeker Fabrikası	(Özel)
Elbistan Şeker Fabrikası	(Özel)
Erzurum Şeker Fabrikası	(Özel)
Erzincan Şeker Fabrikası	(Özel)
Çorum Şeker Fabrikası	(Özel)
Muş Şeker Fabrikası	(Özel)
Bor Şeker Fabrikası	(Özel)
Alpullu Şeker Fabrikası	(Özel)
Turhal Şeker Fabrikası	(Özel)
Burdur Şeker Fabrikası	(Satışı İptal Edildi-Kamu)
Yozgat Şeker Fabrikası	(Satışı İptal Edildi-Kamu)
Ilgın Şeker Fabrikası	(Satışı İptal Edildi-Kamu)
Kastamonu Şeker Fabrikası	(Satışı İptal Edildi-Kamu)

Kaynak: Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş, (www.turkseker.gov.tr), (27/02/2019).

Özelleştirme yüksek kurulunun 20 Şubat 2018 tarihinde aldığı kararla 14 şeker fabrikası tekrardan özelleştirilme programına alınmıştır. Bu programa alınan şeker fabrikaları Afyon, Alpullu, Bor, Burdur, Çorum, Elbistan, Erzincan, Erzurum, Ilgın, Kastamonu, Kırşehir, Muş, Turhal ve Yozgat Şeker Fabrikalarıdır. Bu 14 şeker fabrikasının 10’u satılmıştır. Kastamonu Şeker Fabrikasına alıcı çıkmadığı için satılamamıştır, Burdur, Ilgın ve Yozgat Şeker Fabrikalarında ise ihaleyi kazanan firmalar bu fabrikaları satın almaktan vazgeçtiği için satılamamıştır.

Tablo 8: Türkiyede Nişasta Bazlı Şeker Üreten Şirketler

Cargill Tarım ve Gıda Sanayi ve Ticaret A.Ş.
Amylum Nişasta Sanayi ve Ticaret A.Ş.
PNS Pendik Nişasta Sanayi A.Ş.
Tat Nişasta İnşaat Sanayi ve Ticaret A.Ş.
Sunar Mısır Ent.Tes. Sanayi ve Ticaret A.Ş.

Kaynak: Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş., (www.turkseker.gov.tr), (28/02/2019).

Dünya’da pancar ve kamış şekerine alternatif olarak bazı kalorili ve kalorisiz tatlandırıcılar da kullanılmaktadır. Bu tatlandırıcılar, ekonomik olmaları yanında kullanım kolaylığı sağladığı için çeşitli endüstriyel alanlarda da kullanılmaktadır. ABD ve Japonya gibi ülkeler bu tatlandırıcılara karşı çeşitli önlemler almaktadırlar.¹⁷³

En bilindik tatlandırıcı olan NBS (Nişasta Bazlı Şeker) mısır nişastasının kimyasal işlemlerden geçirilmesiyle elde ediliyor. Genellikle sıvı olarak üretiliyor. Nişasta parçalanarak glikoza, ardından glikoz da früktoza dönüştürülüyor. Yani mısırdan elde edilen nişasta bazlı şekerde yüksek oranda früktoz yani meyve şekeri vardır. Mısır şurubunun içinde yüzde 90'lara varan früktoz (meyve şekeri) bulunuyor. Früktoz, tokluk hissi uyandırmıyor. Früktoz, insülin direncini olumsuz olarak tetikliyor. Şeker hastalığı ve şişmanlık başta olmak üzere kanserden kalp hastalıklarına ve karaciğer yetmezliğine kadar birçok kronik hastalıkları yol açıyor. Glikoz, vücudun tüm hücrelerinde kullanılırken früktoz sadece karaciğer için gerekli ve bu miktar da sadece 15 gram kadardır. Fazlası, ürik asit düzeyini yükseltiyor, obezliğe, karaciğerde ve diğer iç organlarda yağlanmaya ve devamında pankreas kanseri, kalp hastalıklarına,

¹⁷³ Kenan Arıbaş, “Küresel ve Sosyal Politikalar Açısından Burdur Şeker Fabrikası”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Aralık, 2006, s. 119-145.

diş çürümesi, depresyon, böbrek, gut, tansiyon, migren, varis gibi hastalıklara yol açıyor.

Yağlanma sonucu oluşan metabolik sendromla; siroz, karaciğer kanseri, karaciğer rezeksiyonu (karaciğerin bir kısmının ameliyatla alınması) ve transplantasyonu gereken hasta sayısı da gitgide artıyor. Nişasta bazlı şekerler doğrudan tüketilmemekte, daha çok şekerli ürünler sanayinde girdi olarak kullanılmaktadır. NBS bazı AB ülkelerinde yasaklanmasına rağmen Türkiye’de market raflarında gördüğünüz birçok üründe yüksek oranda bulunuyor. Yalnızca tat verici olarak değil, nemi çekme özelliği ve gıdaların raf ömrünü uzatmak amacıyla da kullanılıyor. Alkollü, gazlı, kolalı içeceklerde, tat verici olarak meyve suyu sanayiinde, tadı artırma ve fermente edilebilirlik için de çikolata şekerleme, tatlılar, bisküvi, dondurma, helva, reçel, marmelat, unlu mamuller sanayiinde kullanılıyor. Süt ürünleri, ketçap, mayonez, hazır çorba gibi işlenmiş gıdalarda ve meyve sebze ürünlerinin salamurasında da NBS kullanılıyor.¹⁷⁴

3.8. Türkiye Şeker Fabrikalarına Ait Bazı Sayısal Veriler

Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. Türkiyede şeker pancarından şeker üretimi yapan en büyük şirket konumundadır. Faaliyetlerini 4634 sayılı Şeker Kanunu ve 233 sayılı KHK’ye göre yürütmektedir. Genel merkezi Ankara’dadır. Tarım, İmalat-Gıda, İmalat-Kimya, İmalat-Elektriksiz Makine sektörlerinde de faaliyet göstermektedir. Üreticilerle yapılan Üretim Sözleşmesi gereği her yıl şeker üretimi yapılmaktadır. Şeker Kurulu tarafından belirlenen kota, mevcut stokların durumu ve fabrikaların kapasiteleri dikkate alınarak şeker üretimi yapılmaktadır. Türkiye Şeker Fabrikalarının bünyesinde 15 Şeker Fabrikası, 4 Alkol Fabrikası (Erzurum, Eskişehir, Malatya ve Turhal), 5 Makine Fabrikası (Ankara, Eskişehir, Afyon, Turhal ve Erzincan), 1

¹⁷⁴<http://www.internethaber.com/nbs-nedir-hangi-urunlerde-var-nisasta-bazli-misir-surubu-sekeri-1849747h.htm>, (13.05.2018).

Elektromekanik Aygıtlar Fabrikası (EMAF), 1 Tohum İşleme Fabrikası ve 1 Araştırma Enstitüsü bulunmaktadır.¹⁷⁵

Tablo 9: 2017/2018 Kampanya Döneminde T.Ş.F.A.Ş. Bünyesinde Çalışan Personel Sayıları

FABRİKA ADI	MEMUR	DAİMİ İŞÇİ	GEÇİCİ İŞÇİ	TOPLAM
AFYON	59	196	44	299
AGRI	24	180	64	268
ALPULLU	36	135	23	194
ANKARA	108	431	15	554
BOR	50	199	49	298
BURDUR	60	176	50	286
ÇARŞAMBA	36	87	37	160
ÇORUM	38	193	51	282
ELAZIG	70	149	57	276
ELBİSTAN	29	163	78	270
ERCİS	27	233	97	357
EREĞLİ	46	190	68	304
ERZİNCAN	60	127	37	224
ERZURUM	45	221	55	321
ESKİŞEHİR	92	257	58	407
ILGIN	49	226	69	344
KARS	23	125	35	183
KASTAMONU	45	126	43	214
KIRŞEHİR	40	215	15	270
MALATYA	72	194	52	318
MUŞ	39	218	91	348
SUSURLUK	33	161	81	275
TURHAL	77	273	64	414
UŞAK	41	148	33	222
YOZGAT	27	204	41	272
TOPLAM	1.226	4.827	1.307	7.360

Kaynak: Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş., (www.turkseker.gov.tr), (28/02/2018).

2017/2018 kampanya döneminde kamuya ait 25 şeker fabrikasında toplam 1.226 memur, 4.827 daimî işçi, 1.307 geçici işçi ve toplamda 7.300 kişi çalışmıştır. 554 kişi

¹⁷⁵ TŞFAŞ Sektör Raporu, 2017, s.35.

ile Ankara Şeker Fabrikası en çok personele sahipken 160 kişi ile Çarşamba Şeker Fabrikası en az personele sahip şeker fabrikasıdır. Erzincan Şeker Fabrikası ise 224 personel ile orta sıralarda yer almaktadır.

Tablo 10: 2017/2018 Kampanya Döneminde T.Ş.F.A.Ş.'inde İşlenen Pancar ve Üretilen Şeker Miktarları

Fabrikalar	İşlenen Pancar (Ton)	Üretilen Şeker (Ton)
T.Ş.F.A.Ş.	11.610.000	1.525.050

Kaynak: Pankobirlik, (www.pankobirlik.com.tr), (29/05/2018).

2017/2018 Kampanya Döneminde Türkiye genelinde 11.610.000 ton pancar bu fabrikalar tarafından işlenmiştir. İşlenen bu pancarlardan 1.525.050 ton şeker üretilmiştir.

Tablo 11: 2017/2018 Kampanya Döneminde T.Ş.F.A.Ş. Şeker Satış Bilgileri

FABRİKA ADI	İMAL. İHR. SATILAN ŞEKER (Ton)	KRİSTAL ŞEKER SATIŞI (Ton)	KÜP ŞEKER SATIŞI (Ton)	TOPLAM SATIŞ (Ton)
AFYON	0	99.011.550,000	0	99.011.550,000
AGRI	0	564.950,000	0	564.950,000
ALPULLU	0	5.342.850,000	0	5.342.850,000
ANKARA	0	62.769.700,000	0	62.769.700,000
BOR	0	62.099.100,000	0	62.099.100,000
BURDUR	0	79.780.750,000	0	79.780.750,000
ÇARŞAMBA	0	,000	0	,000
CORUM	0	79.507.500,000	0	79.507.500,000
ELAZIG	0	14.931.750,000	0	14.931.750,000
ELBİSTAN	0	45.717.950,000	0	45.717.950,000
ERCIS	0	28.075.450,000	0	28.075.450,000
EREGLİ	0	124.267.000,000	0	124.267.000,000
ERZİNCAN	0	23.170.500,000	0	23.170.500,000
ERZURUM	0	40.555.950,000	0	40.555.950,000
ESKİŞEHİR	0	118.602.750,000	0	118.602.750,000
ILGIN	0	169.961.200,000	0	169.961.200,000
KARS	0	9.324.050,000	0	9.324.050,000
KASTAMONU	0	27.726.750,000	0	27.726.750,000
KIRŞEHİR	0	26.601.150,000	0	26.601.150,000
MALATYA	0	39.564.750,000	0	39.564.750,000
MUS	0	34.655.800,000	0	34.655.800,000
SUSURLUK	0	8.378.850,000	0	8.378.850,000
TURHAL	0	93.250.700,000	0	93.250.700,000
UŞAK	0	19.193.150,000	0	19.193.150,000
YOZGAT	0	50.102.450,000	0	50.102.450,000
TOPLAM	0	1.263.156.600,000	0	1.263.156.600,000

Kaynak: Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş., (www.turkseker.gov.tr), (28/04/2018).

2017/2018 kampanya döneminde kristal şeker toplamda 1.263.156,600 ton üretilmiştir. Küp şeker ise hiç üretilmemiştir. Bu durumun sebeplerinde bazıları; maliyetlerin aşırı artması, küp şeker üretim ve satışının özel şirketlere devredilmesi ve küp şeker ustalarının yetişmesinin devamının sağlanamamasıdır. 2017/2018 kampanya dönemine bakıldığında 169.961,200 tonla Ilgın Şeker Fabrikası şeker satışında Türkiye’de ilk sırada gelmektedir. 564.950,000 tonla Ağrı Şeker Fabrikası ise son sırada yer almaktadır. Çarşamba Şeker Fabrikasında ise hiç üretim ve satış yapılmamıştır. Buradaki çalışanlar ise Erzincan Şeker Fabrikasına yönlendirilmiştir.

Erzincan Şeker Fabrikası ise 23.170,500 ton şeker satışıyla orta sıralarda yer almaktadır.

Tablo 12: 2017/2018 Kampanya Döneminde T.Ş.F.A.Ş. Yan ürünler Üretim Bilgileri

FABRİKA ADI	MELAS (Ton)	YAŞ KÜSPE (Ton)	ALKOL (1000 LT)
AFYON	41.091	318.346	0
AGRI	5.488	46.342	0
ALPULLU	5.633	31.992	0
ANKARA	20.450	126.536	0
BOR	19.012	139.114	0
BURDUR	24.477	153.565	0
CARŞAMBA	0	0	0
CORUM	36.994	219.424	0
ELAZIG	6.248	52.624	0
ELBİSTAN	16.730	100.223	0
ERCIS	5.142	56.150	0
EREGLİ	51.000	312.557	0
ERZİNCAN	6.802	53.787	0
ERZURUM	11.200	98.500	0
ESKİŞEHİR	39.900	252.000	4.665
ILGIN	42.580	360.000	0
KARS	3.106	28.307	0
KASTAMONU	10.978	67.468	0
KIRŞEHİR	29.456	160.538	0
MALATYA	15.056	128.997	0
MUS	12.577	93.930	0
SUSURLUK	28.760	173.931	0
TURHAL	34.100	248.176	0
UŞAK	7.920	61.439	0
YOZGAT	15.300	116.344	0
TOPLAM	490.000	3.400.290	4.665

Kaynak: Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş., (www.turkseker.gov.tr.), (28/04/2018)

2017/2018 kampanya döneminde yan ürünler olarak nitelendirilen melas ve yaş küspe¹⁷⁶ üretimine de devam edilmiştir. Türkiye genelinde toplamda 490.000 ton melas ve 3.400.290 ton yaş küspe üretilmiştir. Melas üretiminde 41.091’le Afyon Şeker

¹⁷⁶ Küspe: Hayvan yemi, yakacak ve gübre olarak kullanılan, yağı ya da suyu çıkarılmış her türlü yağlı tohum ve bitki artığı.

fabrikası birinci sıradadır. Kars Şeker Fabrikası ise 3.106 ton melas üretimi ile son sıradadır. Çarşamba Şeker Fabrikasında ise melas üretimi gerçekleşmemiştir. Yaş küspe üretiminde ise 360.000 tonla Ilgın Şeker Fabrikası Türkiye’de birinci sırada yer alırken 28.307 ton ile Kars Şeker Fabrikası son sırada yer almaktadır. Çarşamba Şeker Fabrikasında ise küspe üretimi gerçekleşmemiştir. Alkol üretimi ise sadece Eskişehir Şeker Fabrikasında 4.665 lt olarak üretilmiştir.

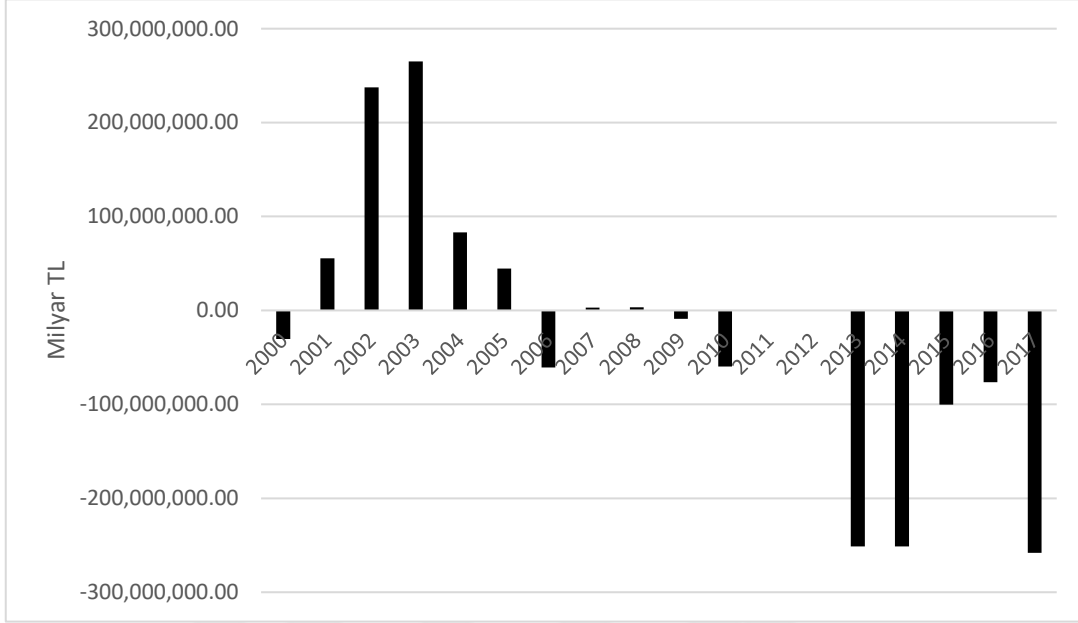
Tablo 13: T.Ş.F.A.Ş. Bünyesindeki Şeker Fabrikalarının Kâr- Zarar Durumu

Yıllar	Dönem Net Kâr veya Zarar (TL)
2000	-30.507.170,00
2001	55.545.739,00
2002	237.442.969,00
2003	264.950.470,00
2004	83.086.996,00
2005	44.422.867,00
2006	-60.876.724,00
2007	3.074.047,10
2008	3.192.609,67
2009	-8.843.729,44
2010	-59.749.895,07
2011	0,00
2012	0,00
2013	-251.361.514,27
2014	-251.361.514,27
2015	-100.279.477,69
2016	-76.494.569,21
2017	-258.135.874,58

Kaynak: Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş., (www.turkseker.gov.tr), (28/04/2018).

Tablo 13’te şeker fabrikalarının kar-zarar durumlarına bakıldığında özellikle 2009 yılından beri sürekli zarar ortaya (2011 ve 2012 yıllarında ne kar ne de zarar vardır) çıktığı görülmektedir.

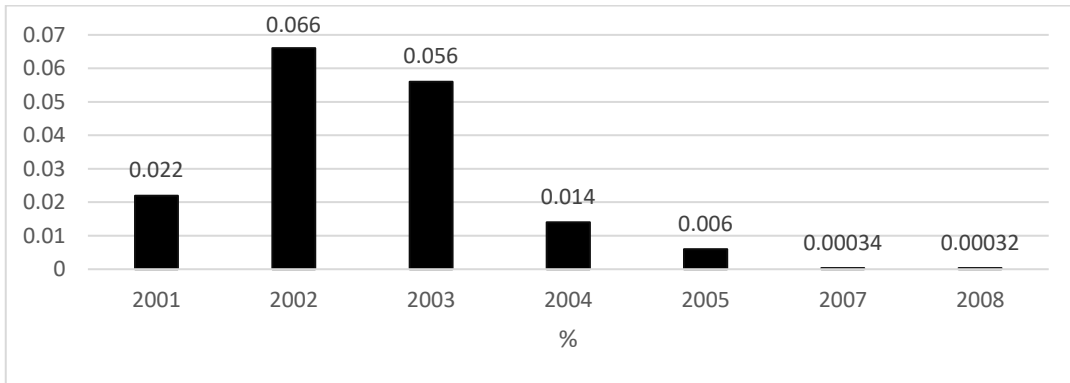
Şekil 5: Şeker Fabrikalarının Kâr- Zarar Durumu

Kaynak: Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş., (www.turkseker.gov.tr.), (28/04/2018).

Şekil 5'te son 17 yılda Türkiye Şeker Fabrikalarının genel mali durumuna bakıldığında durum pek içi açıcı değildir. Çünkü son 17 yılın 9'ünde zarar edilmiştir. 2011 ve 2012 yıllarında ne kâr ne zarar edilmiştir. Son 16 yılın toplamında-409.087.350,43 TL zarar edilmiştir.

Şekil 6: Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.' de Kâr Edilen Yıllardaki Kârın Gayri Safi Milli Hasıladaki Yüzdellik Payı

Kaynak: Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş., ve TÜİK verilerinden derlenmiştir. (17/06/2019).

Şekil 6’da 2000-2017 yılları arasında Türkiye Şeker Fabrikaları A. AŞ.’nin kâr ettiği yıllara ait (2001-2002-2003-2004-2005-2007-2008) tutarların, Türkiye Gayri Safi Milli Hasılasındaki yüzdelik dilimleri verilmiştir. 2000, 2006, 2009, 2010, 2013, 2014, 2015, 2016 ve 2017 yıllarında Türkiye Şeker Fabrikaları A. Ş. Zarar ettiği için 2011 ve 2012 yıllarında ise ne kâr ne zarar durumu olduğu için bu yıllar şekil 6’ya dahil edilmemiştir. Şekil 6 daha detaylı incelendiğinde Türkiye Şeker Fabrikaları A. AŞ.’nin 2001 yılındaki kârının GSMH’deki payı %0,022, 2002 yılındaki kârının GSMH’deki payı %0,066, 2003 yılındaki kârının GSMH’deki payı %0,056, 2004 yılındaki kârının GSMH’deki payı %0,014, 2005 yılındaki kârının GSMH’deki payı %0,006, 2007 yılındaki kârının GSMH’deki payı %0,00034 ve 2008 yılındaki kârının GSMH’deki payı ise %0,00032 dir. Türkiye Şeker Fabrikaları A. AŞ.’nin kâr ettiği yıllardan sadece 2002 yılında elde edilen kârın GSMH’deki oranı bir önceki yıla göre artmıştır. Diğer yıllarda (2003-2004-2005-2007-2008) ise Türkiye Şeker Fabrikaları A. AŞ.’nin kârının GSMH’deki payı bir önceki yıla göre sürekli azalmıştır.

3.9. Türkiye’de Özelleştirilen Yedi Şeker Fabrikasına Ait Bazı Sayısal Veriler

Bu bölümde özelleştiren Amasya, Kayseri, Konya, Kütahya, Adapazarı, Erzincan ve Erzurum şeker fabrikalarının özelleştirme öncesi ve sonrasına ait çalışan kişi sayısında ve üretilen şeker miktarındaki değişimler incelenecektir.

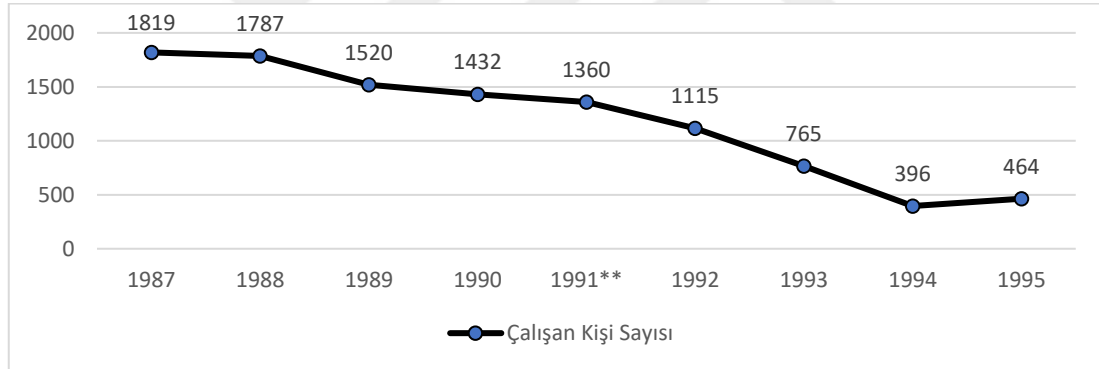
Tablo 14: Amasya Şeker Fabrikası Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Çalışan Kişi Sayısı ve Üretilen Şeker Miktarları

	YILLAR								
	1987	1988	1989	1990	1991**	1992	1993	1994	1995
Çalışan Kişi Sayısı	1.819	1.787	1.520	1.432	1.360	1.115	765	396	464
Üretilen Şeker Miktarı	115.135	77.900	71.559	83.250	61.500	82.750	98.000	38.600	63.700

Kaynak: İSO Dergisi Özel Yayınlarından ve Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.’nin Faaliyet Raporları verilerinden derlenmiştir. (25/06/2019)

Tablo 14’te Amasya Şeker Fabrikasının 1987-1995 yılları arasındaki çalışan kişi sayıları ve üretilen şeker miktarları gösterilmiştir. 1987-1990 yılları arası, Amasya Şeker Fabrikasının özelleştirme öncesine ait verileri, 1992-1995 yılları arası ise Amasya Şeker Fabrikasının özelleştirme sonrasına ait verileri ve 1991 yılı ise Amasya Şeker Fabrikasının özelleştiği yılı ifade etmektedir. Tablo 14’e göre Amasya Şeker Fabrikası 1987-1995 yılları arasında ortalama 1.184 kişi ile çalışılıp ortalama 76.932 ton şeker üretimi gerçekleştirmiştir. Amasya Şeker Fabrikası için 1987-1995 yılları arasında çalışan kişi sayısının en yüksek olduğu yıl 1.819 kişi ile 1987 yılı ve en düşük olduğu yıl ise 396 kişi ile 1994 yılıdır. Amasya Şeker Fabrikası için 1987-1995 yılları arasında üretilen şeker miktarının en yüksek olduğu yıl 115.135 ton ile 1987 yılı ve en düşük olduğu yıl ise 38.600 ton ile 1994 yılıdır.

Şekil 7: Amasya Şeker Fabrikası Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Çalışan Kişi Sayısındaki Değişim

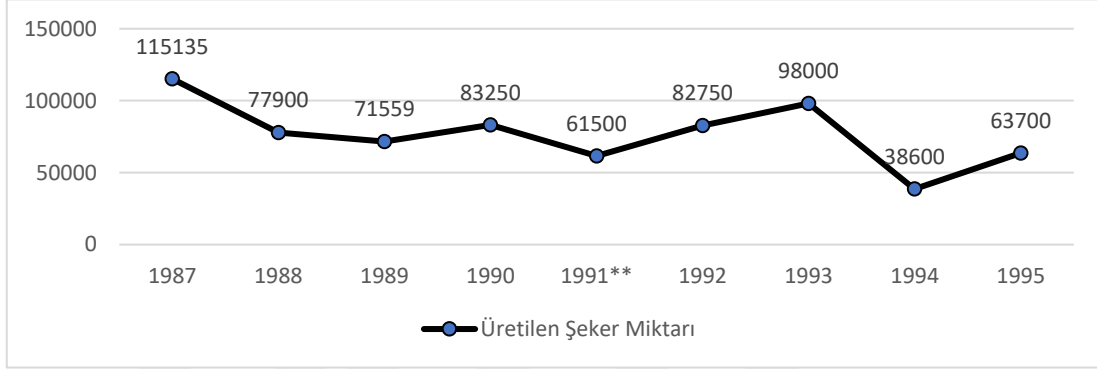

Kaynak: İSO Dergisi Özel Yayınlarından ve Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.’nin Faaliyet Raporları verilerinden derlenmiştir.

Şekil 7’de Amasya Şeker Fabrikasının 1987-1995 yılları arasındaki çalışan kişi sayısındaki değişimleri incelenmiştir. Amasya Şeker Fabrikası 1987-1995 yılları arasında en yüksek çalışan kişi sayısına 1987 yılında ulaşmıştır. Amasya Şeker Fabrikasının 1987-1995 yılları arasında en düşük çalışan sayısı ise 1994 yılıdır. Amasya Şeker Fabrikası 1987-1995 yılları arasında ortalama 1.184 kişi ile çalışmıştır. Amasya Şeker Fabrikasında 1987-1995 yılları arasında bir önceki yıla göre çalışan sayısının arttığı tek yıl sadece 1995 yılıdır. Amasya Şeker Fabrikasının özelleştirildiği

1991 yılından itibaren 1994 yılı hariç genel olarak çalışan işçi sayısında bir azalma görülmektedir.

Şekil 8: Amasya Şeker Fabrikası Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Üretilen Şeker Miktarlarındaki Değişim

Kaynak: İSO Dergisi Özel Yayınlarından ve Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'nin Faaliyet Raporları verilerinden derlenmiştir.

Şekil 8'de Amasya Şeker Fabrikasının 1987-1995 yılları arasında üretilen şeker miktarındaki değişimleri incelenmiştir. Amasya Şeker Fabrikası 1987-1995 yılları arasında en yüksek şeker üretim miktarına 1987 yılında ulaşmıştır. Amasya Şeker Fabrikası 1987-1995 yılları arasında en düşük şeker üretim miktarını ise 1994 yılında gerçekleştirmiştir. Amasya Şeker Fabrikası 1987-1995 yılları arasında ortalama 76.902 ton şeker üretimi gerçekleştirmiştir. Amasya Şeker Fabrikasında 1987-1995 yılları arasında, bir önceki yıla göre şeker üretiminin arttığı yıllar 1990, 1992 1993 ve 1995'tir. Amasya Şeker Fabrikasının özelleştirildiği 1991 yılından itibaren 1994 yılı hariç genel olarak üretilen şeker miktarının arttığı görülmektedir.

Tablo 15: Amasya Şeker Fabrikasının Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Çalışan Kişi Sayısı ve Üretilen Şeker Miktarlarının Bir Önceki Yıla Göre Yüzdesele Değişimi

Yıllar	Çalışan Kişi Sayısı	Üretilen Şeker Miktarı
1988	%-1.75	%-32.34
1989	%-14.94	%-8.13
1990	%-5.78	%+16.33
1991**	%-5.02	%-26.12
1992	%-18.01	%+34.55
1993	%-31.39	%+18.42
1994	%-48.23	%-60.61
1995	%+17.17	%+65.02

Kaynak: İSO Dergisi Özel Yayınlarından ve Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'nin Faaliyet Raporları verilerinden derlenmiştir.

Tablo 15'te 1987-1995 yılları arasında Amasya Şeker Fabrikasındaki çalışan kişi sayısı ile üretilen şeker miktarının bir önceki dönemlere göre yüzdesele değişimi incelenmiştir. 1988 yılında çalışan kişi sayısında %-1.75' lik bir azalmaya karşın üretilen şeker miktarında ise %-32.34'lük bir azalma meydana gelmiştir. 1989 yılında çalışan kişi sayısında %-14.94' lük bir azalmaya karşın üretilen şeker miktarında ise %-8.13'lük bir azalma meydana gelmiştir. 1990 yılında çalışan kişi sayısında %-5.78' lik bir azalmaya karşın üretilen şeker miktarında ise %+16.33'lük bir artış meydana gelmiştir. 1991 yılında çalışan kişi sayısında %-5.02'lik bir azalmaya karşın üretilen şeker miktarında ise %-26.21'lik bir azalma meydana gelmiştir. 1992 yılında çalışan kişi sayısında %-18.01'lik bir azalmaya karşın üretilen şeker miktarında ise %+34.55'lük bir artış meydana gelmiştir. 1993 yılında çalışan kişi sayısında %-31.99' lük bir azalmaya karşın üretilen şeker miktarında ise %+18.42'lik bir artış meydana gelmiştir. 1994 yılında çalışan kişi sayısında %-48.23'lük bir azalmaya karşın üretilen şeker miktarında ise %-60.61'lik bir azalış meydana gelmiştir. 1995 yılında çalışan kişi sayısında %+17.17 'lik bir artışa karşın üretilen şeker miktarında ise %+65.02'lik bir artış meydana gelmiştir.

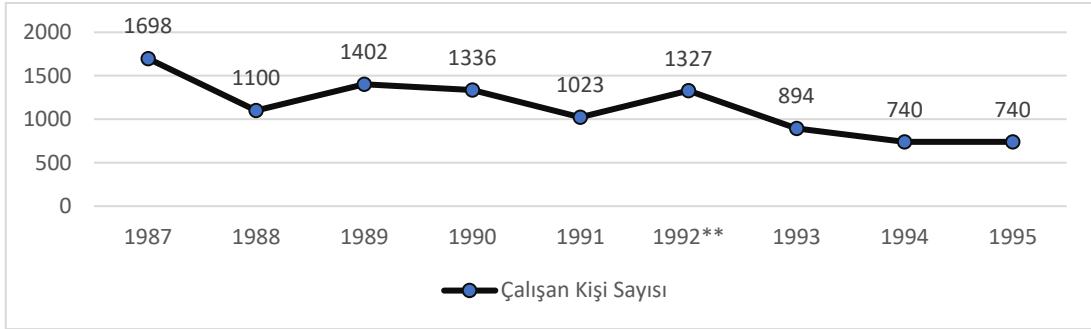
Tablo 16: Kayseri Şeker Fabrikası Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Çalışan Kişi Sayısı ve Üretilen Şeker Miktarları

	YILLAR								
	1987	1988	1989	1990	1991	1992**	1993	1994	1995
Çalışan Kişi Sayısı	1.698	1.100	1.402	1.336	1.023	1.327	894	740	740
Üretilen Şeker Miktarı (Ton)	69.100	49.100	50.300	71.950	83.500	78.350	88.185	72.730	79.951

Kaynak: İSO Dergisi Özel Yayınlarından ve Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'nin Faaliyet Raporları verilerinden derlenmiştir.

Tablo 16'da Kayseri Şeker Fabrikasının 1987-1995 yılları arasındaki çalışan kişi sayıları ve üretilen şeker miktarları gösterilmiştir. 1987-1990 yılları arası, Kayseri Şeker Fabrikasının özelleştirme öncesine ait verileri, 1992-1995 yılları arası ise Kayseri Şeker Fabrikasının özelleştirme sonrasına ait verileri ve 1992 yılı ise Kayseri Şeker Fabrikasının özelleştiği yılı ifade etmektedir. Tablo 16'ya göre Kayseri Şeker Fabrikası 1987-1995 yılları arasında ortalama 1.140 kişi ile çalışılıp ortalama 71.460 ton şeker üretimi gerçekleştirmiştir. Kayseri Şeker Fabrikası için 1987-1995 yılları arasında çalışan kişi sayısının en yüksek olduğu yıl 1.698 kişi ile 1987 yılı ve en düşük olduğu yıl ise 740 kişi ile 1994 ve 1995 yıllarıdır. Kayseri Şeker Fabrikası için 1987-1995 yılları arasında üretilen şeker miktarının en yüksek olduğu yıl 88.185 ton ile 1993 yılı ve en düşük olduğu yıl ise 49.100 ton ile 1988 yılıdır.

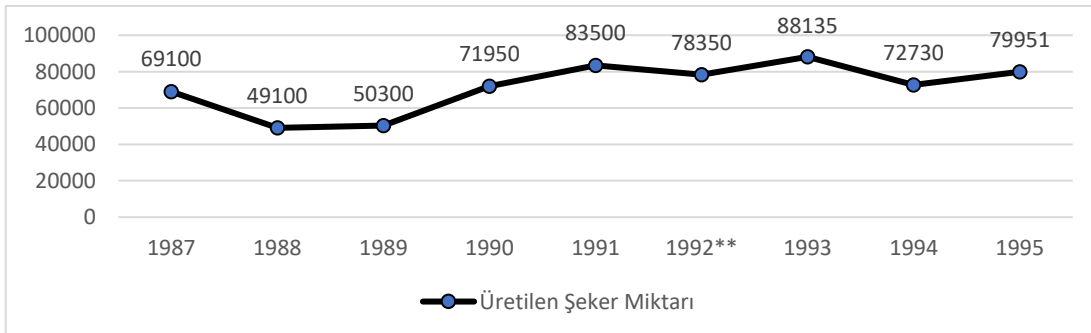
Şekil 9: Kayseri Şeker Fabrikası Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Çalışan Kişi Sayısındaki Değişim

Kaynak: İSO Dergisi Özel Yayınlarından ve Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'nin Faaliyet Raporları verilerinden derlenmiştir.

Şekil 9'da Kayseri Şeker Fabrikasının 1987-1995 yılları arasındaki çalışan kişi sayısındaki değişimleri incelenmiştir. Kayseri Şeker Fabrikası 1987-1995 yılları arasında en yüksek çalışan kişi sayısına 1987 yılında ulaşmıştır. Kayseri Şeker Fabrikasının 1987-1995 yılları arasında en düşük çalışan sayısı ise 1994 ve 1995 yılında çalışmıştır. Kayseri Şeker Fabrikası 1987-1995 yılları arasında ortalama 1.140 kişi ile çalışmıştır. Kayseri Şeker Fabrikasında 1987-1995 yılları arasında bir önceki yıla göre çalışan sayısının arttığı yıllar 1989 ve 1992 yıllarıdır. Kayseri Şeker Fabrikasının özelleştirildiği 1992 yılından itibaren 1995 yılı hariç genel olarak çalışan işçi sayısında bir azalma görülmektedir.

Şekil 10: Kayseri Şeker Fabrikası Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Üretilen Şeker Miktarlarındaki Değişim

Kaynak: İSO Dergisi Özel Yayınlarından ve Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'nin Faaliyet Raporları verilerinden derlenmiştir

Şekil 10’da Kayseri Şeker Fabrikasının 1987-1995 yılları arasında üretilen şeker miktarındaki değişimler incelenmiştir. Kayseri Şeker Fabrikası 1987-1995 yılları arasında en yüksek şeker üretim miktarına 1993 yılında ulaşmıştır. Kayseri Şeker Fabrikası 1987-1995 yılları arasında en düşük şeker üretim miktarını ise 1988 yılında gerçekleştirmiştir. Kayseri Şeker Fabrikası 1987-1995 yılları arasında ortalama 71.460 ton şeker üretimi gerçekleştirmiştir. Kayseri Şeker Fabrikasında 1987-1995 yılları arasında, bir önceki yıla göre şeker üretiminin arttığı yıllar 1989, 1990, 1991, 1993 ve 1995’tir. Kayseri Şeker Fabrikasının özelleştirildiği 1992 yılından itibaren üretilen şeker miktarı bir sene artış bir sene azalış şeklinde devam etmiştir.

Tablo 17: Kayseri Şeker Fabrikasının Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Çalışan Kişi Sayısı ve Üretilen Şeker Miktarlarının Bir Önceki Yıla Göre Yüzdesele Değişimi

Yıllar	Çalışan Kişi Sayısı	Üretilen Şeker Miktarı
1988	%-35.21	%-28.94
1989	%+27.45	%+24.44
1990	%-4.70	%+43.04
1991	%-23.42	%+16.05
1992**	%+29.71	%-6.16
1993	%-32.47	%+12.55
1994	%-17.22	%-17.52
1995	%0	%+9.92

Kaynak: İSO Dergisi Özel Yayınlarından ve Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.’nin Faaliyet Raporları verilerinden derlenmiştir.

Tablo 17’de 1987-1995 yılları arasında Kayseri Şeker Fabrikasındaki çalışan kişi sayısı ile üretilen şeker miktarının bir önceki dönemlere göre yüzdesele değişimi incelenmiştir. 1988 yılında çalışan kişi sayısında %-35.21’lik bir azalmaya karşın üretilen şeker miktarında ise %-28.94’lük bir azalma meydana gelmiştir. 1989 yılında çalışan kişi sayısında %+27.45’lik bir artışa karşın üretilen şeker miktarında ise %+24.44’lük bir artış meydana gelmiştir. 1990 yılında çalışan kişi sayısında %-4.70’lik bir azalmaya karşın üretilen şeker miktarında ise %+43.04’lük bir artış

meydana gelmiştir. 1991 yılında çalışan kişi sayısında %-23.42’lik bir azalmaya karşın üretilen şeker miktarında ise +%16.05’lik bir artış meydana gelmiştir. 1992 yılında çalışan kişi sayısında +%29.71’lik bir artışa karşın üretilen şeker miktarında ise %-6.16’lık bir azalma meydana gelmiştir. 1993 yılında çalışan kişi sayısında %-32.47’lik bir azalmaya karşın üretilen şeker miktarında ise +%12.55’lik bir artış meydana gelmiştir. 1994 yılında çalışan kişi sayısında %-17.22’lik bir azalmaya karşın üretilen şeker miktarında ise %-17.52’lik bir azalış meydana gelmiştir. 1995 yılında çalışan kişi sayısında bir değişim olmamasına karşın üretilen şeker miktarında ise +%9.28’lik bir artış meydana gelmiştir.

Tablo 18: Konya Şeker Fabrikası Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Çalışan Kişi Sayısı ve Üretilen Şeker Miktarları

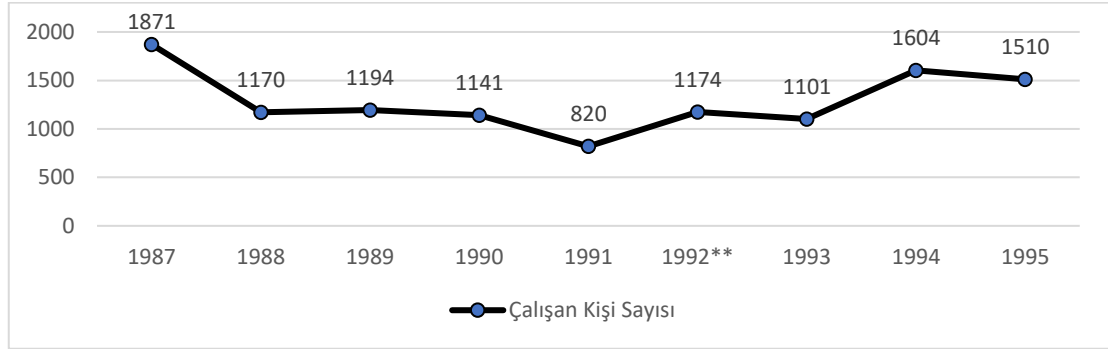
	YILLAR								
	1987	1988	1989	1990	1991	1992**	1993	1994	1995
Çalışan Kişi Sayısı	1.871	1.170	1.194	1.141	1.820	1.174	1.101	1.604	1.510
Üretilen Şeker Miktarı (Ton)	134.850	117.300	100.471	140.150	143.750	146.250	175.700	130.586	131.700

Kaynak: İSO Dergisi Özel Yayınlarından ve Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.’nin Faaliyet Raporları verilerinden derlenmiştir.

Tablo 18’de Konya Şeker Fabrikasının 1987-1995 yılları arasındaki çalışan kişi sayıları ve üretilen şeker miktarları gösterilmiştir. 1987-1990 yılları arası, Konya Şeker Fabrikasının özelleştirme öncesine ait verileri, 1992-1995 yılları arası ise Konya Şeker Fabrikasının özelleştirme sonrasına ait verileri ve 1992 yılı ise Konya Şeker Fabrikasının özelleştiği yılı ifade etmektedir. Tablo 18’e göre Konya Şeker Fabrikası 1987-1995 yılları arasında ortalama 1.398 kişi ile çalışılıp ortalama 135.63 ton şeker üretimi gerçekleştirmiştir. Konya Şeker Fabrikası için 1987-1995 yılları arasında çalışan kişi sayısının en yüksek olduğu yıl 1.871 kişi ile 1987 yılı ve en düşük olduğu

yıl ise 1.101 kişi ile 1993 yılıdır. Konya Şeker Fabrikası için 1987-1995 yılları arasında üretilen şeker miktarının en yüksek olduğu yıl 175.700 ton ile 1993 yılı ve en düşük olduğu yıl ise 100.471 ton ile 1988 yılıdır.

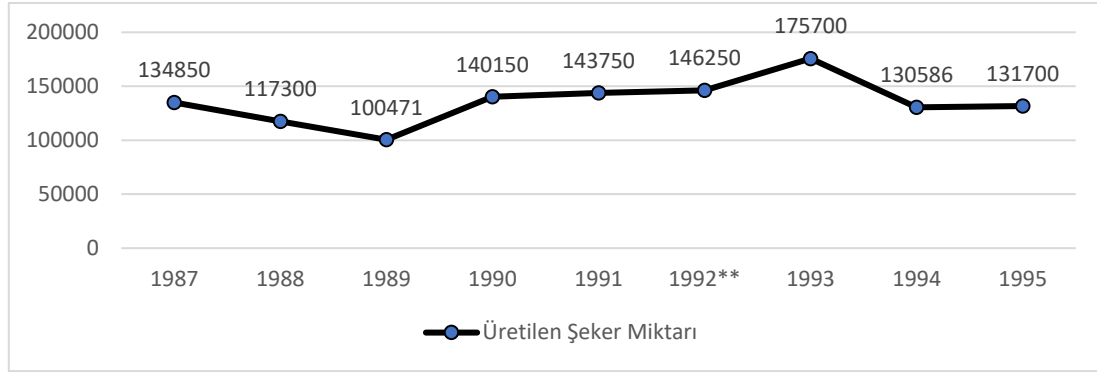
Şekil 11: Konya Şeker Fabrikası Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Çalışan Kişi Sayısındaki Değişim

Kaynak: İSO Dergisi Özel Yayınlarından ve Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'nin Faaliyet Raporları verilerinden derlenmiştir

Şekil 11'de Konya Şeker Fabrikasının 1987-1995 yılları arasındaki çalışan kişi sayısındaki değişimleri incelenmiştir. Konya Şeker Fabrikası 1987-1995 yılları arasında en yüksek çalışan kişi sayısına 1987 yılında ulaşmıştır. Konya Şeker Fabrikasının 1987-1995 yılları arasında en düşük çalışan sayısı ise 1991 yılında çalışmıştır. Konya Şeker Fabrikası 1987-1995 yılları arasında ortalama 1.398 kişi ile çalışmıştır. Konya Şeker Fabrikasında 1987-1995 yılları arasında bir önceki yıla göre çalışan sayısının arttığı yıllar 1992 ve 1994 yıllarıdır. Konya Şeker Fabrikasının özelleştirildiği 1992 yılından itibaren çalışan işçi sayısı bir yıl artıp bir yıl azalmıştır.

Şekil 12: Konya Şeker Fabrikası Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Üretilen Şeker Miktarlarındaki Değişim

Kaynak: İSO Dergisi Özel Yayınlarından ve Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'nin Faaliyet Raporları verilerinden derlenmiştir

Şekil 12’de Konya Şeker Fabrikasının 1987-1995 yılları arasında üretilen şeker miktarındaki değişimleri incelenmiştir. Konya Şeker Fabrikası 1987-1995 yılları arasında en yüksek şeker üretim miktarına 1993 yılında ulaşmıştır. Konya Şeker Fabrikası 1987-1995 yılları arasında en düşük şeker üretim miktarını ise 1989 yılında gerçekleştirmiştir. Konya Şeker Fabrikası 1987-1995 yılları arasında ortalama 135.63 ton şeker üretimi gerçekleştirmiştir. Konya Şeker Fabrikasında 1987-1995 yılları arasında, bir önceki yıla göre şeker üretiminin arttığı yıllar 1990, 1991, 1992, 1993 ve 1995’tir. Konya Şeker Fabrikasının özelleştirildiği 1992 yılından itibaren üretilen şeker miktarı bir sene artış bir sene azalış şeklinde devam etmiştir.

Tablo 19: Konya Şeker Fabrikasının Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Çalışan Kişi Sayısı ve Üretilen Şeker Miktarlarının Bir Önceki Yıla Göre Yüzdesele Değişimi

Yıllar	Çalışan Kişi Sayısı	Üretilen Şeker Miktarı
1988	%-37.46	%-13.01
1989	%+2.05	%-14.34
1990	%-4.43	%+39.49
1991	%+59.50	%+2.56
1992**	%-35.49	%+1.73
1993	%-6.21	%+20.13
1994	%+45.68	%-25.67
1995	%-5.86	%+0,85

Kaynak: İSO Dergisi Özel Yayınlarından ve Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'nin Faaliyet Raporları verilerinden derlenmiştir

Tablo 19'da 1987-1995 yılları arasında Konya Şeker Fabrikasındaki çalışan kişi sayısı ile üretilen şeker miktarının bir önceki dönemlere göre yüzdesele değişimi incelenmiştir. 1988 yılında çalışan kişi sayısında %-37.46'lık bir azalmaya karşın üretilen şeker miktarında ise %-13.01'lik bir azalma meydana gelmiştir. 1989 yılında çalışan kişi sayısında %+2.05'lik bir artışa karşın üretilen şeker miktarında ise %-14.34'lük bir azalış meydana gelmiştir. 1990 yılında çalışan kişi sayısında %-4.43'lük bir azalmaya karşın üretilen şeker miktarında ise %+39.49'luk bir artış meydana gelmiştir. 1991 yılında çalışan kişi sayısında %+59.50'lik bir artışa karşın üretilen şeker miktarında ise %+2.56'lık bir artış meydana gelmiştir. 1992 yılında çalışan kişi sayısında %-35.49'luk bir azalmaya karşın üretilen şeker miktarında ise %+1.73'lük bir artış meydana gelmiştir. 1993 yılında çalışan kişi sayısında %-6.21'lik bir azalmaya karşın üretilen şeker miktarında ise %+20.13'lük bir artış meydana gelmiştir. 1994 yılında çalışan kişi sayısında %+45.68'lik bir artışa karşın üretilen şeker miktarında ise %-25.67'lik bir azalış meydana gelmiştir. 1995 yılında çalışan kişi sayısında %-5.86'lık bir azalmaya karşın üretilen şeker miktarında ise %+0.85'lik bir artış meydana gelmiştir.

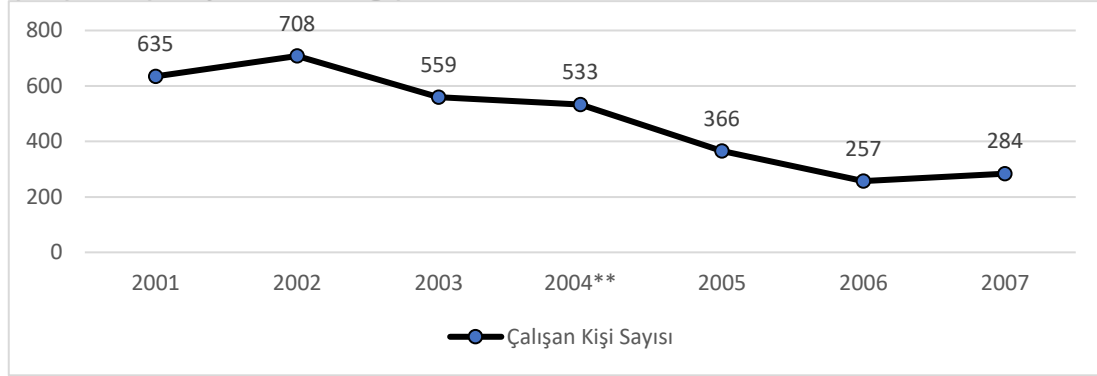
Tablo 20: Kütahya Şeker Fabrikası Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Çalışan Kişi Sayısı ve Üretilen Şeker Miktarları

	Yıllar						
	2001	2002	2003	2004**	2005	2006	2007
Çalışan Kişi Sayısı	635	708	559	533	366	257	284
Üretilen Şeker Miktarı (Ton)	32.940	36.170	30.366	40.012	38.000	27.382	26.940

Kaynak: İSO Dergisi Özel Yayınlarından ve Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'nin Faaliyet Raporları verilerinden derlenmiştir.

Tablo 20’de Kütahya Şeker Fabrikasının 2001-2007 yılları arasındaki çalışan kişi sayıları ve üretilen şeker miktarları gösterilmiştir. 2001-2003 yılları arası, Kütahya Şeker Fabrikasının özelleştirme öncesine ait verileri, 2005-2007 yılları arası ise Kütahya Şeker Fabrikasının özelleştirme sonrasına ait verileri ve 2004 yılı ise Kütahya Şeker Fabrikasının özelleştiği yılı ifade etmektedir. Tablo 20’ye göre Kütahya Şeker Fabrikası 2001-2007 yılları arasında ortalama 477 kişi ile çalışılıp ortalama 33.115 ton şeker üretimi gerçekleştirmiştir. Kütahya Şeker Fabrikası için 2001-2007 yılları arasında çalışan kişi sayısının en yüksek olduğu yıl 708 kişi ile 2002 yılı ve en düşük olduğu yıl ise 257 kişi ile 2006 yılıdır. Kütahya Şeker Fabrikası için 2001-2007 yılları arasında üretilen şeker miktarının en yüksek olduğu yıl 40.012 ton ile 2004 yılı ve en düşük olduğu yıl ise 26.940 ton ile 2007 yılıdır.

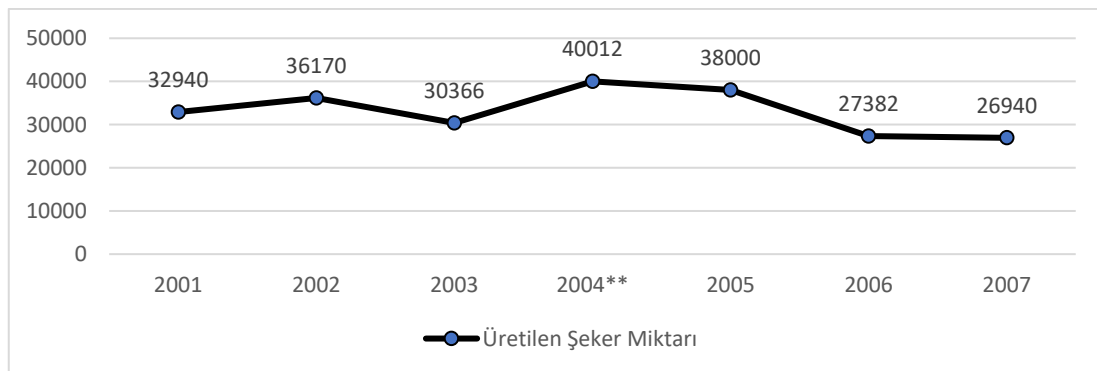
Şekil 13: Kütahya Şeker Fabrikası Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Çalışan Kişi Sayısındaki Değişim

Kaynak: İSO Dergisi Özel Yayınlarından ve Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'nin Faaliyet Raporları verilerinden derlenmiştir.

Şekil 13'te Kütahya Şeker Fabrikasının 2001-2007 yılları arasındaki çalışan kişi sayısındaki değişimleri incelenmiştir. Kütahya Şeker Fabrikası 2001-2007 yılları arasında en yüksek çalışan kişi sayısına 2002 yılında ulaşmıştır. Kütahya Şeker Fabrikasının 2001-2007 yılları arasında en düşük çalışan sayısı ise 1991 yılında çalışmıştır. Kütahya Şeker Fabrikası 2001-2007 yılları arasında ortalama 477 kişi ile çalışmıştır. Kütahya Şeker Fabrikasında 2001-2007 yılları arasında bir önceki yıla göre çalışan sayısının arttığı yıllar 2002 ve 2007 yıllarıdır. Kütahya Şeker Fabrikasının özelleştirildiği 2004 yılından itibaren çalışan işçi sayısı genel olarak azalmıştır.

Şekil 14: Kütahya Şeker Fabrikası Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Üretilen Şeker Miktarlarındaki Değişim

Kaynak: İSO Dergisi Özel Yayınlarından ve Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'nin Faaliyet Raporları verilerinden derlenmiştir.

Şekil 14'te Kütahya Şeker Fabrikasının 2001-2007 yılları arasında üretilen şeker miktarındaki değişimleri incelenmiştir. Kütahya Şeker Fabrikası 2001-2007 yılları arasında en yüksek şeker üretim miktarına 2004 yılında ulaşmıştır. Kütahya Şeker Fabrikası 2001-2007 yılları arasında en düşük şeker üretim miktarını ise 2007 yılında gerçekleştirmiştir. Kütahya Şeker Fabrikası 2001-2007 yılları arasında ortalama 33.115 ton şeker üretimi gerçekleştirmiştir. Kütahya Şeker Fabrikasında 2001-2007 yılları arasında, bir önceki yıla göre şeker üretiminin arttığı yıllar 2002 ve 2004'tür. Kütahya Şeker Fabrikasının özelleştirildiği 2004 yılından itibaren üretilen şeker miktarı sürekli azalarak devam etmiştir.

Tablo 21: Kütahya Şeker Fabrikasının Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Çalışan Kişi Sayısı ve Üretilen Şeker Miktarlarının Bir Önceki Yıla Göre Yüzdesele Değişimi

Yıllar	Çalışan Kişi Sayısı	Üretilen Şeker Miktarı
2002	%+11.49	%+9.80
2003	%-21.04	%-16.04
2004**	%-4.65	%+5.29
2005	%-31.33	%-5.02
2006	%-29.78	%-27.94
2007	%+10.50	%-1.61

Kaynak: İSO Dergisi Özel Yayınlarından ve Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'nin Faaliyet Raporları verilerinden derlenmiştir

Tablo 19'da 2002-2007 yılları arasında Kütahya Şeker Fabrikasındaki çalışan kişi sayısı ile üretilen şeker miktarının bir önceki dönemlere göre yüzdesele değişimi incelenmiştir. 2002 yılında çalışan kişi sayısında %+11.49'luk bir artışa karşın üretilen şeker miktarında ise %+9.80'lik bir artış meydana gelmiştir. 2003 yılında çalışan kişi sayısında %-21.04'lük bir azalmaya karşın üretilen şeker miktarında ise %-16.04'lük bir azalış meydana gelmiştir. 2004 yılında çalışan kişi sayısında %-4.61'lik bir azalmaya karşın üretilen şeker miktarında ise %+5.29'luk bir artış meydana gelmiştir. 2005 yılında çalışan kişi sayısında %-31.33'lük bir azalmaya karşın üretilen şeker miktarında ise %-5.02'lik bir azalma meydana gelmiştir. 2006 yılında çalışan kişi

sayısında %-29.78'lik bir azalmaya karşın üretilen şeker miktarında ise %-27.94'lük bir azalma meydana gelmiştir. 2007 yılında çalışan kişi sayısında %+10.50'lik bir artışa karşın üretilen şeker miktarında ise %-1.61'lik bir azalma meydana gelmiştir.

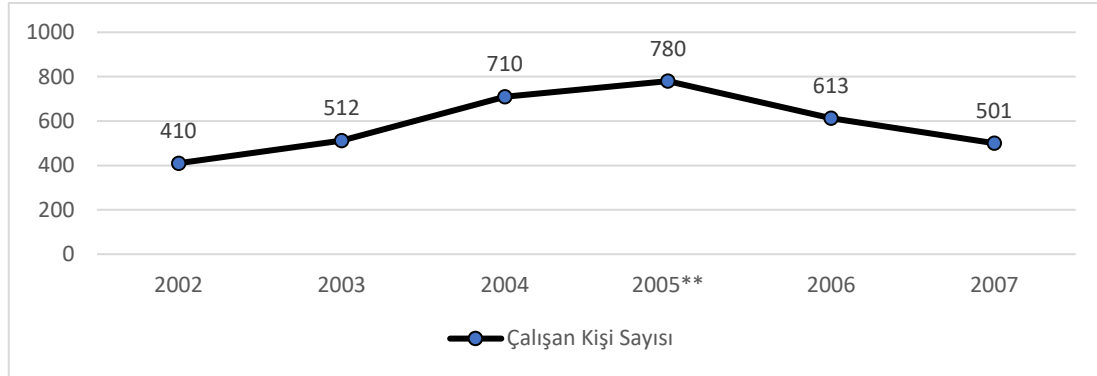
Tablo 22: Adapazarı Şeker Fabrikası Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Çalışan Kişi Sayısı ve Üretilen Şeker Miktarları

	Yıllar					
	2002	2003	2004	2005**	2006	2007
Çalışan Kişi Sayısı	410	512	710	780	613	501
Üretilen Şeker Miktarı (Ton)	29.123	19.342	21.810	20.500	19.702	18.750

Kaynak: İSO Dergisi Özel Yayınlarından ve Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'nin Faaliyet Raporları verilerinden derlenmiştir

Tablo 22'de Adapazarı Şeker Fabrikasının 2002-2007 yılları arasındaki çalışan kişi sayıları ve üretilen şeker miktarları gösterilmiştir. 2002-2004 yılları arası, Adapazarı Şeker Fabrikasının özelleştirme öncesine ait verileri, 2006-2007 yılları arası ise Adapazarı Şeker Fabrikasının özelleştirme sonrasına ait verileri ve 2005 yılı ise Adapazarı Şeker Fabrikasının özelleştiği yılı ifade etmektedir. Tablo 22'ye göre Adapazarı Şeker Fabrikası 2002-2007 yılları arasında ortalama 587 kişi ile çalışılıp ortalama 21.537 ton şeker üretimi gerçekleştirmiştir. Adapazarı Şeker Fabrikası için 2002-2007 yılları arasında çalışan kişi sayısının en yüksek olduğu yıl 780 kişi ile 2005 yılı ve en düşük olduğu yıl ise 410 kişi ile 2002 yılıdır. Adapazarı Şeker Fabrikası için 2002-2007 yılları arasında üretilen şeker miktarının en yüksek olduğu yıl 29.123 ton ile 2002 yılı ve en düşük olduğu yıl ise 18.750 ton ile 2007 yılıdır.

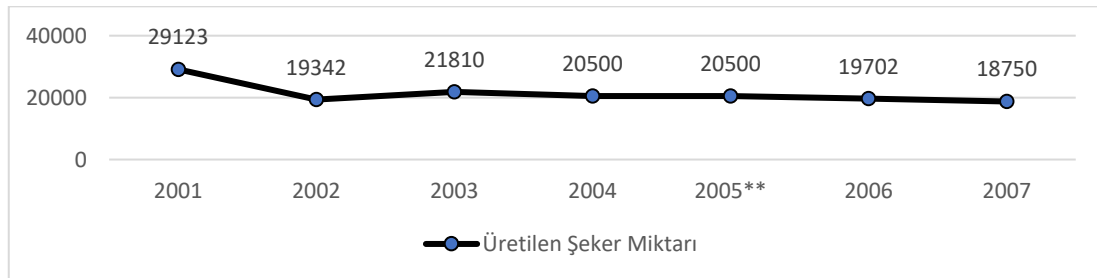
Şekil 15: Adapazarı Şeker Fabrikası Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Çalışan Kişi Sayısındaki Değişim

Kaynak: İSO Dergisi Özel Yayınlarından ve Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.’nin Faaliyet Raporları verilerinden derlenmiştir.

Şekil 15’te Adapazarı Şeker Fabrikasının 2002-2007 yılları arasındaki çalışan kişi sayısındaki değişimleri incelenmiştir. Adapazarı Şeker Fabrikası 2002-2007 yılları arasında en yüksek çalışan kişi sayısına 2005 yılında ulaşmıştır. Adapazarı Şeker Fabrikasının 2002-2007 yılları arasında en düşük çalışan sayısı ise 2002 yılında çalışmıştır. Adapazarı Şeker Fabrikası 2002-2007 yılları arasında ortalama 587 kişi ile çalışmıştır. Adapazarı Şeker Fabrikasında 2002-2007 yılları arasında bir önceki yıla göre çalışan sayısının arttığı yıllar 2003, 2004 ve 2005 yıllarıdır. Adapazarı Şeker Fabrikasının özelleştirildiği 2005 yılından itibaren çalışan işçi sayısı genel olarak azalmıştır.

Şekil 16: Adapazarı Şeker Fabrikası Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Üretilen Şeker Miktarlarındaki Değişim

Kaynak: İSO Dergisi Özel Yayınlarından ve Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.’nin Faaliyet Raporları verilerinden derlenmiştir.

Şekil 16’da Adapazarı Şeker Fabrikasının 2001-2007 yılları arasında üretilen şeker miktarındaki değişimleri incelenmiştir. Adapazarı Şeker Fabrikası 2001-2007 yılları arasında en yüksek şeker üretim miktarına 2001 yılında ulaşmıştır. Adapazarı Şeker Fabrikası 2001-2007 yılları arasında en düşük şeker üretim miktarını ise 2007 yılında gerçekleştirmiştir. Adapazarı Şeker Fabrikası 2001-2007 yılları arasında ortalama 21.537 ton şeker üretimi gerçekleşmiştir. Adapazarı Şeker Fabrikasında 2001-2007 yılları arasında, bir önceki yıla göre şeker üretiminin arttığı yıl 2003’tür. Adapazarı Şeker Fabrikasının özelleştirildiği 2005 yılından itibaren üretilen şeker miktarı sürekli azalarak devam etmiştir.

Tablo 23: Adapazarı Şeker Fabrikasının Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Çalışan Kişi Sayısı ve Üretilen Şeker Miktarlarının Bir Önceki Yıla Göre Yüzdesele Değişimi

Yıllar	Çalışan Kişi Sayısı	Üretilen Şeker Miktarı
2003	%+24.87	%-33.58
2004	%+38.67	%+12.75
2005**	%+9.85	%-6.00
2006	%-21.41	%-3.89
2007	%-18.27	%-4.83

Kaynak: İSO Dergisi Özel Yayınlarından ve Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.’nin Faaliyet Raporları verilerinden derlenmiştir

Tablo 23’te 2003-2007 yılları arasında Adapazarı Şeker Fabrikasındaki çalışan kişi sayısı ile üretilen şeker miktarının bir önceki dönemlere göre yüzdesele değişimi incelenmiştir. 2003 yılında çalışan kişi sayısında %+24.87’lik bir artışa karşın üretilen şeker miktarında ise %-33.58’lik bir azalma meydana gelmiştir. 2004 yılında çalışan kişi sayısında %+38.67’lik bir artışa karşın üretilen şeker miktarında ise %+12.75’lik bir artış meydana gelmiştir. 2005 yılında çalışan kişi sayısında %+9.85’lik bir artışa karşın üretilen şeker miktarında ise %-6.00’luk bir azalma meydana gelmiştir. 2006 yılında çalışan kişi sayısında %-21.41’lik bir azalmaya karşın üretilen şeker miktarında ise %-3.89’luk bir azalma meydana gelmiştir. 2007 yılında çalışan kişi sayısında %-

18.27'lik bir azalmaya karşın üretilen şeker miktarında ise %-4.83'lük bir azalma meydana gelmiştir.

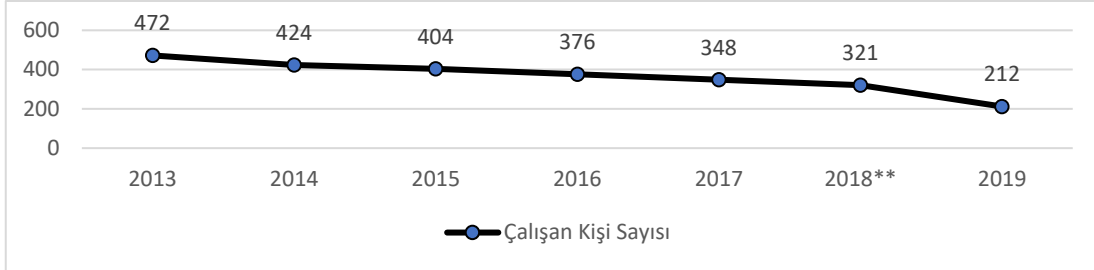
Tablo 24: Erzurum Şeker Fabrikası Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Çalışan Kişi Sayısı ve Üretilen Şeker Miktarları

	Yıllar						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018**	2019
Çalışan Kişi Sayısı	472	424	404	376	348	321	212
Üretilen Şeker Miktarı (Ton)	26.895	26.040	28.238	25.650	41.590	46.500	37.000

Kaynak: Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. ve Erzurum Şeker Fabrikası Muhasebe Verilerinden Derlenmiştir.

Tablo 24'te Erzurum Şeker Fabrikasının 2013-2019 yılları arasındaki çalışan kişi sayıları ve üretilen şeker miktarları gösterilmiştir. 2013-2017 yılları arası, Erzurum Şeker Fabrikasının özelleştirme öncesine ait verileri, 2019 yılı arası ise Erzurum Şeker Fabrikasının özelleştirme sonrasına ait verileri ve 2018 yılı ise Erzurum Şeker Fabrikasının özelleştiği yılı ifade etmektedir. Tablo 24'e göre Erzurum Şeker Fabrikası 2013-2019 yılları arasında ortalama 365 kişi ile çalışılıp ortalama 33.130 ton şeker üretimi gerçekleştirmiştir. Erzurum Şeker Fabrikası için 2013-2019 yılları arasında çalışan kişi sayısının en yüksek olduğu yıl 472 kişi ile 2013 yılı ve en düşük olduğu yıl ise 212 kişi ile 2019 yılıdır. Erzurum Şeker Fabrikası için 2013-2019 yılları arasında üretilen şeker miktarının en yüksek olduğu yıl 46.500 ton ile 2018 yılı ve en düşük olduğu yıl ise 25.650 ton ile 2016 yılıdır.

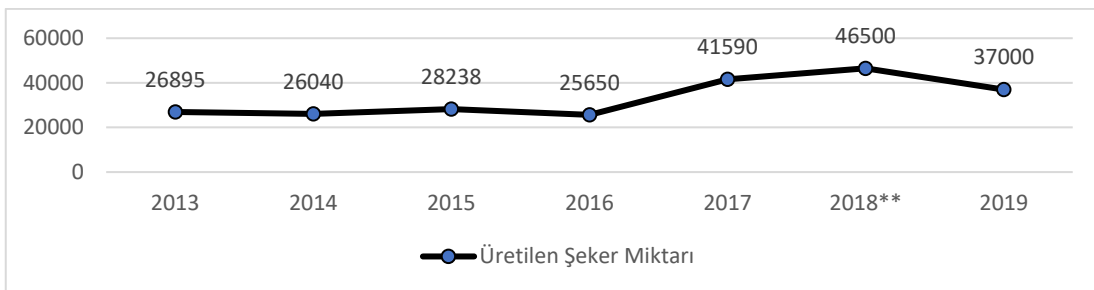
Şekil 17: Erzurum Şeker Fabrikası Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Çalışan Kişi Sayısındaki Değişim

Kaynak: Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. ve Erzurum Şeker Fabrikası Muhasebe Verilerinden Derlenmiştir.

Şekil 17’de Erzurum Şeker Fabrikasının 2013-2019 yılları arasındaki çalışan kişi sayısındaki değişimleri incelenmiştir. Erzurum Şeker Fabrikası 2013-2019 yılları arasında en yüksek çalışan kişi sayısına 2013 yılında ulaşmıştır. Erzurum Şeker Fabrikasının 2013-2019 yılları arasında en düşük çalışan sayısı ise 2019 yılında çalışmıştır. Erzurum Şeker Fabrikası 2013-2019 yılları arasında ortalama 365 kişi ile çalışmıştır. Erzurum Şeker Fabrikasında 2013-2019 yılları arasında bir önceki yıla göre çalışan sayısının arttığı yıl yoktur. Erzurum Şeker Fabrikasında 2013-2019 yılları arasında bir önceki yıla göre çalışan sayısının sürekli azalmıştır. Erzurum Şeker Fabrikasının özelleştirildiği 2018 yılından itibaren de çalışan işçi sayısı ilk sene (2019) için azalmıştır.

Şekil 18: Erzurum Şeker Fabrikası Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Üretilen Şeker Miktarlarındaki Değişim

Kaynak: Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. ve Erzurum Şeker Fabrikası Muhasebe Verilerinden Derlenmiştir.

Şekil 18’de Erzurum Şeker Fabrikasının 2013-2019 yılları arasında üretilen şeker miktarındaki değişimleri incelenmiştir. Erzurum Şeker Fabrikası 2013-2019 yılları arasında en yüksek şeker üretim miktarına 2018 yılında ulaşmıştır. Erzurum Şeker Fabrikası 2013-2019 yılları arasında en düşük şeker üretim miktarını ise 2016 yılında gerçekleştirmiştir. Erzurum Şeker Fabrikası 2013-2019 yılları arasında ortalama 33.130 ton şeker üretimi gerçekleşmiştir. Erzurum Şeker Fabrikasında 2013-2019 yılları arasında, bir önceki yıla göre şeker üretiminin arttığı yıllar 2015, 2017 ve 2018’dir. Erzurum Şeker Fabrikasının özelleştirildiği 2018 yılından itibaren üretilen şeker miktarı ilk sene (2019) için azalmıştır.

Tablo 25: Erzurum Şeker Fabrikasının Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Çalışan Kişi Sayısı ve Üretilen Şeker Miktarlarının Bir Önceki Yıla Göre Yüzdesele Değişimi

Yıllar	Çalışan Kişi Sayısı	Üretilen Şeker Miktarı
2014	%-10.16	%-3.17
2015	%-4.71	%+8.44
2016	%-6.93	%-9.16
2017	%-7.44	%+62.14
2018**	%-7.75	%+1.02
2019	%-33.95	%-20.43

Kaynak: Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. ve Erzurum Şeker Fabrikası Muhasebe Verilerinden Derlenmiştir.

Tablo 25’te 2014-2019 yılları arasında Erzurum Şeker Fabrikasındaki çalışan kişi sayısı ile üretilen şeker miktarının bir önceki dönemlere göre yüzdesele değişimi incelenmiştir. 2014 yılında çalışan kişi sayısında %-10.16’lık bir azalmaya karşın üretilen şeker miktarında ise %-3.17 bir azalma meydana gelmiştir. 2015 yılında çalışan kişi sayısında %-4.71’lik bir azalmaya karşın üretilen şeker miktarında ise %+8.44’lük bir artış meydana gelmiştir. 2016 yılında çalışan kişi sayısında %-6.93’lük bir azalmaya karşın üretilen şeker miktarında ise %-9.16’lık bir azalma meydana gelmiştir. 2017 yılında çalışan kişi sayısında %-7.44’lük bir azalmaya karşın üretilen şeker miktarında ise %+62.14’lük bir artış meydana gelmiştir. 2018 yılında çalışan kişi

sayısında %-7.75'lik bir azalmaya karşın üretilen şeker miktarında ise +%1.02'lik bir artış meydana gelmiştir. 2019 yılında çalışan kişi sayısında %-33.95'lik bir azalmaya karşın üretilen şeker miktarında ise %-20.43'lük bir azalma meydana gelmiştir.

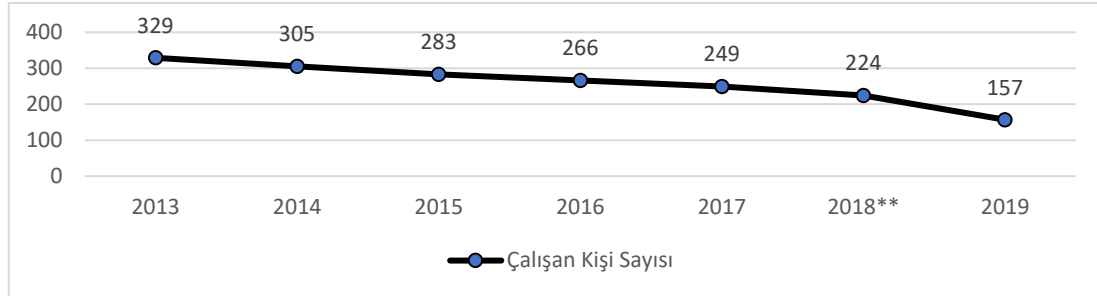
Tablo 26: Erzincan Şeker Fabrikası Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Çalışan Kişi Sayısı ve Üretilen Şeker Miktarları

	Yıllar						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018**	2019
Çalışan Kişi Sayısı	329	305	283	266	249	224	157
Üretilen Şeker Miktarı (Ton)	20.050	24.140	25.627	22.785	27.560	28.080	21.333

Kaynak: Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. ve Erzincan Şeker Fabrikası Muhasebe Verilerinden Derlenmiştir.

Tablo 26'da Erzincan Şeker Fabrikasının 2013-2019 yılları arasındaki çalışan kişi sayıları ve üretilen şeker miktarları gösterilmiştir. 2013-2017 yılları arası, Erzincan Şeker Fabrikasının özelleştirme öncesine ait verileri, 2019 yılı arası ise Erzincan Şeker Fabrikasının özelleştirme sonrasına ait verileri ve 2018 yılı ise Erzincan Şeker Fabrikasının özelleştiği yılı ifade etmektedir. Tablo 26'ya göre Erzincan Şeker Fabrikası 2013-2019 yılları arasında ortalama 259 kişi ile çalışılıp ortalama 24.225 ton şeker üretimi gerçekleştirmiştir. Erzincan Şeker Fabrikası için 2013-2019 yılları arasında çalışan kişi sayısının en yüksek olduğu yıl 329 kişi ile 2013 yılı ve en düşük olduğu yıl ise 157 kişi ile 2019 yılıdır. Erzincan Şeker Fabrikası için 2013-2019 yılları arasında üretilen şeker miktarının en yüksek olduğu yıl 28.080 ton ile 2018 yılı ve en düşük olduğu yıl ise 20.050 ton ile 2013 yılıdır.

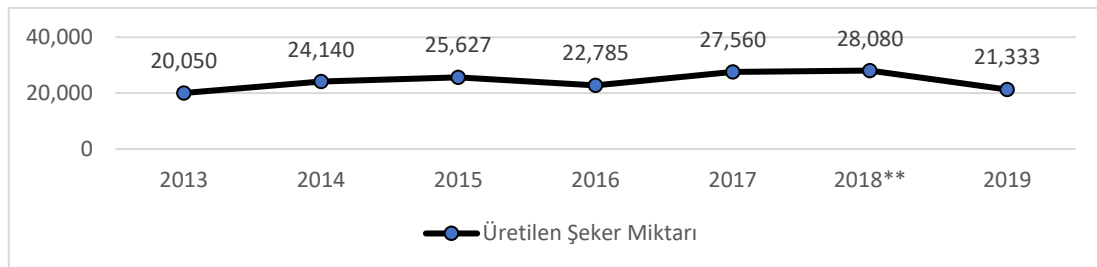
Şekil 19: Erzincan Şeker Fabrikası Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Çalışan Kişi Sayısındaki Değişim

Kaynak: Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. ve Erzincan Şeker Fabrikası Muhasebe Verilerinden Derlenmiştir.

Şekil 19’da Erzincan Şeker Fabrikasının 2013-2019 yılları arasındaki çalışan kişi sayısındaki değişimleri incelenmiştir. Erzincan Şeker Fabrikası 2013-2019 yılları arasında en yüksek çalışan kişi sayısına 2013 yılında ulaşmıştır. Erzincan Şeker Fabrikasının 2013-2019 yılları arasında en düşük çalışan sayısı ise 2019 yılında çalışmıştır. Erzincan Şeker Fabrikası 2013-2019 yılları arasında ortalama 259 kişi ile çalışmıştır. Erzincan Şeker Fabrikasında 2013-2019 yılları arasında bir önceki yıla göre çalışan sayısının arttığı yıl yoktur. Erzincan Şeker Fabrikasında 2013-2019 yılları arasında bir önceki yıla göre çalışan sayısının sürekli azalmıştır. Erzincan Şeker Fabrikasının özelleştirildiği 2018 yılından itibaren de çalışan işçi sayısı ilk sene (2019) için azalmıştır.

Şekil 20: Erzincan Şeker Fabrikası Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Üretilen Şeker Miktarlarındaki Değişim

Kaynak: Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. ve Erzincan Şeker Fabrikası Muhasebe Verilerinden Derlenmiştir.

Şekil 20’de Erzincan Şeker Fabrikasının 2013-2019 yılları arasında üretilen şeker miktarındaki değişimleri incelenmiştir. Erzincan Şeker Fabrikası 2013-2019 yılları arasında en yüksek şeker üretim miktarına 2018 yılında ulaşmıştır. Erzincan Şeker Fabrikası 2013-2019 yılları arasında en düşük şeker üretim miktarını ise 2013 yılında gerçekleştirmiştir. Erzincan Şeker Fabrikası 2013-2019 yılları arasında ortalama 24.225 ton şeker üretimi gerçekleşmiştir. Erzincan Şeker Fabrikasında 2013-2019 yılları arasında, bir önceki yıla göre şeker üretiminin arttığı yıllar 2014, 2015, 2017 ve 2018’dir. Erzincan Şeker Fabrikasının özelleştirildiği 2018 yılından itibaren üretilen şeker miktarı ilk sene (2019) için azalmıştır.

Tablo 27: Erzincan Şeker Fabrikasının Özelleştirme Öncesi ve Sonrasına Ait Çalışan Kişi Sayısı ve Üretilen Şeker Miktarlarının Bir Önceki Yıla Göre Yüzdesele Değişimi

Yıllar	Çalışan Kişi Sayısı	Üretilen Şeker Miktarı
2014	%-7.29	%+20.39
2015	%-7.21	%+6.15
2016	%-6.00	%-11.08
2017	%-6.39	%+20.95
2018**	%-10.04	%+1.88
2019	%-29.91	%-24.02

Kaynak: Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. ve Erzincan Şeker Fabrikası Muhasebe Verilerinden Derlenmiştir

Tablo 27’de 2014-2019 yılları arasında Erzincan Şeker Fabrikasındaki çalışan kişi sayısı ile üretilen şeker miktarının bir önceki dönemlere göre yüzdesele değişimi incelenmiştir. 2014 yılında çalışan kişi sayısında %-7.29’luk bir azalmaya karşın üretilen şeker miktarında ise %+20.39’luk bir artış meydana gelmiştir. 2015 yılında çalışan kişi sayısında %-7.21’lik bir azalmaya karşın üretilen şeker miktarında ise %+6.15’lik bir artış meydana gelmiştir. 2016 yılında çalışan kişi sayısında %-6.00’lük bir azalmaya karşın üretilen şeker miktarında ise %-11.08’lik bir azalma meydana gelmiştir. 2017 yılında çalışan kişi sayısında %-6.39’luk bir azalmaya karşın üretilen şeker miktarında ise %+20.95’lik bir artış meydana gelmiştir. 2018 yılında çalışan kişi

sayısında %-10.04'lük bir azalmaya karşın üretilen şeker miktarında ise %+1.88'lik bir artış meydana gelmiştir. 2019 yılında çalışan kişi sayısında %-29.91'lik bir azalmaya karşın üretilen şeker miktarında ise %-24.02'lik bir azalma meydana gelmiştir.

SONUÇ

Dünya’da özelleştirme uygulamaları özellikle 1970’li yıllardan itibaren görülmeye başlanmıştır. Önceleri İngiltere ve Amerika’da yapılan özelleştirmeler, daha sonraları Doğu Avrupa ülkeleri ve gelişmekte olan ülkelerde de uygulanmaya başlanmıştır. Kapitalizmin, 20’nci yüzyılda, çeşitli devresel ve bölgesel krizler yanında, iki büyük ve kapsamlı bunalım yaşadığı bilinmektedir. Bunlardan birincisi 1929’da ikincisi ise 1970’li yılların ortalarına doğru ortaya çıkmıştır. 1929 Dünya Ekonomik bunalımından şiddetle etkilenen sistemin yeniden inşasında, kamu girişimciliği bir çözüm olarak öne atılmıştır. Gerçekten de 1929 ekonomik bunalımı, en aşırı liberal ekonomi yanlılarını bile, piyasa mekanizmasının ekonomiye kendiliğinden ve dengeli biçimde yön vereceği konusunda kuşkuya düşürmüştür.

Keynesyenlere ait olan ve bunalımdan çıkmanın bir yolunun da talep doğurucu kamu harcamalarının arttırılması görüşü bu gelişmeleri hızlandırmıştır. Bu tür gelişmelere geçici olarak bakılsa da ikinci dünya savaşından sonra kamu girişimciliği fikri hep ön planda olmuştur. Savaş sonrasında, Avrupa ülkelerinin çoğunda yaygın bir şekilde uygulanan ekonomiyi devlet eliyle canlandırma girişimleri, devlet mekanizmasının toplumsal örgütlenme içindeki yerinin yeni baştan gözden geçirilmesine ve sosyal refah devleti kavramının yerleşmesine yol açmıştır. Böylece, bütün vatandaşların refahının devlet tarafından üstlenildiği bir yapı söz konusu olmuş ve devletin ekonomik hayattaki yeri ve önemi artmıştır. 1970’li yılların ortalarında ortaya çıkan stagflasyonla birlikte, uygulanan ekonomi politikaları ve bunların dayandığı teorik temeller hakkında ciddi tereddütler doğmaya başlamıştır. 1929’da başlayan gelişmelerin tam tersi bir hareketin ortaya çıktığı görülmektedir. Verimli ve etkin çalışmayan, doğal monopol olmanın avantajlarını verimsiz bir yapılanma için gerekçe sayan, politik etkilenmeye açık bulunan ve en önemlisi de kamu açıklarının en temel sebebi olarak kabul edilen kamu teşebbüsleri, bunalımın suçlusu olarak görülmüştür.

Kamuya ait işletmelerinin özelleştirilmesi İngiltere’de, 1970’li yılların sonlarından itibaren başlamış ve diğer ülkeleri de etkileyerek hızla gelişerek yaygınlaşmıştır. Özelleştirme uygulamalarının diğer ülkelerde de hız kazanmasının

sebeplerinden biri de devletin ana sanayi kollarındaki kontrolün özel işletmeciliği sınırlandırmasıdır.1989 yılında Berlin duvarının çökmesi, soğuk savaşın sona ermesi ve merkezi planlı ekonomiler ile kamu teşebbüslerinin, yerini piyasa ekonomisine ve özel teşebbüse devrettiği yeni bir ekonomik düzenin de başlangıç işareti olmuştur. Özelleştirme hareketlerine Doğu ve Batı Avrupa Ülkeleri, ABD, Güney Asya Ülkeleri ve diğer gelişmekte olan ülkeler de katılmışlardır. Kamu sektörünün yükünü hafifletmek amacıyla Batı Avrupa Ülkeleri, Doğu Avrupa Ülkeleri, ABD ve gelişmekte olan ülkeler özelleştirme faaliyetlerini hızlandırmak için yasal uygulamaları yürürlüğe koymuşlardır.

Türkiye’de 1980 sonrası etkisini iyice hissettiren Neo-Klasik iktisadi akım ile devletin ekonomideki ağırlığı azaltılmış, onun yerine piyasa ekonomisinin hâkim olduğu bir düzen oluşmuştur. Türkiye de bu sürece uyum sağlamış ve 24 Ocak 1980 Kararları sonrası serbest piyasa fikri benimsenerek, 1923’ ten itibaren gerçekleştirilmek istenen sanayi kesiminin geliştirme düşüncesi sonuç vermeye başlamış, böylece özelleştirme işlemleri hız kazanmıştır.

Türkiye’de özelleştirme çabaları doğrultusunda yapılan ilk girişim 29.2.1984 tarih ve 2983 sayılı kanununun yürürlüğe girmesiyle gerçekleşmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında kalkınma sürecini başlatacak özel teşebbüs gücünün yetersizliği, kamunun çeşitli alanlara girmesini gerektirmiştir. Dünya ekonomisindeki gelişmelere paralel olarak, Türkiye ekonomisinde yeniden yapılanmaya gidilmiştir. Özelleştirme konusunda belirlenen amaçlardan birinci, ekonomide piyasa kurallarına işlerlik kazandırmak ikincisi ise mikro düzeydeki müdahaleler yerine makro düzeydeki politikalar ile, aynı endüstrideki işletmelere eşit rekabet şartları sağlamaktır. Bu ise, mühadaleci ekonomiden liberal ekonomiye geçilmesi ve KİT’lerin bütçe üzerindeki yüklerinin hafifletilerek sadece sosyal yükümlülüklerin bütçeden karşılanması ile mümkün olabilecektir. Özelleştirmede, şirketlerin niteliklerine göre geçici, kısmen veya tamamen özelleştirme yöntemleri kullanılmaktadır. Türkiye’de uygulanan programda ağırlıklı olarak tamamen özelleştirme, halka arz, gecikmeli halka arz veya blok satış biçiminde yapılmaktadır. Ülkemizde yürütülmekte olan özelleştirme programı doğrultusunda, 1985 yılından itibaren kamuya ait veya kamu payı bulunan

bir çok kuruluş özelleştirme kapsamına alınmış ve kuruluşlardan bir kısmı, blok satış, halka arz ve her iki yöntemin kombinasyonu veya varlık satışı biçiminde özelleştirme işlemi gerçekleştirilmiştir. Türkiye’de 1980 sonrası dönemlerde hükümetler iç ve dış borçları kapatmak için sık sık özelleştirme yoluna başvurmuşlardır. Kısa vadede borç yükünün azaltılmasına yarayan özelleştirme, uzun vadede kalıcı bir çözüm olamamıştır.

Devletin ekonomiye doğrudan müdahalesi olarak ortaya çıkan KİT’ler az gelişmiş ülkelerde bağımsızlık anlamında devletleştirmeler biçiminde ya da doğrudan devletler tarafından kurulmuşlardır. Türkiye’de KİT’ler 1933 yılından itibaren liberal ekonomi politikasının yerini devletçilik politikasının almasıyla bir sistem olarak kurulmaya başlamıştır. KİT’lerin ortaya çıkmasında ve giderek ekonomide kendisini yer bulmasının sebeplerinden bazıları; özel sermayenin yetersiz olması, dışa dönük ekonominin yetersiz olması, sosyo-ekonomik ortamın üretimden çok ticaret ve spekülasyonu özendirici durumda olması, özel sermayenin yerine getiremeyeceği büyük kaynak gerektiren projelerin oluşturulma zorunluluğu ve teknolojik düzey ve örgütsel yetersizliklerdir. Sayılan nedenlerden de anlaşılacağı gibi, Türkiye’de "devletçiliğin" gündeme gelmesi ideolojik olmaktan çok zorunluluktan kaynaklanmıştır. Türkiye’de sanayinin ve ekonomik alt yapının oluşmasında, bölgelerarası dengesizliklerin giderilmesinde KİT’lerin katkısı oldukça fazladır.

Türkiye’de KİT’ler içerisinde bulunan ve özelleştirme uygulamaları içinde sürekli var olan Türkiye Şeker Fabrikaları Türkiye gündemini uzun süredir meşgul etmektedir. Osmanlı İmparatorluğu zamanında küçük teşebbüslerle kurulan ancak gerçek anlamdaki kurumsallaşma sürecine Cumhuriyet yıllarında devlet desteğiyle adım atan şeker fabrikaları gerek Cumhuriyet’in ilk dönemlerinde gerekse çok partili dönemde devletin önem verdiği kuruluşlardan biri olmuştur. Nüfus artışıyla değişen talebe bağlı olarak sayıları yıldan yıla artan şeker şFabrikaları, 20. yüzyılda bir üçüncü dünya ülkesinde ulusal kapitalist sanayileşmenin sadece imkânlarına değil sınırlarına da ışık tutan bir deneme olan devletçilik ilkesinin hedefinden saptırılmasıyla devlet elinde tekelleşerek günümüz ekonomisinin kronik bir vakası haline gelmiştir.

Türkiye’de mevcut olarak 38 adet şeker fabrikası bulunmaktadır. Bu şeker fabrikalarının 15 tanesi devlete yani Türkiye Şeker Fabrikaları AŞ’ye aittir. 23 şeker fabrikası ise özel şahıslara ve kooperatiflere aittir. Türkiye’de şeker fabrikaları sürekli kendini özelleştirme uygulamalarının içinde bulunmaktadır. Çünkü şeker Fabrikaları yıldan yıla zarar etmekte, ülke şeker tüketimini karşılayamamakta ve bulunduğu ilin bölgesel gelişimine katkı sağlayamamaktadır. Türkiye şeker fabrikaları ise KİT’ler bünyesinde bulunup son dönemde özelleştirme uygulamalarının içerisinde kendine yer bulan ve gündemdeki güncelliğini hala yitirmeyen bir kuruluştur. Şeker fabrikalarıyla ilgili özelleştirme çabaları ilk olarak 1991 yılında ortaya çıkmıştır. Amasya, Kayseri ve Konya Şeker Fabrikalarının yönetim yetkisi kaldırılarak Pankobirlik bünyesine geçirilmişlerdir. Bu fabrikalar ilk özel şeker fabrikaları olarak piyasada faaliyet göstermişlerdir. 1999 yılında IMF ile imzalanan stand-by antlaşması ve 2001 yılında çıkarılan Şeker Kanunu ile özelleştirme süreci hızlandırılmıştır.

Şeker fabrikalarındaki özelleştirme uygulamalarının açık bir sonucu göze çarpılmaktadır. Şöyle ki; şeker fabrikalarındaki arazilerin çoğu satılmış, tarım alanı olan arsaların imar planları kısa sürede onaylanmış ve arazilere ait rayiç bedellerinin oldukça düşük tutulduğu görülmüştür. Yine Şubat 2018 itibari ile tekrar özelleştirme programına alınan on dört şeker fabrikasının özelleşme sürecinde çeşitli sorunlarla karşılaşmıştır. Bunlardan bazıları; özelleşmenin kapsamı, üretime ne kadar devam edileceği, çalışan personelin durumları, hangi yöntemlerle özelleşeceği ve çiftçi açısından birçok belirsizlik bulunmaktadır.

Amasya Şeker Fabrikası 12.08.1952 tarihinde kurulmuş ve Türkiye’nin İlk Özel Şeker Fabrikaları arasında yerini almıştır. Amasya Şeker Fabrikası A.Ş. nin 13 Eylül 1953 Pazar günü saat 11:00’de temeli atılmış ve 11 Eylül 1954 tarihinde işletmeye açılmıştır. 1800 ton günlük pancar işleme kapasitesi ile kurulan fabrika; 1954 yılı ilk kampanyasında ise 9259 çiftçimiz 6858 dekar sahada pancar ekimi yapmış, 73 gün süren kampanya süresinde 111.806.968 Kg pancar işlenerek 17.287.625 Kg Kristal Şeker elde etmiştir.

Kayseri Şeker Fabrikası 1954 yılından hizmet vermeye başlamış ve Kayseri Şeker Fabrikasının kurulmasına Bakanlar Kurulu’nun 26.11.1954 tarihli kararı ile izin

verilmiştir. 7 Nisan 1954 tarihinde temeli atılan Kayseri Şeker Fabrikası, 24 Ocak 1955 tarihinde makine montajına ve 2 Ekim 1955 tarihinde deneme kampanyasına başlamıştır. Bu tesis, 6 Kasım 1955 tarihinde merhum Başbakan Adnan Menderes tarafından işletmeye açılmıştır. 1955 yılında 12 milyon lira sermaye ile kurulmuştur.

Konya Şeker Fabrikası 1954'te üretime başlamıştır. Konya Şeker 40 yıl boyunca kamu tarafından işletildi. Konya Şeker, Türkiye Şeker Fabrikaları A. Ş.'nin yönetimi döneminde, kapasitesini kademeli olarak artırmıştır. Kuruluş yıllarında günlük 1800 ton olan şeker pancarı işleme kapasitesi, 1966 yılında 2 bin 700 tona, 1978'de ise 6 bin tona çıkmış, 1987'de Konya Pancar Ekicileri Kooperatifi ortaklığıyla kurulan Pancar Yem Sanayi ve Ticaret A. Ş.'nin yem fabrikası faaliyete geçirilmiştir.

Kütahya Şeker Fabrikası 24/11/1954 yılında temelleri atılmıştır. 2004 yılında ise tamamen özelleştirilmiştir.

Adapazarı Şeker Fabrikası Anonim Şirketi Türk Ticaret Kanunu'na göre 16 Ocak 1952 tarihinde kurulmuştur. Fabrikanın temeli 12 Eylül 1952 'de atılmış; 11 Ekim 1953 tarihinde işletmeye alınarak şeker üretimine başlamıştır. Cumhuriyet döneminde kurulan dört şeker fabrikasından sonra (Uşak, Alpullu, Turhal, Eskişehir) kurulan beşinci fabrikadır. Türkiye de Anonim şirket statüsünde kurulan ilk şeker fabrikasıdır. 1994 yılı başına kadar Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.' nin iştiraki olarak faaliyetini sürdüren Adapazarı Şeker Fabrikasının o tarihte Türkiye İş Bankasına ait hisselerinin Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'i tarafından satın alınması nedeniyle, adı geçen şirketin bağlı ortaklığı olarak faaliyetini sürdürmüştür. Kuruluş döneminde 1.600 ton/gün pancar işleme kapasitesinde olan fabrika; 1961 yılında 3.000 tona ve ülkenin artan şeker ihtiyacı için 1981 yılında ise 6.000 tona tevsi edilmiştir. 1999 yılında deprem nedeniyle üretimine ara verilen fabrika 2004 yılında Özelleştirme İdaresine devredilmiştir. 2005 yılında kamuya ait %94,09 hisse Özelleştirme İdaresinden 45.750.000, - USD bedel ile SS Adapazarı Pancar Ekicileri Kooperatifi (APEK) tarafından satın alınmıştır.

Erzincan şehrinin köklü kuruluşlarından olan Erzincan Şeker Fabrikasının ihalesi 27 Şubat 1954 tarihinde yapılmıştır. Fabrika inşaatına 1954 yılının aralık ayında

montajına ise 11 Eylül 1955 tarihinde başlanmıştır. Hükümetçe hazırlanan program gereğince 1953 ten itibaren kurulmalarına başlanmış olan 11 yeni şeker fabrikamızdan 9 uncusunu teşkil eden Erzincan Şeker Fabrikası Erzurum Şeker Fabrikasıyla birlikte 30 Eylül 1956 tarihinde Reisicumhur Celal Bayar ve Başvekil Adnan Menderes'in de hazır buldukları bir merasimle işletmeye açılmıştır. Erzincan Şeker Fabrikası 33.712 m² 'si kapalı alan olmak üzere 1.400.879 m² kurulu alana sahiptir. Bölge şeflikleriyle birlikte yüzölçümü 1.595.468 m² 'dir. Erzincan Şeker Fabrikası günlük 1.200 ton şeker pancarı işleme kapasiteli olup Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. personeli tarafından kurulmuştur. Bununla birlikte fabrikanın kuruluş aşamasında 12 yabancı firma da görev almıştır.

Erzurum Şeker Fabrikasının temelleri 22 Eylül 1954 günü atılmıştır. Temel atma törenine dönemin Başbakanı Adnan Menderes bakanlar Mükerrerem Sarol, Fuat Köprülü, Hasan Polatkan, Kemal Zeytinoglu, Erzurum Millet vekilleri ve dönemin üst düzey bürokratları katılmıştır. Fabrikanın montajı, sosyal tesisleri, kış ayları hariç 325 günde bitirilmiş, 24 Eylül 1956 pancar işlenmeye başlanmış, 30 Eylül 1956 günü devlet töreniyle fabrikanın açılışı yapılmıştır. Şeker Fabrikası, özelleştirmelerin yoğun olarak gündeme geldiği 1990'lı yılların başında, gerçek sahibi olan pancar ekicilerine geri verildi. Kademeli olarak gerçekleştirilen devir işleminin ardında 1994 yılında yönetim tamamen kooperatiflere devredildi.

Bu çalışmanın esas amacı farklı tarihlerde özelleştirilen yedi şeker fabrikasının özelleştirme öncesi ve sonrasına ait istihdam edilen kişi sayısında ve üretilen şeker miktarında nasıl bir değişime yol açtığını tespit etmektir.

Amasya Şeker Fabrikası için 1987-1999 yılları baz alınmıştır. Amasya Şeker Fabrikasının özelleştirilme tarihi ise 1991 yılıdır. Amasya Şeker Fabrikası özelleştirme öncesi (1987-1990) ortalama 1639 kişi istihdam edip özelleştirme sonrası (1992-1995) bu sayı ortalama 684 kişiye düşmüştür. Üretilen şeker miktarı açısından bakıldığında ise özelleştirme öncesi (1987-1990) ortalama 86.961 ton şeker üretilmiş olup özelleştirme sonrası (1992-1995) bu sayı ortalama 70.762 tona düşmüştür.

Kayseri Şeker Fabrikası için 1987-1995 yılları baz alınmıştır. Kayseri Şeker Fabrikasının özelleştirilme tarihi ise 1992 yılıdır. Kayseri Şeker Fabrikası özelleştirme öncesi (1987-1991) ortalama 1311 kişi istihdam edip özelleştirme sonrası (1993-1995) bu sayı ortalama 791 kişiye düşmüştür. Üretilen şeker miktarı açısından bakıldığında ise özelleştirme öncesi (1987-1991) ortalama 58.790 ton şeker üretilmiş olup özelleştirme sonrası (1993-1995) bu sayı ortalama 80.280 tona çıkmıştır.

Konya Şeker Fabrikası için 1987-1995 yılları baz alınmıştır. Konya Şeker Fabrikasının özelleştirilme tarihi ise 1992 yılıdır. Konya Şeker Fabrikası özelleştirme öncesi (1987-1991) ortalama 1439 kişi istihdam edip özelleştirme sonrası (1993-1995) bu sayı ortalama 1071 kişiye düşmüştür. Üretilen şeker miktarı açısından bakıldığında ise özelleştirme öncesi (1987-1991) ortalama 127.304 ton şeker üretilmiş olup özelleştirme sonrası (1993-1995) bu sayı ortalama 145.995 tona çıkmıştır.

Kütahya Şeker Fabrikası için 2001-2007 yılları baz alınmıştır. Kütahya Şeker Fabrikasının özelleştirilme tarihi ise 2004 yılıdır. Kütahya Şeker Fabrikası özelleştirme öncesi (2001-2003) ortalama 634 kişi istihdam edip özelleştirme sonrası (2005-2007) bu sayı ortalama 302 kişiye düşmüştür. Üretilen şeker miktarı açısından bakıldığında ise özelleştirme öncesi (2001-2003) ortalama 33.158 ton şeker üretilmiş olup özelleştirme sonrası (2005-2007) bu sayı ortalama 30.774 tona düşmüştür.

Adapazarı Şeker Fabrikası için 2002-2007 yılları baz alınmıştır. Adapazarı Şeker Fabrikasının özelleştirilme tarihi ise 2005 yılıdır. Adapazarı Şeker Fabrikası özelleştirme öncesi (2002-2004) ortalama 544 kişi istihdam edip özelleştirme sonrası (2006-2007) bu sayı ortalama 557 kişiye çıkmıştır. Üretilen şeker miktarı açısından bakıldığında ise özelleştirme öncesi (2002-2004) ortalama 23.425 ton şeker üretilmiş olup özelleştirme sonrası (2006-2007) bu sayı ortalama 19.226 tona düşmüştür.

Erzurum Şeker Fabrikası için 2013-2019 yılları baz alınmıştır. Erzurum Şeker Fabrikasının özelleştirilme tarihi ise 2018 yılıdır. Erzurum Şeker Fabrikası özelleştirme öncesi (2013-2017) ortalama 404 kişi istihdam edip özelleştirme sonrası (2019) bu sayı 212 kişiye düşmüştür. Üretilen şeker miktarı açısından bakıldığında ise

özelleştirme öncesi (2013-2017) ortalama 29.682 ton şeker üretilmiş olup özelleştirme sonrası (2006-2007) bu sayı 37000 tona çıkmıştır.

Erzincan Şeker Fabrikası için 2013-2019 yılları baz alınmıştır. Erzincan Şeker Fabrikasının özelleştirilme tarihi ise 2018 yılıdır. Erzincan Şeker Fabrikası özelleştirme öncesi (2013-2017) ortalama 286 kişi istihdam edip özelleştirme sonrası (2019) bu sayı 157 kişiye düşmüştür. Üretilen şeker miktarı açısından bakıldığında ise özelleştirme öncesi (2013-2017) ortalama 24.072 ton şeker üretilmiş olup özelleştirme sonrası (2006-2007) bu sayı 21.333 tona düşmüştür.

Özelleştirilen Amasya, Kayseri, Konya, Kütahya, Adapazarı, Erzurum ve Erzincan Şeker Fabrikalarının istihdam açısından özelleştirme öncesi ve sonrası verileri karşılaştırıldığında, özelleştirme öncesine göre özelleştirmeden sonra ortalama olarak istihdamın arttığı tek şeker fabrikası Adapazarı Şeker Fabrikasıdır. Özelleştirme öncesine göre özelleştirmeden sonra ortalama olarak istihdam edilen kişi sayısının azaldığı fabrikalar ise Amasya, Kayseri, Konya, Kütahya, Erzurum ve Erzincan Şeker Fabrikalarıdır. Özelleştirme uygulamaları, incelenen yedi şeker fabrikası için istihdam açısından genel anlamda bir azalışa sebebiyet vermiştir.

Özelleştirme uygulamalarının bu yedi şeker fabrikası için üretilen şeker miktarı açısından bakıldığında ise özelleştirme öncesine göre özelleştirmeden sonra ortalama üretilen şeker miktarının arttığı fabrikalar Kayseri, Konya ve Erzurum Şeker Fabrikalarıdır. Özelleştirme öncesine göre özelleştirmeden sonra ortalama üretilen şeker miktarının azaldığı fabrikalar ise Amasya, Kütahya, Adapazarı ve Erzincan Şeker Fabrikalarıdır. Özelleştirme uygulamaları, incelenen yedi şeker fabrikası için üretilen şeker miktarı açısından da genel anlamda bir azalışa sebebiyet vermiştir. Sonuç olarak bakıldığında; çalışmada ele alınan yedi şeker fabrikasında, üretim ve istihdam noktasında arzu edilen artış sağlanamamıştır. Türkiye şeker fabrikaları özelinde yapılan bu çalışma, yurtiçi ve yurtdışı özelleştirme ile ilgili yapılan diğer çalışmalarla kıyaslandığında benzer sonuçlar elde edildiği görülmektedir.

KAYNAKLAR

- ACAR, Ömer; ‘‘Kamu Yönetimi’’, Meram Yayın Dağıtım, İstanbul, 1991.
- AKDENİZ, H. Ahmet -Faruk; ‘‘Verimliliğin Genel Performans Üzerindeki Genel Uygulamaları’’, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:13 Sayı:2, 1998, s.85-99.
- AKSU, Halil; ‘‘Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Özelleştirilmesi’’, Dünya Yayınevi, İstanbul, 1987.
- AKYÜZ, M,- ERTEL, N; ‘‘Ansiklopedik Ekonomi Sözlüğü, Dünya Yayınları, İstanbul, 1987.
- ALKİN, Erdoğan; ‘‘KİT’lerin Özerkliği ve Özelleştirme’’, *Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, Yıl:30, Sayı:3-4, Mart-Nisan 1993, s.43.
- ANKARA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ, ‘‘İşte Verimlilik’’, BEM Yayınları, No:6, Ankara, 1991.
- ARIBAŞ, Kenan; ‘‘Küresel ve Sosyal Politikalar Açısından Burdur Şeker Fabrikası’’, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Aralık, 2006, s. 119-145.
- ARTAN, Fikret; ‘‘Kamu İktisadi Teşebbüslerinde İstihdamın Analizi (1979-1989)’’, DPT Yayın No:2238, Ankara, 1991.
- YÜKÇÜ, Süleyman; -ATAĞAN Gülşah; ‘‘ Etkinlik, Etkililik ve Verimlilik Kavramlarının Yarattığı Karışıklık ’’*Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 23, Sayı: 4, Erzurum, 2009.
- BANKACILIK YÜKSEK DENETLEME KURULU, ‘‘Rapor’’, 2008.
- BANKACILIK YÜKSEK DENETLEME KURULU, ‘‘Rapor’’, 2004.
- BANKACILIK YÜKSEK DENETLEME KURULU, ‘‘Rapor’’, 2001.
- BANKACILIK YÜKSEK DENETLEME KURULU, ‘‘Rapor’’, 2007.

- BARLAS, Emin; ‘‘Türkiye’de Kamunun Varlığı: Özelleştirme Politikaları ve Sorunları’’ T.C. Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Mali İktisat Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Bursa, 2002, s.77.
- BAŞBAKANLIK YÜKSEK DENETLEME KURULU; ‘‘KİT Genel Raporu:2000’’, Ankara, 2002.
- BAŞBAKANLIK YÜKSEK DENETLEME KURULU; ‘‘KİT Genel Raporu:1995’’, Ankara, 1997.
- BAŞBAKANLIK YÜKSEK DENETLEME KURULU; ‘‘KİT Genel Raporu:1993’’, Ankara, 1995.
- BHASKAR, V.; -KHAN, Mushtaq;’’ Özelleştirme ve İstihdam: Bangladeş'teki Jüt Endüstrisi Üzerine Bir Araştırma’’ Amerikan Ekonomik İnceleme , Amerikan Ekonomik Birliği, cilt. 85 (1), sayfa 267-273, Mart.
- BULUT, Kemal; ‘‘ Özelleştirme Politikalarının İstihdam Boyutu ve Enerji Sektörü’’ İŞ-Kur, Uzmanlık Tezi, 2005.
- CEEP, Annales; ‘‘Türkiye’de Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme Sorunu’’, (çev. Veysel Atasoy), Ankara, 1993.
- CEEP, Annales; ‘‘ (Avrupa KİT Merkezleri), Türkiye’de ve Dünyada Kamu İktisadi Teşebbüsleri’’, (çev. Mustafa Aysan, Selahattin Özmen), İstanbul, 1994.
- CEVİZOĞLU, Hulki; ‘‘Özelleştirme’’, Beyaz Yayınları, İstanbul, 1998.
- CEYLAN, Ali-VERGİLİEL, Melek; ‘‘ Türkiye’de Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme’’, Uludağ Üniversitesi, Bursa, 1989.
- CUMHURİYETİN 50.YILINDA ŞEKER SANAYİMİZ, ‘‘Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. Yayınları no:181’’, Ankara, 1973.
- ÇAKIR, Süleyman- PERÇİN, Selçuk;’’ Kamu Şeker Fabrikalarında Etkinlik Ölçümü: VZA- Malmquist TFV Uygulaması’’ *Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Eskişehir, 2012.

- ÇETİNKAYA, Özhan; ‘‘Türkiye’de Devlet İşletmeciliği ve Özelleştirme’’, Ekin Yayınları, Bursa, 2001.
- ÇİÇEK, Özal; ‘‘Özelleştirme Sürecine Sendikaların Bakış Açısı: Burdur ve Uşak Şeker -İş Sendikası Örneği’’, *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, Mart 2016, s. 130-132.
- ÇİÇEK, Özal- ACAR, Osman Kürşat; ‘‘Türkiye’de Şeker Fabrikalarının Özelleştirilmesi ve İstihdam Üzerine Etkileri’’ FSECON Uluslararası Sosyal Bilimler Bildiri Kongresi, 2018.
- DEMİRBAŞ, Muzaffer- TÜRKÖĞLU, Musa; ‘‘Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Özelleştirilmesi’’ Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Isparta, 2002.
- DEMİRBİLEK, Tunç; ‘‘Türkiye’nin Kalkınma Sürecinde Verimlilik Kültürü Faktörü’’, *Verimlilik Dergisi*, Ankara, 1995.
- DEMİRELLİ, Levent; ‘‘2002 sonrasında Türkiye’de Özelleştirme ve Demiryolu Hizmeti’’, *Mülkiye Dergisi*, Haziran 2014, s.41-85.
- DOĞAN, Abdullah; BAŞ, Melih; AYDIN, Alper; ‘‘İmalatçı Kamu Kuruluşlarında Verimlilik Karşılaştırması’’, MPM Yay., Ankara, 1989.
- EROL, Özer; *Verimlilik ve Yerindelik Açısından Belediye İktisadi Teşebbüsleri ve İğdaş Örneği*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2003, s.13-14.
- ESENYEL, Aysu; *Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları: Çimento Sektörü Uygulamaları*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006, s.15-17.
- EŞTÜRK, Özlem; ‘‘Türkiye’de Şeker Sektörünün Önemi ve Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme’’, *Anadolu Üniversitesi, İktisat ve İşletme Dergisi*, Eskişehir, 2018.
- Devlet Planlama Teşkilatı, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Gıda Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporu Şeker Sanayii Alt Komisyon Raporu,2001,45-50.

- GÖKDEMİR, Sezai; ‘‘ Türkiye’de Özelleştirmenin İstihdam Üzerindeki Etkileri’’, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı Uluslararası Ticaret ve Para Yönetimi Bilim Dalı, 2018, İstanbul.
- GÜNAL, Şebnem; *Avrupa Birliği Üyelik Sürecinde Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri ve Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Topluluğu Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2006, s.70-72.
- GÜNEY, Selami; ‘‘Türkiye’de Özelleştirmenin Maliyetler Üzerine Etkisi: Konya Şeker Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi Örneği’’, Niğde Üniversitesi, *İİBF Fakültesi Dergisi*, 2013.
- GÜLTEKİN, Nevin Turgut; ‘‘Kültürel ve Endüstriyel Miras Olarak Ankara Şeker Fabrikası’’, *Kent Araştırmaları Dergisi*, Mayıs, 2016, s. 906-935.
- GÜVEMLİ, Oktay; KARAYAMAN, Mehmet; ‘‘Uşak Şeker Fabrikasının Kurulması ve Gelişmesi’’, *Muhasebe ve Finansal Tarih Araştırma Dergisi*, Haziran, 2017, s.45-50.
- HİÇ, Süreyya; ‘‘Türkiye Ekonomisi’’, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1994.
- İKTİSADİ ARAŞTIRMALAR VAKFI-EMLAK BANKASI YAYINLARI; ‘‘Özelleştirme’’,2002.
- İNAN, Afet; ‘‘Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyeti’nin 1. Sanayi Planı’’, Türk Tarih Kurumu Yayınları, No:14, Ankara, 1972.
- İSTANBUL TİCARET ODASI YAYINLARI; ‘‘Türkiye’de Şeker Pancarı Üretiminde Mevcut Durum Sorunlar ve Çözüm Önerileri’’, bo:1997-12, İstanbul, 1997.
- KARABIYIK, İlyas; ‘‘ Türkiye’de Özelleştirmenin Çalışma Hayatı Üzerine Etkileri’’, *Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi*, 98, 1-13, 2011.
- KARACA, Hamdullah Kültigin; ‘‘Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları ve Derince Limanının Özelleştirilmesi’’, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010, s.29.

- KARAKAYA, Uğur; *Özelleşme sonrası Firma Performanslarının Fransa ve Türkiye Deneyimleri Bağlamında Karşılaştırmalı Analizi*, (Danışman: Doç. Dr. Yusuf BAYRAKTUTAN), Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2008, s.51.
- KARAYAMAN, Mehmet; “Osmanlı Devleti’nde Şeker Fabrikası Kurma Teşebbüsleri”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Temmuz 2010, s. 300-309.
- KARATAŞ, Süleyman;” Kamu İşletmeleri ve Yerel Yönetimler”, Veli Yayınları, İstanbul, 1992.
- KARDEŞ, Ramazan; -GÜZEL, Hülya; “Türkiye’de ve Dünyada Yaşanan Özelleştirme”, Vakıfbank Araştırma Dizisi No.2, 1994.
- KARLUK, Rıdvan; “Cumhuriyet’in İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm”, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul, 2007.
- KARLUK, Rıdvan; “Türkiye’de Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme”, Esbank Yayınları, İstanbul, 1994.
- KAYIKÇI, Sabrina; “Bir Kamu Politikası Süreci Analizi:1980 Sonrası Türkiye’de Tütün Politikası”, 2003.
- KAZGAN, Gülten;” İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi”, Remzi Kitapevi A.S., İstanbul, 2006.
- KEPENEK, Yakup; “100 Soruda Türkiye’de Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT)”, Gerçek Yayınevi, İstanbul,1993.
- KİLCİ, Metin; “Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları”, Ankara, 1994.
- KOÇ, Hakan; -BULUT, İhsan; “Türkiye Şeker Pancarı Üretiminde Yozgat İlinin Yeri ve Önemi”, *Türk Coğrafya Dergisi*, Kasım, 2016, s. 33-40.
- KOSTAKOĞLU, Fatih- Keskin, Uğur-Büyük, Köksal; “Eskişehir Şeker Fabrikasının Özelleştirilmesine Yönelik Porter’ın Elmas Modeli Analizi” Kastamonu Üniversitesi, *İİBF Dergisi*, Kastamonu, 2016.

- KÖK, Recep; ‘‘KİT Özelleştirme Modelleri ve Türkiye Üzerine Bir Uygulama’’, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum, 1993.
- LİSANİLER, Fatma Güven; -EMİNER, Fehiman; -RÜSTEMOĞLU, Hasan; ‘‘ Özelleştirmenin İstihdam ve Çalışanların Refahı Üzerindeki Etkisi: Kıbrıs Türk Hava Yolları Örneği’’ *Kıbrıs Araştırmaları Dergisi*, Cilt. 19 Sayı 43, Kıbrıs, 2017.
- MCROY, Lucate;- HEARLD, Larry; ‘‘ The Impact of Privatization on Efficiency and Productivity: The Case of US Public Hospitals’’, *Journal Of Health Care Finance*, 2016, s.1-20.
- MULVA, Mr; - EMROUZNEJAD, A. ; - MURİTHİ, Fm; ‘‘ Impact of liberalization on efficiency and productivity of sugar industry in Kenya’’, *Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Vol. 36 Sayı: 3, 2009, s.250-264.
- MURAT, Sedat; ‘‘ İstihdam Açısından Kit'ler ve Özelleştirilmeleri’’ Sosyal Siyaset Konferansları, 40. Kitap, İ.Ü. Yayın No. 3867, 1995.
- ORKUNOĞLU, Işıl Fulya; ‘‘Özelleştirme ve Alternatifleri’’, *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, Aralık, 2010, s. 8-10.
- OKTEN, Çağla; - ARİN, Peren; ‘‘ How Does Privatization Affect Efficiency, Productivity and Technology Choice? Evidence from Turkey’’, Ankara ve ABD, 2003, s.1-33.
- ÖVGÜN, Barış; *Türkiye’de Kamu İktisadi Teşebbüsü Olgusu*, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları Tezler Dizisi:18, Pozitif Matbaacılık, Ankara 2009, s.43-44.
- ÖZTÜRK, Öztürk; ‘‘Piyasa Başarısızlığından Kamu Ekonomisinin Başarısızlığına Ekonomide Devletin Değişen Rolü’’, Palme Yayıncılık, Ankara, 2007.
- SAĞLAM, Dündar; ‘‘Türkiye’de Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Yapısı ve Zarar Nedenleri’’, Kalite Matbaası, Ankara, 1980.
- SARISU, Ayhan; ‘‘Hükümetlerimiz ve Özelleştirme Uygulamaları’’, *Yaklaşım Dergisi*, Yıl:16, Sayı:190, Ankara, Ekim 2008.
- SEYİDOĞLU, Halil; ‘‘ Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük’’, İstanbul, 1992.

- SEZGİN, Şennur; “Politika Transferi ve Türkiye’de Özelleştirme”, *Dergi Park*, Haziran 2015, s. 67-76
- SEZER, Nuriye; “Gelişmekte Olan Ülkelerde Özelleştirme Uygulamalarının İstihdam Üzerine Etkileri: Bangladeş, Nijerya, Arjantin ve Türkiye Örnekleri” İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, 2013.
- SOYAK Münevver; “Özelleştirme Olgusu ve Türkiye’nin Özelleştirme Olgusu Üzerine Bir Değerlendirme”, *MEMLEKET Siyaset Yönetim*, Mart 2010, s.187-209.
- SUIÇMEZ, Halit; “KİT’lerde Verimlilik ve Kârlılık Analizi”, Produktivite Merkezi Yayınları: 541, Ankara, 1994.
- SÜLEYMAN, Yaşar; “Özelleştirme”, Creative Yayıncılık Ankara, 1997.
- ŞEKER, Kadir; “Türkiye’de Kamu İktisadi Teşekküllerine Bir Örnek: Keçiborlu Kükürt Fabrikası”, *Mehmet Akif Ersoy Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Aralık 2010, s. 93-102.
- TEMİZGÜNEY, Firdes; “Erzurum Şeker Fabrikası’nın Açılışı”, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Mart, 2010, s. 329-343.
- TOPAK, Akif; “Türk Şeker Sanayiinde Maliyet ve Verimlilik, Kamu ve Özel Sektöre Ait İşletmeler Arası Bir Karşılaştırma” Selçuk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- TÜMER, Ebru Öztüm; “ Türkiye’de Özelleştirmenin Ücret ve İstihdam Üzerindeki Etkisi”, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, 2004.
- VURAL, Tarık; TEYYARE, Erdoğan; “Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Kuruluş Gerekeçleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi: Türkiye Taşkömürü Kurumu (TTK) Çalışanları Üzerinde Bir Araştırma”, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık, 2011, s.69-86.

- YARDIMCI, Nejla;- KILINÇ, Handan Çulal;-ÜRGEN, Gözde; “Eskişehir İli Şeker Pancarı Üretim Alanlarında Görülen Bazı Virüs Hastalıklarının DAS-ELISA Yöntemiyle Belirlenmesi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, Aralık, 2011*, s. 42-50.
- YILMAZ, Çetin; “Özelleştirme Karşıtı Mücadele ve İşçi Sınıfı Bilinci: Petkim Örneği”, *Ankara Üniversitesi Sbf Dergisi*, Mayıs 2017, s. 915-943.
- TALAY, Nihat; “Özelleştirme Tartışmaları”, Bağlan Yayıncılık, İstanbul, 1994.
- TAŞDOĞAN, Bilgen- TAŞDOĞAN, Celal; “ Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.’nin Malmquist Endeksi Çerçevesinde Etkinlik Analizi”, Akdeniz Üniversitesi, *İİBF Dergisi*, Antalya, 2012.
- TOMBUL, Mehmet Ali; “Özelleştirme, Türkiye Uygulamaları ve Devlet Yolları-Otoyollar Özelleştirmesine Farklı Yaklaşım”, (Danışman: Doç. Dr. Kürşat YALÇINER), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010, s.14.
- TÜRKİYE İŞÇİ SENDİKALARI KONFEDARASYONLARI; “*Türk-İş Dergisi*”, 1998.
- TÜRKİYE ŞEKER FABRİKALARI A.Ş.; “ Faaliyet Raporu”,1989.
- TÜRKİYE ŞEKER FABRİKALARI A.Ş.; “Faaliyet Raporu”, 1995.
- TÜRKİYE ŞEKER FABRİKALARI A.Ş.; “ Faaliyet Raporu”, 1991.
- TÜRKİYE ŞEKER FABRİKALARI ANONİM ŞİRKETİ; “Sektör Raporu” 2017.
- ULUSOY, Ahmet- Yılmaz, Hikmet; “ Özelleştirme, Türkiye’de Çay Sektörü ve Çaykur Üzerine Bir Değerlendirme”, Bolu Abant Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Bolu, 2017.
- ÜNAL, Firdevs Feyza; “Özelleştirmenin Kitlerde Verimlilik Üzerine Etkisi”, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2000.

ÜZÜMCÜ, Zeliha; ‘Özelleştirme Politikası ve Türkiye Uygulamalarındaki Etkinliği’,
(Danışman: Doç. Dr. Abdulkadir BULUŞ), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2007, s.230-240.

İTERNET KAYNAKLARI

http://www.ydk.gov.tr/%20egitim_notlari/ozellestirme.htm,%202005

<http://www.canaktan.org/ekonomi/ozellestirme/kamu-ekonomisi-genisleme/devrim-ozellestirme-teorisi.htm>

<http://www.canaktan.org/ekonomi/ozellestirme/turkce-giris.htm>

[http://www.millidusunce.org/index.php?option=com_content&view=article&id=12:ozellestirme_nedir&catid=45:ekonomik-problemler&Itemid=25,](http://www.millidusunce.org/index.php?option=com_content&view=article&id=12:ozellestirme_nedir&catid=45:ekonomik-problemler&Itemid=25)

[http://www.internethaber.com/nbs-nedir-hangi-urunlerde-var-nisasta-bazli-misir-surubu-sekeri-1849747h.htm,](http://www.internethaber.com/nbs-nedir-hangi-urunlerde-var-nisasta-bazli-misir-surubu-sekeri-1849747h.htm)

EKLER

Tablo-2 Kamu Payı Satış Yoluyla Özelleştirilenler Kuruluşlar

Sıra No	Kuruluşun Adı	Özelleştirilen Pay %	Sıra No	Kuruluşun Adı	Özelleştirilen Pay %
1	Adıyaman Çimento Sanayii T.A.Ş.	100,00	66	Gümüşhane Çimento Sanayii Ticaret A.Ş.	95,47
2	Anadolubank A.Ş.	100,00	67	Adapazarı Şeker Fabrikası A.Ş.	95,37
3	Aşkale Çimento Sanayii T.A.Ş.	100,00	68	TOE Türk Otomotiv Endüstrileri A.Ş.	91,66
4	Başkent Doğalgaz Dağıtım A.Ş.	100,00	69	ANSAN Ankara Gıda Meş. ve Mey. Suları San. Tic. A.Ş.	88,33
5	Bozüyük Seramik Sanayii Ticaret A.Ş.	100,00	70	MEDA Meşrubat Dağıtım ve Ticaret A.Ş.	88,00
6	BURSAGAZ Bursa Şehir içi Doğal Gaz Dağ. Tic. Taah. A.Ş.	100,00	71	KÖYTAŞ Köy Tarım ve Sanayi Mak. San. ve Tic. A.Ş.	85,59
7	Denizbank A.Ş.	100,00	72	Ankara Anonim Türk Sigorta Şirketi	84,51
8	Denizli Çimento Sanayii T.A.Ş.	100,00	73	ACISELSAN Acıpayam Selüloz Sanayi ve Ticaret A.Ş.	76,83
9	Divriği-Hekimhan Madenleri San. Tic. A.Ş. (DİVHAN)	100,00	74	Güneysu Meyve Suyu Gıda Sanayi ve Zirai Maddeler A.Ş.	67,31
10	Edirne-Lalapaşa Çimento Sanayii Ticaret A.Ş.	100,00	75	TÜSTAŞ Sınai Tesisler A.Ş.	63,87
11	Ergani Çimento Sanayii Ticaret A.Ş.	100,00	76	Adana Kâğıt Torba Sanayii T.A.Ş.	60,00
12	ESGAZ Eskişehir Şehir içi Doğal Gaz Dağ. Tic. Taah. A.Ş.	100,00	77	Ataköy Turizm Tesisleri ve Ticaret A.Ş.	58,59
13	Eti Alüminyum A.Ş.	100,00	78	Başak Sigorta A.Ş.	56,67
14	Eti Bakır A.Ş.	100,00	79	Ataköy Otelcilik A.Ş.	56,49
15	Eti Elektrometalürji A.Ş.	100,00	80	Baha Esat Tekand Kütahya Şeker Fabrikası A.Ş.	56,00
16	Eti Gümüş A.Ş.	100,00	81	Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları T.A.Ş. (ERDEMİR)	55,10
17	Eti Krom A.Ş.	100,00	82	Bursa Soğuk Depoculuk Ltd. Şti.	52,00
18	Etibank Bankacılık A.O.	100,00	83	İpragaz A.Ş.	51,00
19	Filyos Ateş Tuğlası Sanayii Ticaret A.Ş.	100,00	84	NETAŞ Northern Elektrik Telekomünikasyon A.Ş.	50,53

Kaynak: Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, (www.oib.gov.tr), 14/04/2018

Tablo-2 (DEVAM) Kamu Payı Satış Yoluyla Özelleştirilenler Kuruluşlar

Sıra No	Kuruluşun Adı	Özelleştirilen Pay %	Sıra No	Kuruluşun Adı	Özelleştirilen Pay %
20	Hamitabat Elektrik Üretim ve Ticaret A.Ş.	100,00	85	Kıbrıs Türk Hava Yolları Ltd. Şti.	50,00
21	Havaalanları Yer Hizmetleri A.Ş. (HAVAŞ)	100,00	86	İstanbul İmar Ltd. Şti.	50,00
22	İskenderun Çimento Sanayii T.A.Ş.	100,00	87	Ray Sigorta A.Ş.	49,66
23	Karabük Demir ve Çelik Fabrikaları A.Ş.	100,00	88	ÇEMAŞ Döküm Sanayii A.Ş.	49,60
24	Kars Çimento Sanayii Ticaret A.Ş.	100,00	89	Ünye Çimento Sanayii T.A.Ş.	49,23
25	Konya Krom Magnezit Tuğla Sanayii Ticaret A.Ş.	100,00	90	Çaybank A.Ş.	49,00
26	Ladik Çimento Sanayii T.A.Ş.	100,00	91	Bingöl Yem Süt ve Besicilik A.Ş. (BİNAŞ)	47,50
27	Ordu Soya Sanayii A.Ş.	100,00	92	Adana Çimento Sanayii T.A.Ş.	47,28
28	PETKİM Petrokimya Holding A.Ş.	100,00	93	Mardin Çimento Sanayi A.Ş.	46,23
29	Petrol Ofisi A.Ş.	100,00	94	Çayeli Bakır İşletmeleri A.Ş.	45,00
30	Siirt-Kurtalan Çimento Sanayii	100,00	95	Eskişehir Yem Fabrikası A.Ş.	45,00
31	Sivas Çimento Sanayii T.A.Ş.	100,00	96	Trakmak Traktör ve Ziraat Makinaları A.Ş.	45,00
32	Sümerbank A.Ş.	100,00	97	Pan Tohum Islah ve Üretim A.Ş.	43,93
33	Şanlıurfa Çimento Sanayii T.A.Ş.	100,00	98	Konya Çimento Sanayi A.Ş.	43,91
34	TAKSAN Takım Tezgâhları Sanayi ve Ticaret A.Ş.	100,00	99	YİFAŞ Yeşilyurt Tekstil Sanayii A.Ş.	43,86
35	TP Petrol Dağıtım A.Ş.	100,00	100	METAŞ İzmir Metalürji Fabrikası T.A.Ş.	42,55
36	Trabzon Çimento Sanayii T.A.Ş.	100,00	101	TELETAŞ Telekomünikasyon Endüstrisi Ticaret A.Ş.	42,23
37	Türkiye Petrol Rafinerileri A.Ş. (TÜPRAS)	100,00	102	Migros Türk T.A.Ş.	42,22
38	Uçak Servisi A.Ş. (USAŞ)	100,00	103	Başak Emeklilik A.Ş.	41,00
39	Van Çimento Sanayii Ticaret A.Ş.	100,00	104	Aksaray Yem Fabrikası A.Ş.	40,00
40	Yarımcı Porselen Sanayii Ticaret A.Ş.	100,00	105	Biga Yem Fabrikası A.Ş.	40,00
41	GERKONSAN Gerede Çelik Kons. ve Teç. Fab. A.Ş.	99,99	106	İstanbul Demir Çelik Sanayi A.Ş.	40,00

Kaynak: Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, (www.oib.gov.tr), 14/04/2018.

Tablo-2 (DEVAM) Kamu Payı Satış Yoluyla Özelleştirilenler Kuruluşlar

Sıra No	Kuruluşun Adı	Özelleştirilen Pay %	Sıra No	Kuruluşun Adı	Özelleştirilen Pay %
42	Deniz Nakliyatı T.A.Ş.	99,99	107	BASF Sümerbank Türk Kimya Sanayi A.Ş.	39,99
43	Sivas Demir Çelik İşletmeleri A.Ş.	99,99	108	Kepez Elektrik T.A.Ş.	39,83
44	Manisa Pamuklu Mensucat A.Ş.	99,99	109	ERYAĞ Erciyes Yağ Sanayii A.Ş.	39,03
45	İGSAŞ İstanbul Gübre Sanayii A.Ş.	99,98	110	SUN-TEK Ağır Isı Sanayi A.Ş.	39,00
46	Abant ve Bolu Çevresi Turizm A.Ş.	99,92	111	AEG Eti Elektrik Endüstrisi A.Ş.	38,96
47	PETLAS Lastik Sanayi ve Ticaret A.Ş.	99,92	112	Türk kablo A.O.	38,00
48	Güven Sigorta T.A.Ş.	99,91	113	Kars Yem Fabrikası A.Ş.	37,07
49	Elâzığ Altınova Çimento Sanayii Ticaret A.Ş.	99,89	114	SAMAŞ Sanayi Madenleri A.Ş.	36,29
50	Trakya (Pınarhisar) Çimento Sanayii T.A.Ş.	99,86	115	Mannesmann Sümerbank Boru Endüstrisi T.A.Ş.	35,72
51	Çorum Çimento Sanayii T.A.Ş.	99,85	116	Bolu Çimento Sanayii T.A.Ş.	35,55
52	Niğde Çimento Sanayii T.A.Ş.	99,84	117	Türk Traktör ve Ziraat Makinaları A.Ş.	33,73
53	Bartın Çimento Sanayii T.A.Ş.	99,78	118	NİTRO-MAK Makina Kimya-Nitro Nobel Kim. San. A.Ş.	33,50
54	KÜMAŞ Kütahya Manyezit İşletmeleri A.Ş.	99,74	119	ÇİMHOL Çimento Yan Mamulleri Sanayii Holding A.Ş.	30,42
55	Gaziantep Çimento Sanayii T.A.Ş.	99,73	120	ALTEK Elektrik Santralleri Tesis İşletme ve Ticaret A.Ş.	30,00
56	Afyon Çimento Sanayii T.A.Ş.	99,60	121	BUMAS Karaman Bulgur Sanayi ve Ticaret A.Ş.	30,00
57	Söke Çimento Sanayii T.A.Ş.	99,59	122	Çorum Yem Fabrikası A.Ş.	30,00
58	MEYBUZ Meyve ve Buzlu Muh. Ent. Nak. A.Ş.	99,57	123	Güneş Sigorta A.Ş.	30,00
59	Ankara Çimento Sanayii T.A.Ş.	99,25	124	Polinas Plastik Sanayi ve Ticaret A.Ş.	30,00
60	ÇİNKUR Çinko Kurşun Metal Sanayii A.Ş.	98,80	125	Çelik Halat ve Tel Sanayi A.Ş.	29,56
61	GİMA Gıda ve İhtiyaç Maddeleri T.A.Ş.	98,53	126	Mekta Ticaret A.Ş.	28,00
62	Balıkesir Çimento Sanayii T.A.Ş.	98,24	127	Çamsan Ağaç Sanayi ve Ticaret A.Ş.	26,83
63	NİMSA Niğde Meyve Suları ve Gıda Sanayi A.Ş.	97,80	128	Yeditepe Beynelmillel Otelcilik Turizm ve Ticaret A.Ş.	26,00
64	Asil Çelik Sanayi ve Ticaret A.Ş.	96,60	129	Çukurova Elektrik A.Ş.	25,50

Kaynak: Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, (www.oib.gov.tr), 14/04/2018.